

IZGLĪTĪBAS ATTĪSTĪBAS CENTRS

MĀCĪBU METODISKAIS MATERIĀLS

Starpkultūru saskarsme

Rīga, 2011

Izglītības attīstības centra (IAC) projekts STARPKULTŪRU SASKARSME, DAUDZVEIDĪBA UN TOLERANCE (Projekta Nr. 2009/3.1./7) tiek īstenots Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda 2009.gada programmas ietvaros ar Eiropas Savienības (75%) un Latvijas valsts budžeta (25%) finansējumu.

Solidarity
and management
of migration flows

European Fund
for the Integration of Third-country
nationals

 KULTŪRAS
MINISTRIJA

Cienijamie Latvijas pedagogi un izglītības vadītāji,

2011. gada martā – jūnijā Izglītības attīstības centrs (IAC) īstenoja projektu „**Starpkultūru saskarsme, daudzveidība un tolerance**” Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda 2009. gada programmas ietvaros ar Eiropas Savienības (75%) un Latvijas valsts budžeta (25%) finansējumu. Projekta vispārīgais mērķis - trešo valstu valstspiederīgo integrācija Latvijas sabiedrībā, veicinot sabiedrības iecietību, toleranci un uzlabojot pedagogu kompetenci darbā ar trešo valstu valstspiederīgajiem.

Mēs, IAC komanda, esam pārliecināti, ka viens no visefektīvākajiem šī mērķa sasniegšanas ceļiem ir gan atsevišķu pedagogu, gan ikvienas izglītības iestādes kā sistēmas kapacitātes celšana labvēlīgas, iekļaujošas vides veidošanai, kurā ikviens jūtas pieņemts, kas ļauj ikvienam mācīties, attīstīties, dalīties, ņemt un dot, lai veidotu stingrus pamatus savai nākotnei. Šāda sekmīga pedagoga un izglītības iestādes darbība var notikt tad, ja tā balstās uz zināšanām un prasmēm starpkultūru komunikācijas jautājumos un zināšanas un prasmes tiek pārvērstas ikdienas darbībās.

Balstoties uz ilglaicīgām tradīcijām starpkultūru izglītības jomā un turpinot 2010. gadā aizsākto darbu projekta „Skolotāju profesionālās kompetences pilnveide starpkultūru izglītībā” ietvaros, šajā projektā IAC kā specifisko mērķi izvirzījis izglītēt Latvijas pedagogus starpkultūru komunikācijas jautājumos un sistēmiskas pieejas veidošanā starpkultūru izglītībā, ieviešot pedagogu profesionālās pilnveides programmu „Skolotāju profesionālās kompetences pilnveide starpkultūru izglītībā” piecos Latvijas reģionos un veicinot diskusijas par trešo valstu valstspiederīgo integrāciju Latvijas sabiedrībā.

2010. gadā īstenotā projekta ietvaros daudzi Latvijas pedagogi piedalījās tālākizglītības pasākumos un saņēma projekta ietvaros izveidoto metodisko materiālu „Starpkultūru saskarsme”. Esam gandarīti, ka 2011. gadā ar Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda 2009. gada programmas atbalstu IAC ieguva iespēju pilnveidot metodiskos materiālus, balstoties uz tālākizglītības kursu laikā saņemtajām atsauksmēm un iestrādājot jaunus materiālus, kā arī sagatavot materiāla elektronisko versiju, kura ikvienam interesentam pieejama IAC mājaslapā www.iac.edu.lv.

Ikdienas steīgā, priekus un rūpēs svarīgi atcerēties, ka daudzveidība ir ieguvums, nevis šķērslis, tā mūs neapdraud, bet rada iespējas, ka mūsdienu dinamiskajā pasaulē jāizmanto ikviena iespēja bagātināties no citām kultūrām, vienlaikus ieliekot kopējā krājumā arī savu pienesumu. No personīgām izvēlēm veidojas sistēmiskas pieejas, kas dziļi un paliekoši ietekmē cilvēka un sabiedrības labsajūtu un sekmes.

Piedāvājam Jums izmantot šo metodisko materiālu racionālu, radošu un darboties spējīgu risinājumu meklēšanai, balstoties uz savu skolēnu un savas kopienas vajadzībām.

Aija Tūna,

projekta publicitātes un reģionālās sadarbības koordinatore

Šis materiāls sagatavots Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda 2009.gada programmas ietvaros ar Eiropas Savienības (75%) un Latvijas valsts budžeta (25%) finansējumu. Par šī materiāla saturu pilnībā atbild „Izglītības attīstības centrs”, un tas nevar tikt uzskatīts par Eiropas Savienības vai Latvijas Republikas oficiālo viedokli.

Saturs

Projekta un tālākizglītības programmas konteksts un aktualitāte	3
Projekta konteksts.	3
Latvijas un starptautiskais politikas konteksts	3
Mainīgā Latvijas realitāte	4
Apzīmējumi	5
I Kas ir starpkultūru komunikācija?	6
Komunikācija un kultūru mijiedarbība	6
Kas ir komunikācija? Kas ir starpkultūru komunikācija?	6
Ar starpkultūru komunikāciju saistīti jēdzieni.	6
Kas raksturo komunikāciju Latvijas sabiedrībā?	9
Vai Latvijas sabiedrības vide ir iecietīga?	9
Uzdevumi pašvērtējumam un starpkultūru komunikācijas prasmju apguvei.	12
II Kultūras aspekts starpkultūru komunikācijā	15
Uzdevumi kultūras jēdziena izpratnei	15
Kas ir kultūra?	16
Multikulturālisma izpratne starpkultūru izglītībā	20
III Komunikācija daudzvalodu vidē.	23
EP un ES nostādnes par daudzvalodību: plurilingvisma jēdziens	23
Mīti un realitāte par bilingvālo izglītību	27
Skolas kopīgās valodas politikas izveide	31
Uzdevumi pieredzes iegūšanai un refleksijai	36
Valoda kultūras kontekstā	38
Mācību satura un valodas integrēta apguve	40
Kā palīdzēt skolēnam valodas apguvē.	42
IV Starpkultūru saskarsmes pedagoģiskie un psiholoģiskie aspekti	44
Kāpēc ir svarīgi runāt par starpkultūru saskarsmi.	44
Mūsdienu izglītības nozīmīgākās vērtības	44
Kas nosaka mūsu attieksmi pret atšķirīgo?	45
Kas ietekmē savstarpējo komunikāciju?	47

Komunikācijas šķēršļi	.48
Desmit veselīgas komunikācijas likumi.	.49
Iedrošināšana – palīgs darbam klasē	.50
V Starpkultūru izglītība	.52
Kas ir starpkultūru izglītība?	.52
Jēdzieni un skaidrojumi	.55
Mācību programmas plānošana un pilnveidošana, ņemot vērā dažādību.	.57
VI Starpkultūru komunikācijas sociālais aspekts	.61
Pilsoniskums.	.61
Sociālās grupas	.61
Uzdevumi pārdomām un diskusijai.	.62
Viesstrādnieki	.64
Repatrianti	.66
VII Skola kā sociāla sistēma	.68
Skolas kā sociālas sistēmas izpēte	.68
Ceļš uz toleranci.	.72
Latvijas pieredze: skolas darbības izpēte un plānošana daudzvalodu vides un starpkultūru komunikācijas veicināšanai	.73
Uzdevumi pašpārbaudei	.74
Tolerance: mana brīvība un mana bagātība.	.76
Literatūra.	.78

Projekta un tālākizglītības programmas konteksts un aktualitāte

Projekta konteksts

Projekts „Starpkultūru saskarsme, daudzveidība un tolerance” izstrādāts, balstoties uz Latvijas Republikas Ministru kabineta 2010. gada 16. novembra noteikumiem Nr. 1043 par Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda 2009. gada programmas aktivitāšu īstenošanu 3.1. aktivitātes ietvaros – mācību kursu izstrādāšanu un ieviešanu valsts iestāžu darbiniekiem, vietējo pašvaldību pārstāvjiem, sociālajiem darbiniekiem, medicīnas personālam, biedrību un nodibinājumu un starptautisko organizāciju pārstāvjiem u.c. speciālistiem, kuri nodrošina pakalpojumus trešo valstu valstspiederīgajiem. Projekts vērsts uz 3.1. aktivitātē fonda projekta ietvaros paredzētajiem 121.2. pasākumiem – Skolotāju apmācībām darbam klasē ar imigrantu bērniem.

Trešo valstu valstspiederīgo integrāciju Latvijā regulē vairāki tiesību akti un politikas plānošanas dokumenti: Pilsonības likums, Imigrācijas likums, Likums par Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusu Latvijas Republikā, MK Noteikumi par darba atļaujām ārzemniekiem, MK Uzturēšanās atļauju noteikumi. Latvijas politiku trešo valstu valstspiederīgo integrācijas jomā nosaka Nacionālā iecietības veicināšanas programma 2006. – 2009. gadam. Programma nosaka, ka Latvijā sabiedrības integrācijas ilgtermiņa mērķis ir ap kopīgām vērtībām saliedēta sabiedrība. Skola un skolotāji ir tā sabiedrības daļa, kura ikdienā tieši saskaras ar trešo valstu valstspiederīgajiem un viņu ģimenes locekļiem un ieņem nozīmīgu lomu priekšstatu veidošanā par sabiedrību, iekļaujošas attieksmes un prakses veidošanā, kā arī abpusējas bagātināšanās un sociālās saskaņas veicināšanā.

Kā uzsvērts Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas 2010. gadā izstrādāto Sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādņu projektā, **sabiedrības integrācijas politikas virsmērķis** ir saliedēta sabiedrība demokrātiskas, nacionālas Latvijas valsts līdzsvarotai attīstībai, veidojot vidi cieņpilnai attieksmei, sadarbībai un vienlīdzības principa ievērošanai. Lai to sasniegtu, izvirzīti četri galvenie integrācijas virzieni: valstiskās identitātes stiprināšana, starpkultūru dialoga attīstība, diskriminācijas novēršana, iecietības veicināšana un imigrantu integrācija. Projekts „Starpkultūru saskarsme, daudzveidība un tolerance” virzīts uz trīs minēto virzienu iedzīvināšanu Latvijas izglītības sistēmā piecos Latvijas reģionos (Rīgā, Kurzēmē, Zemgalē, Latgalē un Vidzemē), paredzot pedagogu sagatavošanu starpkultūru dialoga attīstībai, diskriminācijas novēršanai un iecietības veicināšanai, kā arī trešo valstu valstspiederīgo integrācijai Latvijas sabiedrībā, izmantojot skolu kā saskarsmes vietu plašākas kopienas kontekstā.

Latvijas un starptautiskais politikas konteksts

Latvija ir nacionāla, demokrātiska valsts, kurā demokrātiskās tradīcijas turpina attīstīties un nostiprināties. Latvijas valsts ir iekļāvusies Eiropas Savienības vērtību, sabiedrības dzīves pamatprincipu un tiesiskuma telpā. Pēdējos gados Eiropas un arī Latvijas sabiedrība kļūst aizvien daudzveidīgāka, paplašinās migrācijas plūsma un cilvēku ikdienas praksē aizvien lielāka loma ir daudzveidīgai etniskajai, kultūras un tradīciju saskarsmei. Latvijas valstī palielinās imigrācija un iebraucēju skaits no trešajām valstīm. Trešo valstu valstspiederīgo uzturēšanos un iekļaušanos sabiedrībā regulē vairāki likumi: **Pilsonības likums, Imigrācijas likums, Patvēruma likums, Likums par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju, Likums par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību** u.c. likumi. Latvijas valsts politiku trešo valstu valstspiederīgo integrācijas jomā nosaka **Sabiedrības integrācijas politikas pamatnostādņu projekts 2010.–2019. gadam.**

Piederība ES Latvijas valstij uzliek par pienākumu īstenot tādu migrācijas politiku, kas atbalsta nacionālās un Eiropas identitātes nodrošināšanu un veicina cilvēktiesību ievērošanu. Latvijai ir saistoša daudzgadu **Hāgas programma brīvības, drošības un tiesiskuma stiprināšanai Eiropas Savienībā**, kura uzsver nepieciešamību integrācijas politiku veidot atbilstošu kopīgajiem Eiropas principiem. **Pēc Lisabonas līguma stāšanās spēkā 2009. gada 1. decembrī** Latvijai saistoši ir īstenot integrācijas politiku, kuras mērķis ir nodrošināt taisnīgu attieksmi pret trešo valstu pilsoņiem, kuri likumīgi uzturas dalībvalstīs.

Apskatot jautājumus par kultūras daudzveidību un mijiedarbību, jāpatur prātā **Eiropas Padomes 2008. gadā pieņemtajā Baltajā grāmatā** akcentētais starpkultūru dialoga koncepts, kas paredz starpkultūru komunikācijas prasmju mācīšanu, galveno uzsvaru liekot uz demokrātisku pilsonību, valsts valodas prasmi un vēsturi. Šāda pieeja ir aktuāla Latvijas sabiedrībā un atbilst valsts integrācijas politikas nostādņēm. Projekta gaitā gūtās atziņas veicinās arī Eiropas Padomes **Stokholmas programmas – atvērta un droša Eiropa tās pilsoņu un viņu aizsardzības labā** noteikto mērķu integrācijas politikas jomā sasniegšanu. Programma nosaka, ka integrācijas politikas stūrakmens ir mērķis visiem nodrošināt līdzīgas tiesības, pienākumus un iespējas, dodot iespēju migrantiem pilnībā izmantot savu potenciālu.

Imigrantu integrāciju Latvijā veicina dažādas Eiropas Komisijas programmas. 2007. gadā Eiropas Parlaments un Padome izveidoja laikposmam no 2007. līdz 2013. gadam **Eiropas Trešo valstu valstspiederīgo fondu** kā daļu no Solidaritātes un migrācijas plūsmu pārvaldīšanas programmas, lai palīdzētu stiprināt brīvības, drošības un tiesiskuma telpu un solidaritātes principa piemērošanu starp dalībvalstīm. Eiropas Komisija ir izstrādājusi **Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda daudzgadu programmu**, kura veicina trešo valstu valstspiederīgo integrāciju uzņemošajās sabiedrībās, un kas izklāstīta Eiropas **Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas fonda 2009. gada programmas pamatnostādņēs**. Kopumā ņemot, projekta īstenošana sniedz ieguldījumu **Eiropas Sociālā Fonda prioritāšu** sasniegšanā, kas vērstas uz bezdarba mazināšanu, cilvēkresursu attīstību un integrāciju darba tirgū, samazinot sociālo izslēgšanu.

Mainīgā Latvijas realitāte

Latvijas valsts ir aktīvi iesaistījusies globālajās ekonomiskajās un politiskajās norisēs, līdz ar to Latvijā ik gadu iebruc un apmetas uz dzīvi cilvēki no trešajām valstīm. Pēc Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes datiem, **2010. gada 1. janvārī Latvijā bija reģistrēta 32 631 persona ar pastāvīgās uzturēšanās atļaujām no trešajām valstīm un 7538 personas ar termiņuzturēšanās atļaujām**. Lielākā daļa trešo valstu valstspiederīgo ieceļo no bijušās PSRS teritorijas, labi pārvalda krievu valodu, bet ir ar vājām latviešu valodas zināšanām. Daļu no trešo valstu valstspiederīgajiem veido arī repatrianti. Pēc Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes datiem, **laikā no 1995. gada līdz 2009. gada oktobrim repatriācijas ceļā Latvijā atgriezies 5731 repatriants** un viņu ģimenes locekļi. Galvenokārt repatrianti atgriežas no bijušās PSRS teritorijas – **no 2001. gada līdz 2009. gada novembrim Latvijā atgriezās 1190 repatrianti no bijušās PSRS teritorijas, kas veido 66% no kopējā repatriantu skaita**. Repatriantu iekļaušanos Latvijas sabiedrībā kavē dažādi iemesli – vājas latviešu valodas zināšanas, nepilnīga orientēšanās Latvijas sabiedrībā, likumdošanā, emocionālā nedrošība un atbalsta trūkums. Nesaņemot iespējas iepazīt Latvijas sabiedrību un ikdienā lietot latviešu valodu, pastāv risks, ka jauniešņi no trešajām valstīm Latvijas sabiedrībā var palikt izolēti un nespēt pilnībā iekļauties vietējā dzīvē.

Padomju perioda ietekmē veidojusies negatīva attieksme pret jēdzienu „imigrants”. Mūsdienās globalizācijas procesu un ekonomiskās krīzes rezultātā liela daļa Latvijas sabiedrības trešo valstu valstspiederīgos uztver kā apdraudējumu savai labklājībai. Mediji iebrucējus pārsvarā raksturo kā viesstrādniekus, tā netieši norādot, ka viņu uzturēšanās Latvijā ir epizodiska. Pretēji tam, PMLP dati (<http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika>) liecina, ka lielākā daļa imigrantu (55%) Latvijā ierodas ģimenes apvienošanas nolūkā, tātad plāno pastāvīgu uzturēšanos valstī. Šādā veidā netieši radies negatīvais psiholoģiskais fons un reālās situācijas nepārzināšana uzņemošajā sabiedrībā, kavē un apgrūtina sekmīgu integrācijas procesu.

Pārceļoties uz Latviju un uzsākot dzīvi jaunā, svešā vidē, cilvēki saskaras ar psiholoģisko spriedzi un stresu, iekārtojot jaunu dzīvi pilnīgi citos apstākļos, uzsākot integrēties Latvijas sociālajā vidē, apgūstot jaunus sociālos un kultūras kodus un ikdienišķo lietu kārtību. Tieši tādēļ izglītības iestādēm ir liels potenciāls sekmīgas integrācijas sekmēšanā.

Apzīmējumi

uzdevums aktivitātei un pieredzes iegūšanai grupā

jēdzienu kartes

uzdevums pieredzes aktualizācijai, refleksijai un komentāriem

uzdevums pārdomām un diskusijai grupā

uzdevums pašvērtējumam

Kas ir starpkultūru komunikācija?

Komunikācija un kultūru mijiedarbība

Komunikācija ir sabiedrības eksistences pamats. Sabiedrība ne tikai sastāv no indivīdiem, bet arī vislielākajā mērā ir atkarīga no šo indivīdu mijiedarbības – komunikācijas. 20. gadsimta 60. gados bija zināmi ap 100 komunikācijas apzīmējumu. Komunikācija, informācija, informācijas apmaiņa ir vieni no mūsdienās visplašāk lietotajiem jēdzieniem.

No bioloģijas zinātnes viedokļa, komunikācija ir signālu nodošana starp organismiem, kas spēj tos producēt un uztvert. Komunikācijas procesā notiek informācijas apmaiņa un savstarpēja subjektu adaptācija. Komunikācija sociālā aspektā apzīmē un raksturo daudzveidīgus sakarus un attiecības starp cilvēkiem sabiedrībā. Sociālā komunikācija ir specifiska cilvēku mijiedarbība informācijas nodošanā, kas tiek īstenota ar valodas un zīmju palīdzību.

Kas ir komunikācija? Kas ir starpkultūru komunikācija?

Viena no iespējamām atbildēm ir P. Kāsa skaidrojums: „komunikācija ir ... process, kura laikā divi indivīdi *cenšas* apmainīties ar idejām, izjūtām, simboliem, ... nozīmi un jēgu”; starpkultūru komunikācija ir „... process, kura laikā divi indivīdi, kuri nepārstāv vienu un to pašu kultūru, *cenšas* apmainīties ar idejām, izjūtām, simboliem, ... nozīmi un jēgu”. Tā kā viņi nepieder vienai un tai pašai kultūrai, tas nozīmē, „ka viņiem nav vienādu uzskatu, izjūtu, uzvedības paradumu. Tas padara komunikācijas procesu daudz sarežģītāku un interesantāku, nekā mums liekas”.

P. Kāss arī norāda piecus komunikācijas aspektus, kuri ietekmē uz starpkultūru mijiedarbību:

1. Nav iespējama tīra / neitrāla komunikācija, mēs visi komunikācijas procesā ienesam asociācijas no savas iepriekšējās pieredzes.
2. Mēs komunicējam dažādos veidos, pie tam liela daļa no mūsu komunikācijas ir neapzināta.
3. Mēs redzam to, ko sagaidām ieraudzīt.
4. Mēs neredzam to, ko neesam paredzējuši ieraudzīt.
5. Mēs visi uztveram lietas atšķirīgi.

Mēs veidojam realitāti, uz kuras balstās komunikācija, ienesam komunikācijas procesā iepriekšējus pieņēmumus un asociācijas, no kurām daudzas ir kultūrspecifiskas. Nevajadzētu domāt, ka pieņēmumi, uz kuriem mēs balstāmies, visiem ir vieni un tie paši, jo sevišķi, ja komunikācija notiek starp kultūrām.

Ar starpkultūru komunikāciju saistīti jēdzieni

Aizspriedumi – viedokļi un attieksmes, ko raksturo dogmatisms, nelokāmība, stīvums un aprobežotība. Tās var būt iemācītas, kopētas vai iemantotas pārliecības par noteiktām grupām vai atsevišķiem indivīdiem kā šo grupu pārstāvjiem. Aizspriedumi lielākoties ir viedokļi un vērtējumi, kas ir nepareizi, pārprasti un maldinoši, un tie visbiežāk tiek apgūti pirms indivīda vai grupas satikšanas reālajā dzīvē.

Daudzkultūru / multikulturāla sabiedrība

Tā ir sabiedrība, kurā:

- atšķirīgas kultūras, etniskās, reliģiskās un citas grupas dzīvo kopā, t.i., vienā un tai pašā teritorijā;
- šīs atšķirīgās kultūras, etniskās, reliģiskās un citas grupas ne vienmēr nonāk konstruktīvā un tiešā kontaktā cita ar citu;
- dažādība var tikt uzskatīta arī par draudiem, un nereti tā izrādās piemērota augsne aizspriedumiem, rasismam, kā arī diskriminācijai.

Diskriminācija – ar šo vārdu saprot nepamatoti atšķirīgu attieksmi, kas izpaužas praktiski. Diskriminācijai var būt daudzas formas un izpausmes, piemēram, dzimumu, vecumu un rasu diskriminācija, diskriminācija uz seksuālās orientācijas pamata.

Iecietība – brīvība no aizspriedumiem pret citiem cilvēkiem, spēja pieņemt citu dzīvesveidu, kultūru, reliģiju, intereses, jūtas u.c. Iecietīgs cilvēks uztver dažādas reliģiskās, etniskās, rasu utt. piederības cilvēkus kā vienlīdzīgus.

Integrēšana – 1) process, kurā atsevišķi elementi, apakšsistēmas un daļas tiek saistīti vienā sistēmiskā veselumā (sistēmā). Izglītības procesā tā ir, piemēram, tēmu, problēmu risināšana, apguve, izpēte, praktiski saistot vienā veselumā atsevišķos mācību priekšmetus apgūstamās vai apgūtās zināšanas un prasmes; 2) process, kurā bērnus ar veselības traucējumiem iekļauj normāli attīstītu bērnu vidē, iesaistot viņus parastajās klasēs un nodrošinot viņu īpašo vajadzību apmierināšanu. Šis process ietver vides, sociālo un funkcionālo integrēšanu.

Integrēta sabiedrība – sabiedrība, kurā iesaistītie indivīdi atbalsta sabiedrībā pieņemto kārtību, pieņem un ievēro tās noteiktās normas, vērtības, uzskatus utt., iesaistās un piedalās sabiedriskajos, ekonomikas u.c. procesos, ir lojāli pret attiecīgo sabiedrību.

Integritāte – īpašība, kas raksturo veselumu, kuru veido sastāvdaļu vienotība, iekšējs līdzsvars. Pedagoģijā ar integritāti parasti saprot personības veselumu, personas izpratni par sevi kā vērtību, kā nozīmīgu cilvēces daļu, vienlaikus izprotot un apzinoties arī citu personību analoģisku lomu.

Ksenofobija – vārds veidots no diviem grieķu izcelsmes vārdiem: *xenos* – svešs un *phobos* – bailes. Ksenofobija ir disproporcionālas, pārspīlētas bailes vai stipra nepatika, ko izjūt pret svešiniekiem, to kultūru vai jebko svešu, savādu vai nepazīstamu. Ksenofobija var veicināt neloģisku un nekontrolētu rīcību vai uzvedību. Mūsdienu situācijā ksenofobija bieži izpaužas kā svešautiešu nīšana un bailes no ārzemniekiem, bailes no cilvēkiem ar citu ādas krāsu, reliģisko vai kultūras piederību, bailes no citādā.

Neiecietība – plašs jēdziens, kas ietver nepamatoti negatīvu attieksmi pret cilvēkiem, viņu dzīvesveidu, uzskatiem, interesēm, jūtām, paražām, ticību utt. No vienas puses, neiecietība balstās uz aizspriedumiem pret dažādām sociālām un etniskām grupām un šo grupu atsevišķiem pārstāvjiem. Bet, no otras puses, neiecietība arī vairo šos stereotipus sabiedrībā un sniedz tiem labvēlīgu augsni.

Rasisms – pārliecība, ka tādi faktori kā rase, ādas krāsa, valoda, reliģija, tautība, valstiskā vai etniskā piederība var būt par pamatu indivīda vai indivīdu grupu nicināšanai vai viedoklim, ka kāds indivīds vai indivīdu grupa ir pārāki par citu indivīdu vai indivīdu grupu. Rasisma jēdziens ietver visas tās ideoloģijas, aizspriedumus, uzvedību, rīcību, strukturālo kārtību vai institucionalizēto praksi, kas noved pie diskriminējošas attieksmes pret cilvēku tikai tāpēc, ka viņš ir citāds, vai pie maldīga uzskata, ka diskriminējošas attiecības starp indivīdiem vai indivīdu grupām ir morāli vai zinātniski attaisnojamas.

Cilvēka sociālo tieksmju nepārtrauktība

Draudzīgums

↓
Sadarbība

↓
Respekts

↓
Tolerance

↓
Vienaldzība

↓
Aizspriedumi

↓
Diskriminācija

↓
Agresivitāte

↓
Naidīgums

Jēdzienu saistība

Aizspriedumi/stereotipi

↓
Ksenofobija

↓
Neiecietība

↓
Rasisms

↓
Diskriminācija

Rasu diskriminācija nozīmē jebkuru dališanu, izslēgšanu, ierobežošanu vai priekšrocību piešķiršanu uz rases, ādas krāsas, izcelsmes, nacionālās vai etniskās piederības pamata, kuras mērķis vai sekas ir iznīcināt vai mazināt cilvēktiesību un pamatbrīvību atzīšanu, baudīšanu vai īstenošanu uz vienlīdzības pamatiem politiskajā, ekonomiskajā, sociālajā, kultūras vai jebkurā citā sabiedrības dzīves jomā.

Starpkultūru izglītība – sistematizētu individuālo zināšanu un prasmju apguves un attieksmju veidošanas process, kas saistīts ar dažādu kultūru mijiedarbību.

Starpkultūru sabiedrība

Sabiedrība, kurā:

- dažādas kultūras, etniskās, reliģiskās un citas grupas dzīvo līdzās vienā sabiedrībā;
- šīs grupas saglabā atvērtas mijiedarbības attiecības, mainās un savstarpēji atzīst savas un citu grupu vērtības un dzīvesveidu, un to, ka nav vērtīgu un mazāk vērtīgu, labāku vai sliktāku kultūru;
- ikvienam ir vienādas tiesības, pienākumi un iespējas;
- pastāv iecietība; dažādība tiek uzskatīta par pozitīvu vērtību sociālai, politiskai un ekonomiskai izaugsmei.

Stereotipi

Par stereotipiem jeb stereotipiskiem priekšstatiem socioloģijā sauc noturīgus, pārspīlētus un neobjektīvus priekšstatus par kādu cilvēku tipu, grupu vai sabiedrību. Stereotipi ir kognitīvs veidojums, shēma, kas rodas kategorizācijas procesā. Stereotipi nostiprinās cilvēka atmiņā un pretojas pārmaiņām vai faktiem, kuri pierāda pretējo.

Stereotipi ir pārlietu vienkāršotas idejas un priekšstati par kādu sociālu grupu. Šais priekšstats dominē pieņemums, ka visiem grupas pārstāvjiem piemīt noteikts īpašību komplekts un ka viņiem nav individuālu atšķirību. Piemēram, visi latvieši ir vēsi, atturīgi, visi biznesmeņi ir krāpnieki utt.

Stereotipa jēdzienu 1922. gadā ieviesis V. Lipmans, lai skaidrotu, kā veidojas sabiedrības viedoklis. Stereotipi ir gan individuāli, gan sociāli, kas ir kopīgi cilvēku grupai. Visbiežāk sastopamie stereotipi ir etniskie stereotipi, vecuma stereotipi un dzimuma stereotipi.

Uzskatot, ka objekts tā pastāvēšanas laikā nevar mainīties, taču balstīdamies uz minimāli iegūtu pieredzi un informāciju, cilvēki visbiežāk pauž stereotipus. Tāad stereotipu izveidi veicina informācijas trūkums vai kļūdaina informācija, kuras rezultātā notiek akla sekošana paraugiem, bez domāšanas un situācijas izvērtēšanas.

Cilvēks var izvēlēties vai nu uzmanīgi izpētīt, analizēt un kritiski izvērtēt uztverto informāciju, vai arī aklī sekot stereotipiem. Protams, vieglāk ir vērtēt cilvēkus, balstoties uz stereotipiem, taču tādā gadījumā netiek iepazīta satiktā cilvēka personība, jo viņš tiek uztverts kā visi krievi, visi katoļi, visi politiķi utt. Stereotipi ir ļoti cilvēcīga izpausme, taču tie apdraud labu komunikāciju.

Stereotipi sabiedrībā ir populāri arī tāpēc, ka tie bieži tiek kultivēti masu saziņas līdzekļos. Piemēram, TV raidījumus ar politisku saturu lielākoties vada vīrieši, jo tiem vairāk pietāv runāt par globālām un izšķirīgām lietām. Sabiedrībā nav pieņemts, ka politiski svarīgas lietas apspriež sievietes. Ja šādus raidījumus vadītu sievietes, tad diez vai sniegtajā informācijā publika tik ļoti ieklausītos. Politika pietāv vīriešiem.

Izmantotā literatūra

www.atlants.lv

Ceļvedis starpkultūru izglītībā. 2004.

Gordons V. Olports. Toleranta personība. www.iecietiba.lv

Ideju vārdnīca. Zvaigzne ABC, 1999.

Kultūru daudzveidība un iecietība Latvijā. Dati. Fakti. Viedokļi. Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts. Rīga, 2003.

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000.

Kas raksturo komunikāciju Latvijas sabiedrībā?

Latvijas iedzīvotāju sadalījums pēc tautībām (2007)

Latvieši	Krievi	Baltkrievi	Ukraiņi	Poļi	Lietuvieši	Citi
59%	28,3%	3,7%	2,5%	2,4%	1,4%	2,7%

Latvijā ir reģistrētas **32 reliģiskās konfesijas** (2007). Lielākās no tām – evaņģēliskie luterāņi, Romas katoļi, pareizticīgie, baptisti, vecticībnieki, Vasarsvētku draudze, septītās dienas adventisti.

Kādas vēl sociālās grupas un multikulturālisma izpausmes ir:

Latvijā	Jūsu pilsētā, pagastā

Vai Latvijas sabiedrības vide ir iecietīga?

Latvijā samērā regulāri tiek veikti plaši pētījumi un īsas aptaujas saistībā ar sabiedrības integrāciju un iecietību.

„2008. gadā Izglītības attīstības centrs, izzinot kritiskās domāšanas pieejas attīstību Latvijā, veica vispārīzglītojošo skolu 7. – 8. klašu skolēnu aptauju. Tolerance, cieņa pret citiem cilvēkiem un dažādības pieņemšana ir viens no būtiskiem kritiskās domāšanas pieejas sociālās efektivitātes rādītājiem. Tāpēc būtiska skolēnu aptaujas sastāvdaļa bija attieksmes mērīšana pret etnisko un kultūras dažādību (sk. 1. – 8. att.), dažādām sociālās atstumtības riska grupām (sk. 9. att.).

Tolerance un sabiedriskuma mērīšanai tika atlasīti seši izteikumi, kas parāda etnisko un ekonomisko norobežošanos: „citu tautību cilvēkiem nevar pilnībā uzticēties”, „nav iespējams īsti izprast citu tautību cilvēkus”, „es negribētu, lai Latvijā sāk dzīvot daudz cilvēku no citām valstīm”, „būtu ļoti slikti, ja uz Latviju sāktu braukt daudz cilvēku no ekonomiski mazāk attīstītām valstīm”, „citu tautību cilvēki ar atšķirīgām tradīcijām un paražām nevar būt īsti Latvijas iedzīvotāji pat tad, ja viņi šeit dzīvo daudzus gadus” un „būtu labāk, ja katras tautības cilvēki dzīvotu katrs savā valstī”. Cieņas un dažādības akcepta mērīšanai tika atlasīti divi izteikumi – „ir jāciena visu Latvijas iedzīvotāju nacionālā kultūra, reliģija un paražas, pat ja tās ir ļoti atšķirīgas no mūsējām” un „no citu tautību cilvēkiem var gūt daudz jauna un interesanta”.

Mērot iecietību pret cilvēkiem no grupām, pret kurām sabiedrībā valda aizspriedumi un gan pamatota, gan nepamatota neiecietība, skolēnus lūdza atzīmēt, ar kuriem no sarakstā minētajiem cilvēkiem viņi negribētu dzīvot kaimiņos. Sarakstā tika minētas divpadsmit sociālās atstumtības riskam pakļautas cilvēku grupas (sk. 9. att.).

1. attēls. Viedoklis par apgalvojumu „Ir jāciena visu Latvijas iedzīvotāju nacionālā kultūra, reliģija un paražas, pat ja tās ir ļoti atšķirīgas no mūsējām”

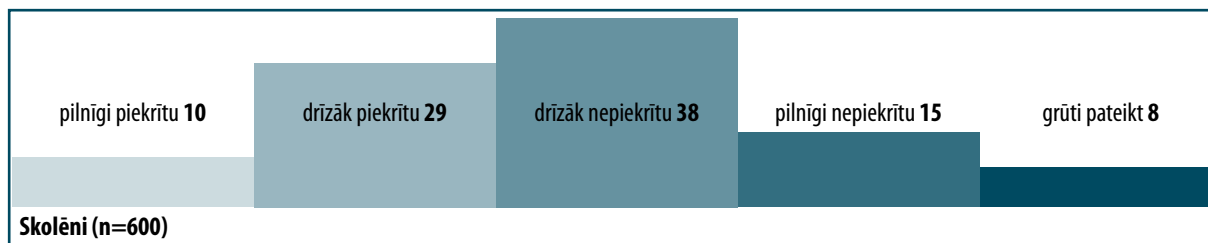

Piezīme: Lai izvērtētu skolēnu iecietību, pozitīva apgalvojuma gadījumā jāņem vērā atbildes „pilnīgi piekritu” un „drīzāk piekritu”.

1. attēls rāda, ka lielākā daļa (80%) aptaujāto skolēnu uzskata, ka ir jāciena visu, arī ļoti atšķirīgu, Latvijas iedzīvotāju nacionālā kultūra, reliģija un paražas.

39% skolēnu piekrīt apgalvojumam, ka citu tautību cilvēkiem nevar pilnībā uzticēties (2. att.). Tomēr vairāk nekā puse respondentu (53%) šim apgalvojumam nepiekrīt.

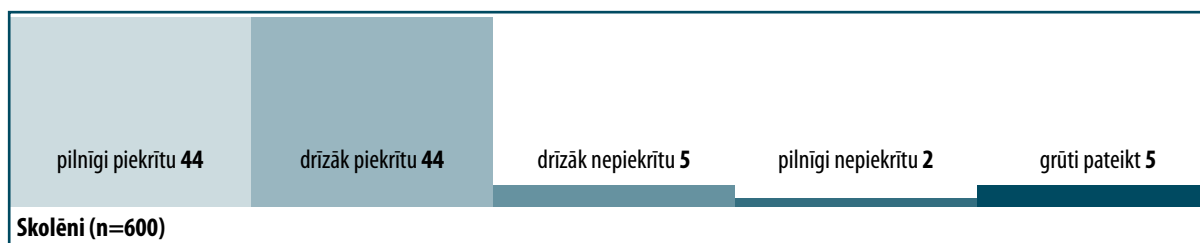
2. attēls. Viedoklis par apgalvojumu „Citu tautību cilvēkiem nevar pilnībā uzticēties”

Piezīme: Lai izvērtētu skolēnu iecietību, negatīva apgalvojuma gadījumā jāņem vērā atbildes „pilnīgi nepiekrītu” un „drīzāk nepiekrītu”.

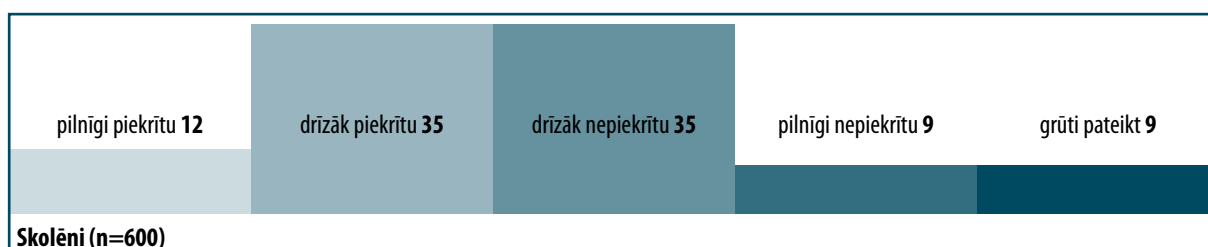
88% aptaujāto skolēnu atzīst, ka no citu tautību cilvēkiem var gūt daudz jauna un interesanta (3. att.).

3. attēls. Viedoklis par apgalvojumu „No citu tautību cilvēkiem var gūt daudz jauna un interesanta”

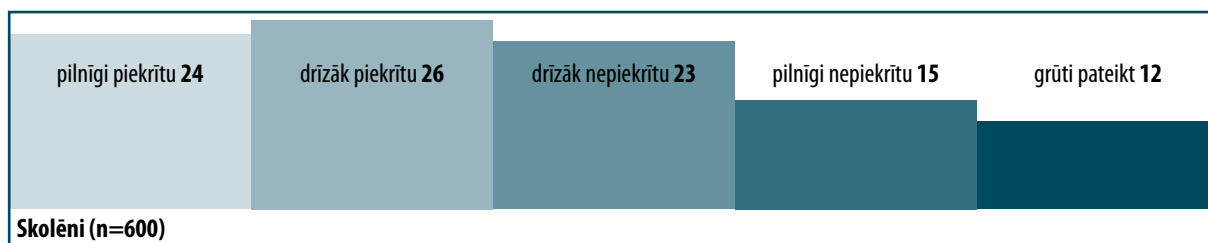
46% respondentu piekrīt apgalvojumam, ka nav iespējams īsti izprast citu tautību cilvēkus (4. att.). Savukārt 44%, tieši pretēji, uzskata, ka arī citu tautību cilvēkus ir iespējams izprast.

4. attēls. Viedoklis par apgalvojumu „Nav iespējams īsti izprast citu tautību cilvēkus”

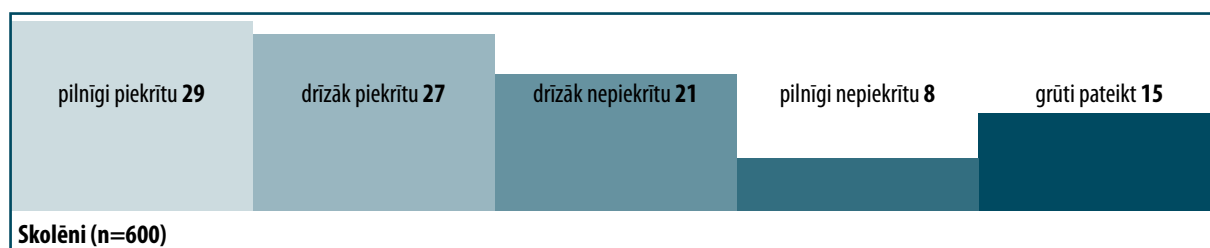
Puse aptaujāto (50%) skolēnu atzīst, ka negribētu, lai Latvijā sāk dzīvot daudz cilvēku no citām valstīm (5. att.).

5. attēls. Viedoklis par apgalvojumu „Es negribētu, lai Latvijā sāk dzīvot daudz cilvēku no citām valstīm”

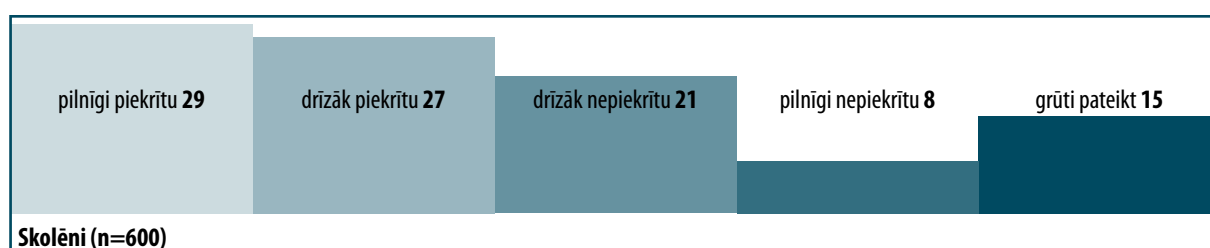
„Būtu ļoti slikti, ja uz Latviju sāktu braukt daudz cilvēku no ekonomiski mazāk attīstītām valstīm” – tam piekrīt 56% aptaujāto skolēnu (6. att.). 29% šādu iespējamību nevērtē negatīvi, savukārt 15% aptaujāto nespēja definēt savu viedokli par šo apgalvojumu.

6. attēls. Viedoklis par apgalvojumu „Būtu ļoti slikti, ja uz Latviju sāktu braukt daudz cilvēku no ekonomiski mazāk attīstītām valstīm”

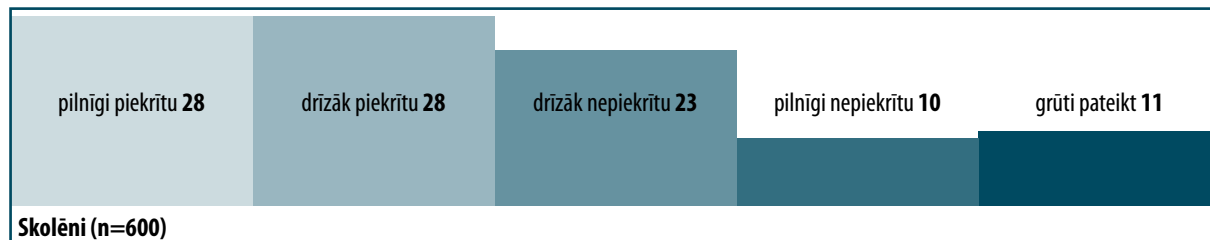
56% respondentu uzskata, ka citu tautību cilvēki, pat ja viņi Latvijā dzīvo daudzus gadus, nevar būt īsti valsts iedzīvotāji (7. att.).

7. attēls. Viedoklis par apgalvojumu „Citu tautību cilvēki ar atšķirīgām tradīcijām un paražām nevar būt īsti Latvijas iedzīvotāji pat tad, ja viņi šeit dzīvo daudzus gadus”

56% respondentu piekrīt apgalvojumam „Būtu labāk, ja katras tautības cilvēki dzīvotu savā valstī” (8. att.).

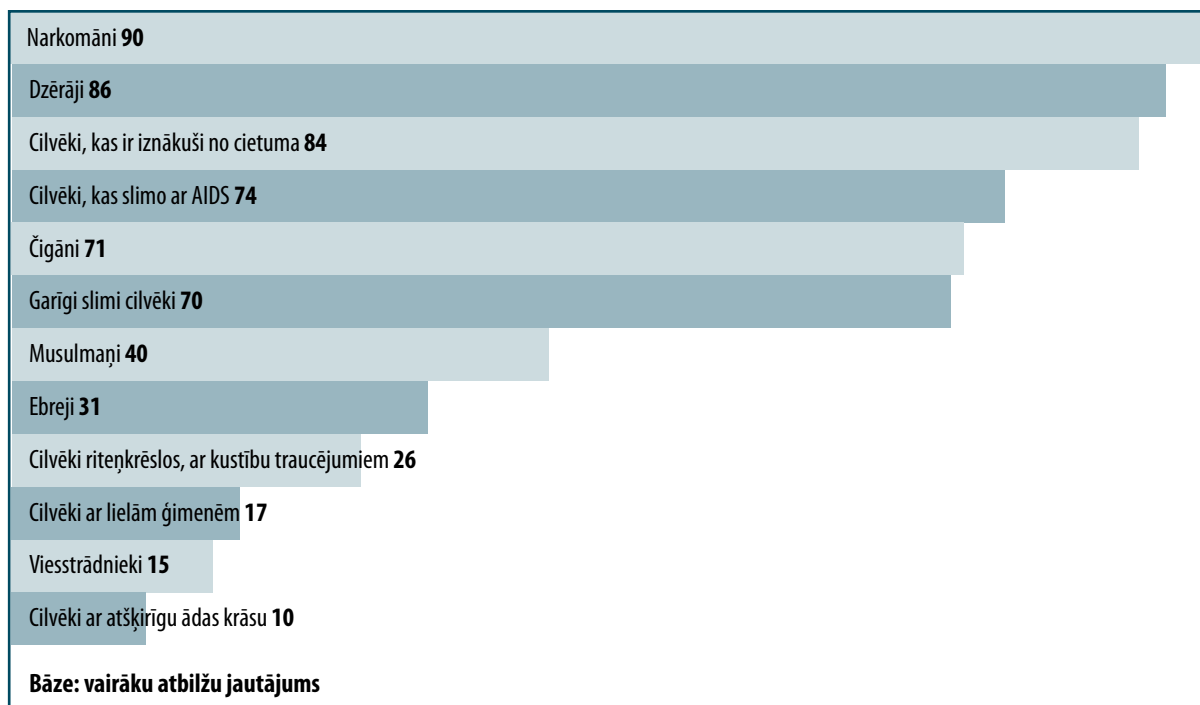
8. attēls. Viedoklis par apgalvojumu „Būtu labāk, ja katras tautības cilvēki dzīvotu savā valstī”

Izvērtējot skolēnu attieksmi pret dažādām cilvēku grupām, jāsecina, ka skolēni nav vienlīdz toleranti un iecietīgi pret visām (sk. 9. att.). Kopumā cilvēku grupas, ar kurām skolēni negribētu dzīvot kaimiņos, ir iedalāmas trīs daļās: (1) ļoti augsta neiecietība (ar tām kaimiņos negribētu dzīvot 84–90% aptaujāto); (2) augsta neiecietība (70–76% skolēnu) un (3) salīdzinoši zema neiecietība (mazāk par 40% skolēnu negribētu dzīvot kaimiņos ar šīm iedzīvotāju grupām).

Visbiežāk skolēni min, ka nevēlētos dzīvot kaimiņos ar narkomāniem (90%), dzērājiem (86%) un cilvēkiem, kas ir iznākuši no cietuma (84%). Šajā gadījumā neiecietības pamats ir bailes par savu drošību. Tāpat salīdzinoši bieži skolēni atzīst, ka par kaimiņiem nevēlētos AIDS slimniekus (74%), čigānus (71%) un garīgi slimus cilvēkus (70%), tādējādi norādot gan uz bailēm par savu drošību, gan uz zināšanu trūkumu. Retāk skolēni par saviem kaimiņiem nevēlētos musulmaņus (40%), ebrejus (31%), cilvēkus ar kustību traucējumiem (26%), cilvēkus no lielām ģimenēm (17%), viesstrādniekus (15%) un cilvēkus ar atšķirīgu ādas krāsu (10%).

9. attēls. Skolēnu attieksme pret dažādām cilvēku grupām

Uzdevumi pašvērtējumam un starpkultūru komunikācijas prasmju apguvei

Vārdu pāri

Mērķis: gūt izpratni par nepieciešamību apzināties stereotipu lomu un ietekmi, kā arī par nepieciešamību tos pārvarēt.

Laiks: 15 minūtes.

Materiāli: uz atsevišķām kartītēm uzrakstīti lietvārdi un īpašības vārdi; katrā komplektā viena tukša kartīte.

Norise: 1. solis. Vadītājs izdala grupām kartītes un lūdz tās salikt pa pāriem (5 min.).

2. solis. Pēc tam, kad grupa salikusi vārdu pārus, viens no grupas tos nolasa skaļi.

Komentārs vadītājam – lai labāk izprastu, kā veidojas un darbojas stereotipi, sarakstā provokatīvi iekļauts neeksistējošs jēdziens *danirielī*. Tā kā dalībnieki nezina, ko tas nozīmē, viņi, iespējams, to uzskatīs par etnisku grupu. Vadītājs apstiprina, ka tā ir kāda cilts Āfrikā. Ja dalībnieki pievienos kādu apzīmējumu, tas apstiprinās, ka viņi, neko par cilti nezinot, jau izdara spriedumu. Tas var būt labs piemērs, kā veidojas stereotips par nezināmu grupu. Tāds piemērs var būt arī miliči. Kaut arī tādu vairs nav, tomēr no padomju laikiem priekšstatī ir saglabājušies.

3. solis. Vadītājs pievērš uzmanību vārdu pāriem – stereotipiem – un sniedz papildu informāciju par stereotipiem.

4. solis. Grupa saņem uzdevumu veidot vārdu pārus, balstītus savā pieredzē, kuri nebūtu stereotipiski.

(sk. darba lapu 15. lpp)

Mana tolerances temperatūra

	Apgalvojums	Jā	Nē
1.	Jūsu draugu lokā ir cilvēki, kuri nepieder jūsu tautībai vai reliģijai.		
2.	Jūs nestāstāt anekdotes, kuru būtība ir varoņu tautībā vai dzimumā.		
3.	Jūs atbalstāt brīvpusdienu piešķiršanu skolēniem no maznodrošinātām ģimenēm.		
4.	Dodoties uz ārzemēm, jūs iemācāties vismaz dažas frāzes tās valsts valodā, kuru apmeklēsīt.		
5.	Jūs neieģādājaties rotaļlietas vai spēles, kuras izraisa agresivitāti.		
6.	Jūs pieņemat savā ģimenē cilvēku (znotu, vedekli u.c.), kurš ir citas kultūras (tautības, reliģijas, ādas krāsas u.c.) pārstāvis.		
7.	Jūs apmeklējat etniskus restorānus/kafejnīcas.		
8.	Jūs palīdzat cilvēkiem ar invaliditāti.		
9.	Izvēloties tirgū preci, jūs neietekmējaties no tās pārdevēja tautības vai ādas krāsas.		
10.	Jūs neaizliedzat savam bērnam draudzēties ar citas reliģijas, ādas krāsas, tautības vai sociālā slāņa pārstāvi.		
11.	Jūs iemācāt citas tautības cilvēkam dažus vārdus savā dzimtajā valodā.		
12.	Jūs protat dejot kādas citas tautas nacionālo deju.		
13.	Jūs zināt, ko nozīmē apzīmējums „gotiskais stils”, un akceptējat tā piekritējus.		
14.	Jūs atbalstāt līdzekļu piešķiršanu dzīvesvietas ierīkošanai bēgļiem no ārvalstīm.		
15.	Jūs esat apmeklējis mošeju, sinagogu vai kādas citas ticības dievnamu, kurai pats nepiederat.		
16.	Jūs neaprunājat cilvēkus situācijā, kad viņi nesaprot jūsu valodu.		
17.	Jūs nekritizējat veģetāriešus par viņu ēšanas ieradumiem.		
18.	Jūs apmeklējat teātra izrādes, kuras nenotiek jūsu dzimtajā valodā.		
19.	Jūs uzaicināt dzīvot savā ģimenē apmaiņas programmas dalībnieku no citas valsts.		
20.	Jūs aizrādāt, ja kāds stāsta aizskarošus jokus par citu kultūru cilvēkiem.		
21.	Jūs neliedzat kādam savu draudzību viņa atšķirīgās seksuālās orientācijas dēļ.		
22.	Jūs labprāt strādājat vienā projektā ar citas kultūras (tautības, reliģijas, ādas krāsas u.c.) pārstāvjiem.		

DANIRIEĻI	MAKSIMĀLISTI
JAUNATNE	POTENCIĀLI NODEVĪGI
DZEJNIEKI	EGOCENTRISKI
VĀCIEŠI	INTELIĢENTI
SIEVIETES	PEDANTISKAS
SIEVIETES	GARLAICĪGAS
VĪRIEŠI	CINISKI
VĪRIEŠI	KUKUĻDEVĒJI
MILIČI	NEAUDZINĀTI
GRĀMATVEŽI	NEIZGLĪTOTI
PENSIONĀRI	LABI BĒRNU AUDZINĀTĀJI
SOMI	PĀRĀK EMOCIONĀLI
ĶIRURGI	PĀRSTEIDZĪGI
PSIHIATRI	LABĀKIE VADĪTĀJI
EBREJI	SLIKTI AUTOVADĪTĀJI
	MĪL IEDZERT
	NEKĀRTĪGI

Kultūras aspekts starpkultūru komunikācijā

„Cilvēki nav tikai viņi paši: viņi ir arī reģions, kurā viņi piedzimuši, pilsētas dzīvoklis vai lauku māja, kur viņi mācījās staigāt, spēles, kuras viņi spēlēja kā bērni, stāsti, kurus viņi nejauši dzirdēja, ēdiens, ko viņi ēda, skolas, kurās viņi gāja, sporta veidi, ar kuriem viņi nodarbojās, dzejnieki, kuru darbus viņi lasīja, kā arī Dievs, kuram viņi ticēja.”

V. Somersets Moems

Uzdevumi kultūras jēdziena izpratnei

Uzrakstiet 10 atslēgas vārdus, kas jums nāk prātā, domājot, kas ir kultūra!

Padomājiet un vispirms individuāli, pēc tam grupā uzrakstiet savu viedokli:

- Kultūra ir
- Kulturalis cilvēks ir
- Kultūru apgūst

Jūsu kolēģiem, sarunu biedriem kultūra var nozīmēt kaut ko pilnīgi atšķirīgu. Izlasiet dotos kultūras jēdziena skaidrojumus. Kuram no tiem tuvāk atbilst jūsu izveidotais skaidrojums? Vai dažāda kultūras jēdziena izpratne var būt šķērslis komunikācijā?

- Kultūra – viss, ko cilvēku sabiedrība radījusi ar cilvēku fizisko un garīgo darbu; šaurākā nozīmē – cilvēku garīgās dzīves un sociālās uzvedības normu sfēra.
- Kultūra — 1. materiālo un garīgo vērtību kopums; to vērtību kopums, kas saistīts ar kādu laikmetu, kādu tautu; 2. attīstības, pilnības pakāpe (kāda sabiedriskās darbības vai zināšanu nozarē); garīgā bagātība, inteliģence, sadzīves iemaņas.
- Kultūra — zināšanas, ticējumi, māksla, tikumi, likumi, paražas un dažas citas prasmes un ieražas, ko cilvēks ir apguvis kā sabiedrības loceklis.
- Kultūra ir indivīdu grupas zināšanas, vērtības, tradīcijas un domu kopums, kas veido konkrētas grupas darbības pamatprincipus.
- Kultūra — sociāli mantots rīcības un uzskatu komplekss, kas veido mūsu dzīves audumu.
- Kultūra — cilvēku enerģijas izvirzums cilvēka augstāko spēju attīstībā.

Kas ir kultūra?

Kultūra ir parādība, kurai rodami daudzi atšķirīgi skaidrojumi. Kultūras izpratnei tiek izmantoti līmeņu apraksti, dimensijas, izstrādāti modeļi, izmantotas analogijas.

Lai izprastu starpkultūru mijiedarbību un saskarsmi, ir svarīgi saprast jēdziena „kultūra” attīstību. Līdz 20. gadsimta piecdesmitajiem gadiem antropologi un sociologi parasti kultūru definēja uzvedības un paražu izpratnē, taču kultūras definīcijas atspoguļo arī kopīgas zināšanu un uzskatu sistēmas, nevis tikai ieradumus un uzvedību. Kāda no septiņdesmito gadu definīcijām: kultūra ir vēsturiski pārraidītu, simbolos iemiesotu jēdzienu modelis, vienotu simbolu formā izteiktu koncepciju sistēma, ko cilvēki izmanto sazinoties, iemūžinot un pilnveidojot zināšanas par dzīvi un attieksmi pret to.

Latvijas oficiālajos dokumentos izmantotā kultūras definīcija atbilst starptautiski izstrādātajai un 2003. gadā UNESCO pieņemtajai Vispārējai deklarācijai par kultūras daudzveidību. To ir atbalstījušas 190 pasaules valstis. Kultūra apzīmē kādas sabiedrības vai sociālas grupas īpašu garīgo, materiālo, intelektuālo un emocionālo īpašību kopumu un līdztekus mākslai un literatūrai sevī ietver arī dzīves un līdzāspastāvēšanas veidus, vērtību sistēmu, tradīcijas un uzskatus.

Definējot jēdzienu „kultūra”, S. Muši nošķir četrus kultūras izpausmes līmeņus:

- pirmais līmenis – apstākļi, kuros cilvēki atrodas un ar kuriem viņiem jāsastopas ikdienā;
- otrais līmenis – jaunrades spējas, kas intelektam nepieciešamas, lai izdzīvotu šajos apstākļos;
- trešais līmenis – garīgais konteksts, kas rodas pirmā un otrā līmeņa mijiedarbībā; šis konteksts ir visu nākamā līmeņa uzvedības un prasmju pamats;
- ceturtais līmenis – saskatāmā uzvedība un prasmes, kuras ir „no apakšas” (1. – 3. līmenī) izveidotās intelektuālās jaunrades ārējās manifestācijas.

Katrā visaptverošā kultūras definīcijā jāietver visi četri līmeņi (slāņi). S. Muši uzsver, ka mijiedarbība starp nepieciešamību izdzīvot, ģeogrāfisko atrašanās vietu, vēsturisko un sociālo realitāti nosaka dažādus cilvēku grupu intelektuālās jaunrades veidus, līdz ar to diviem cilvēkiem, kuri piedzimuši un uzauguši vienā un tajā pašā ģeogrāfiskajā reģionā, taču pieder pie dažādām paaudzēm, ir atšķirīgas vērtības, uzskati un zināšanas, un tas atspoguļojas viņu uzvedībā un prasmēs.

Kultūras izpausmes līmeņi

CETURTAIS LĪMENIS			
(Ārējais līmenis – novērojams un acīm redzams)			
Uzvedība		Prasmes	
TREŠAIS LĪMENIS			
(Garīgais konteksts – nav tieši novērojams)			
Zināšanas	Uzskati	Vērtības	
OTRAIS LĪMENIS			
(Garīgās aktivitātes līmenis – nav tieši novērojams)			
Intelektuālā jaunrade, kas nepieciešama, lai pārvarētu pirmā līmeņa apstākļus			
PIRMAIS LĪMENIS			
Apstākļi:			
Fiziskie	Vēsturiskie	Ģeogrāfiskie	Sociālie, politiskie, emocionālie

Ikviena kultūra ir veidojusies specifiskā veidā, un tai piemīt noteiktas struktūrpazīmes: nacionālās iezīmes; uztvere; valoda; domāšana; reliģija; neverbālā komunikācija; izturēšanās – paražas, tikumi, normas, lomas; vērtību skala; sociālie grupējumi un attiecības. Kultūra ir grupveida fenomens – uzskatu, tradīciju un uzvedības manieru sistēma, kas raksturīga cilvēku grupai. Katrai no grupām ir unikāla kultūra. Tanī pat laikā nav tādu divu cilvēku, kuri būtu tikai un vienīgi no vienas un tās pašas grupas vai no vienas un tās pašas kategorijas. Tas nozīmē, ka savstarpējā komunikācija kaut kādā ziņā ir arī starpkultūru saskarsme. Psihologs M. R. Singers raksta, ka katrs indivīds būtu jāuzskata par unikālu kultūras daļu, apgalvojot, ka „katrs cilvēks šajā pasaulē ir unikālas grupu kolekcijas loceklis”.

Kultūra attīstās, uzkrājot sevī paaudžu pieredzi, lai apmierinātu daudzveidīgo grupu vajadzības komunikācijā ar sabiedrību. Līdz ar to var secināt: ja kultūra laika gaitā neattīstās, tā izzūd.

Kultūra ir universāla, taču ļoti tipiska sabiedrības, nācijas, organizācijas vai grupas orientieru sistēma. Tā tiek veidota no specifiskiem simboliem un attiecīgajā sabiedrībā, grupā utt. nodota no paaudzes paaudzē. Šī sistēma ietekmē visu attiecīgās sabiedrības locekļu uztveri, domāšanu, vērtību sistēmu, rīcību un līdz ar to definē cilvēka piederību pie sabiedrības. Kultūra strukturē iedzīvotājiem specifisku darbības lauku, kas no radītajiem un izmantotajiem objektiem sniedzas līdz institūcijām, idejām un vērtībām. Tā piedāvā rīcības iespējas un stimulus, vienlaikus nosakot rīcības nosacījumus un robežas. Neņemot vērā šīs variācijas, vienas kultūras locekļu izturēšanos determinē kopīgie kultūras standarti, kas ievērojami atšķiras no citu kultūru cilvēku orientieru standartiem. Atvērtajās sabiedrībās atšķirībā no slēgtajām pastāv ievērojami lielāka variāciju dažādība un tolerance pret novirzēm no kultūras standarta.

Kultūra ir uzlūkojama kā pašidentifikācijas forma un citu iepazīšanas un identificēšanas līdzeklis. Kultūra dod iespēju veidoties savai un kolektīvajai identitātei. „Kultūra ļauj izskaidrot sabiedrisko dzīvi un līdz ar to ir rīcības orientieris.” Ja cilvēki ar atšķirīgām orientieru sistēmām komunicē cits ar citu un viņu rīcība ir virzīta uz tuvināšanos, viņi centīsies atrast kopīgo un pārvarēt atšķirīgo. Turpretī, ja partneriem svarīgāka ir abpusēja norobežošanās un sava pārākuma izjūta, viņi uzsver atšķirības un ignorē kopīgo vai arī to pārinterpretē kā atšķirīgo. Jebkura kultūra ir neapzināta līdz brīdim, kad tā saskaras ar citām, kad parādās atšķirības. Vismazāk problēmu rada skaidri saskatāmas atšķirības – mēs tās pamanām un spējam pielāgoties. Bīstamas ir tās, kuras nav ārēji redzamas.

Sociologi Dž. Klārks un S. Hols uzskata, ka kultūra sevī ietver „nozīmes kartes”, kas attiecīgās kultūras piederīgajiem padara saprotamus dzīves notikumus un kas izpaužas sabiedrības organizācijas formās un attiecībās. Līdz ar to agrāko pētījumu priekšmeta – „augstās kultūras” vietā mūsdienās stājas ikdienas kultūra.

Arī starpkultūru izglītības ietvaros kultūras jēdziens attiecas pārsvarā uz ikdienas kultūru. Ar to domāts viss, kas regulē mūsu ikdienu, sākot ar likumiem un reliģiskajiem baušļiem un beidzot ar sakāmvārdiem un pieklājības noteikumiem, līdz pat valodai pašai, kuras struktūrās ir atspoguļota attiecīgās sabiedrības kultūras pieredze. Tātad valodas struktūra ir kultūras atmiņa. Tās forma ir kā emblēma, kā jutekliski uztverama attiecīgās kultūras zīme.

Mūsdienu kultūras pārmaiņu galvenais faktors ir dzīves apstākļu izmaiņas, kas ietekmē arī kultūru, jo tā atrodas spriedzes situācijā: no vienas puses, tradīcijas, no otras – personīgā pieredze un intereses. Atklājas tādas kultūras iezīmes kā heterogenitāte, atvērtība, procesveida attīstība un dinamika.

Zinātniskajā literatūrā konsekventi tiek norādīts, ka visi cilvēki ir „multikulturālas būtnes” un ka ikviena starpkultūru saskarsme un visas mūsu zināšanas dzīvē ir uztvertas un veidotas caur savu kultūras redzējumu.

Sagatavots pēc Ievas Margevičas promocijas darba „Skolotāju starpkultūru izglītība multikulturālā sabiedrībā”

Kultūras tipi jeb mikrokultūras

- Nacionalitāte / etniskā piederība
- Reliģija / ticība / pārliecība / nostāja / garīgo vērtību sistēma
- Valoda
- Dzimums / seksualitāte
- Vecums / paaudze
- Fiziskās, garīgās spējas
- Profesija / nodarbošanās / uzņēmums
- Dzīvesvieta
- Ekonomiskais statuss / ienākumu līmenis
- Izglītības līmenis

1. Cik kultūras tiptiem varam piederēt vienlaicīgi?
2. Sarindojiet pēc svarīguma pakāpes, kuri kultūras tipi raksturo jūsu kultūras identitāti!
3. Kuri kultūras tipi ir visredzamākie mācību procesā? Kuri ir visneredzamākie? Kāpēc?
4. Trīs dažādu sociālo slāņu bērni... vai viņiem visiem mūsu valstī ir pieejamas vienādas izglītības iespējas?
5. Kā nodrošināt visiem tiptiem vienādas iespējas mācību procesā un vienādu attieksmi pret tiem?
6. Kā šie kultūras tipi izpaužas jūsu klasē/grupā? Kādas mācību metodes un paņēmienus jūs izmantojat vienlīdzības nodrošināšanai?
7. Ko tas nozīmē, ka dzimte, rase un šķira ir sociāli veidojumi? Kā šis apgalvojums iespaido mācību procesu?

Leduskalna analogija

Kultūras definīcijā nav iespējams minēt visus kultūras elementus. To visuzskatāmāk var parādīt, izmantojot leduskalna analogiju, kurā ir attēloti kultūras dziļākie / neredzamie un ārējie / redzami/ tieši novērojamie slāņi. Leduskalna redzamajā daļā ir cilvēka darbības rezultāti un uzvedība, bet zem ūdens līnijas dziļākajā, neredzamajā daļā ir vērtības, nozīmes, attieksmes un ticējumi. Redzamajā daļā un neredzamajā daļā esošie kultūras elementi ir savstarpēji saistīti un ietekmē cits citu. Piemēram, reliģiskie rituāli ir acīmredzami, tieši novērojami, bet vērtības un ticējumi, kas ir šo rituālu pamatā, ir skatienam slēpti. Vērtības un normas bērni iemācās socializācijas procesā, vērojot pieaugušo darbību, reakciju un izskaidrojumus, cilvēku un notikumu vērtējumus. Lai saprastu konkrētas grupas kultūru, jāzina gan tās pārstāvju vēsture, valoda, reliģija, vērtības, ģimenes tradīcijas, kultūras mīti, sociālās attiecības utt., gan arī žesti, apģērbs un ēdieni. Svarīgi ir neaprobežoties ar leduskalna redzamajiem un tieši novērojamajiem kultūras elementiem, bet saskarsmē un mācību procesā pētīt un analizēt dziļākos, apslēptos kultūras slāņus, uz kuriem balstīties saskarsmē.

Uzskaitītie jēdzieni ir kultūras iezīmes. Ierakstiet leduskalna zīmējumā virs ūdenslīnijas numurus tiem jēdzieniem, kuri, jūsuprāt, ir novērojami, zem ūdens līnijas ierakstiet pārējos numurus.

Atbildes:

redzamā daļa – 1, 3, 5, 7, 10, 11, 15, 16, 21, 22;

neredzamā daļa – 2, 4, 6, 8, 9, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25.

1 - mīmika	2 - reliģiskie uzskati
3 - reliģiskie rituāli	4 - laika vērtības izpratne
5 - glezna	6 - vērtības
7 - literatūra	8 - uzskati par bērnu audzināšanu
9 - vadīšanas izpratne	10 - žesti
11 - brīvdienu paradumi	12 - godīguma jēdziens
13 - draudzības būtība	14 - pieticības jēdziens
15 - ēdieni	16 - ēšanas paradumi
17 - dabas izpratne	18 - sevis apzināšanās
19 - darba ētika	20 - skaistuma jēdziens
21 - mūzika	22 - gērbšanās stils
23 - priekšstats par pasauli	24 - personiskās telpas jēdziens
25 - sociālās etiķetes normas	

Aktivitāte

- 1. solis.** Dalībnieki sadalās grupās un saņem savas „kultūras lomu kartes”. Atbilstoši lomu kartei grupa veido ģeogrāfiski vēsturisko pamatojumu vai leģendu tautas īpašajai uzvedībai saskarsmē un radošajās izpausmēs, tas ir, torņa veidošanā.
- 2. solis.** Grupa kopīgi ceļ torni. Celšanas laikā vadītājs vienu vai vairākas reizes liek dažiem dalībniekiem pamest savu grupu un doties uz citu grupu (inscenē migrāciju).
- 3. solis.** Kad torņi gatavi, katra grupa iepazīstina ar savu uzbūvēto torni, sacerēto leģendu, uzskatiem un vērtībām. Diskusijā tiek analizētas izjūtas, kādas bija „migrantiem” un majoritātei. Vai migranti tika pieņemti, iekļauti darbā, kāda rīcība ļāva justies pieņemtam?

Lomu kartes

1. grupa

1. Iedomāsimies, ka jūs esat tauta, kuras kultūrai raksturīgs sistēmiskums, noteiktība un loģika. Sarunājoties jūs vienmēr skatāties sarunu biedram acīs, bet ieturat distanci. Ja izteiktajam nepiekrītat, jūs tūdaļ liekat to saprast, sitot gaisā knipjus.
2. Izdomājiet leģendu, kāpēc jūsu kultūra veidojusies tāda. Iestudējiet, kā jūs sarunāsit, satiekoties ar citiem.
3. Jūsu uzdevums ir uzcelt jūsu kultūrvidē iederīgu torni (varbūt bibliotēku?)

2. grupa

1. Iedomājieties, ka jūs esat tauta, kuras kultūrai raksturīga saistība ar dabu, vispār, lai visās lietās tiktu saskatītas metaforas, salīdzinājumi. Sarunājoties jums patīk sarunu biedru paņemt pie rokas. Jūs nekad nepārtraucat runātājus. Lai kādas aplamības arī kurš nerunātu, jūs tikai smaidāt un mājat ar galvu.
2. Izdomājiet leģendu, kāpēc jūsu kultūra veidojusies tāda. Iestudējiet, kā jūs sarunāsit, satiekoties ar citiem.
3. Jūsu uzdevums ir uzcelt jūsu kultūrvidē iederīgu torni (varbūt bibliotēku?)

3. grupa

1. Iedomājieties, ka jūs esat tauta, kuras kultūrai raksturīgs simbolisms, tradīcijas. Sākot sarunu, jums patīk izskaidrot lietu vēsturiskos apstākļus, visdažādākās sakarības. Jums patīk runāt pašiem, nevis klausīties.
2. Izdomājiet leģendu, kāpēc jūsu kultūra veidojusies tāda. Iestudējiet, kā jūs sarunāsit, satiekoties ar citiem.
3. Jūsu uzdevums ir uzcelt jūsu kultūrvidē iederīgu torni (varbūt bibliotēku?)

Multikulturālisma izpratne starpkultūru izglītībā

Vārdi „multikulturālisms” un „daudzveidība” tiek izmantoti, lai parādītu identitātes daudzās dimensijas, kas izriet no dzimtes, seksuālās orientācijas, sociālekonomiskā statusa vai vecuma. Multikulturālisms absolūtā izpratnē nozīmē plašu etniskās, rases, valodas, seksuālās orientācijas, dzimtes, vecuma, sociālā statusa, izglītības, reliģiskās/garīgās piederības un citu kultūras dimensiju diapazonu (*J.A.Banks, Ch.A.McGee-Banks*).

Kultūras atšķirību avoti var būt dažādi, to pamatā var būt etniskās, valodas, reliģijas, rases, dzimuma, seksuālās orientācijas, vecuma un citas atšķirības. Vissvarīgākais ir tas, kā šīs atšķirības tiek formulētas sociālajā un politiskajā jomā un kā tās tiek aizsargātas normatīvo aktu ietvaros.

Zinātniskajā literatūrā ar multikulturalitāti tiek domāta atklāta un toleranta sabiedrība, no vienas puses, un bailes pazaudēt savu kultūru, kā arī dažādu kultūru cilvēku negatīvas, iedomātas vai reālas konfrontācijas – no otras puses.

Bieži vien diskusijas par multikulturālismu, piemēram, ASV, notikušas, domājot nevis par jēdzienu „multikulturālisms”, bet gan par jēdzienu „multietniskums”.

Kultūras vēstures eksperts Arturs Priedītis uzskata, ka multikulturālisma „materiāls ir etniskie procesi, kas ieguvuši globālu un daudzpusīgu raksturu tik lielā mērā, ka nepieciešama kompleksa pieeja un iztīrījums no dažādiem aspektiem. Multikulturālisma koncepcijas pamatā ir visu kultūru vienlīdzības atzīšana; dažādu kultūru atšķirību respektēšana un cieņa, jebkura veida diskriminācijas noliegšana; nacionālās pašcieņas saglabāšanas nodrošināšana; politisko, reliģisko, filozofisko, kultūras atšķirību atzīšana”.

Multikulturāla ir tāda sabiedrība, ko veido dažādas kultūru grupas un kas atzīst un ļauj realizēties ikvienas šīs grupas interesēm.

Blūmsberijas jaunvārdu vārdnīca

A. Priedītis norāda, ka tie, kuriem tuvāka ir sociālā prakse, multikulturālismu mēdz dēvēt par etnopolitiku, integrācijas un kolektīvas sociālās identitātes teorētisko avotu. Šajā gadījumā identitāte ir procesu komplekss, kurā cilvēks rada un pārveido savu etniskumu, t.i., nosaka nacionālās, morālās, kultūras vērtības tajā sabiedrības daļā, kurā viņš dzīvo. Multikulturālismu var definēt arī kā apzināti izvēlētu un vēsturiski objektīvu apstākļu nosacītu pieeju informācijas atlasē un organizācijā – informācija ir orientēta uz svešo, atšķirīgo, ar kuru informācijas sagatavotājs ir kopā attiecīgajā laikā un telpā (valstī, novadā, pilsētā, zināmā mikrovidē u.tml.).

Pēc zinātnieka V. Vjatera domām, ar jēdzienu „multikulturāls” apzīmē to, ka sabiedrībā vai cilvēku grupā līdzās pastāv dažādas atšķirīgas kultūras. Tātad Latvijas sabiedrību var dēvēt par multikulturālu, jo te diezgan labi sadzīvo dažādu kultūru cilvēki.

Zinātnieki S. Noiberts, H.J. Rots un E. Īldics min sešas nostājas, kas vairāk vai mazāk ir nošķiramas cita no citas un kas dažādi iekļaujas akadēmiskās un politiskās diskusijās.

1. Multikulturālisms kā apdraudējums. Šīs nostājas pamatā ir etniski homogēnas nācijas koncepcija. Kultūru daudzveidība, t.i., multikulturālisms, tiek uztverta kā konfliktu potenciāls un kā apdraudējums pamatnācijas kultūrai. Priekšplānā vienmēr ir nācijas vai arī kādas kultūras grupas homogenitātes ideja.
2. Toleranti plurālistiskais multikulturālisms. Saskaņā ar to multikulturalitāte tiek definēta kā iespēja, t.i., kā savas kultūras bagātināšanās.
3. Multikulturālisms kā demokratizācijas iespēja. Kultūra tiek saistīta un aplūkota politikas kontekstā. Tiek domāts par nevienlīdzības un diskriminācijas izskaušanu sabiedrībā. Kultūras līmenī tiek aizstāvēta minoritāšu iespēja autonomi attīstīties un izpausties.
4. Radikāli universālais multikulturālisms. Saskaņā ar to sabiedrība sastāv nevis no grupām, bet gan no indivīdiem.
5. Praktiskais multikulturālisms. Šīs nostājas pārstāvji iestājas par to, lai notiktu radikāla perspektīvu maiņa ikdienas praktiskās dzīves virzienā. Urbanizētā vide tiek definēta kā vieta, kur jaunā veidā saplūst visdažādākās kultūras. Kultūru apmaiņa var bagātināt katra dzimto kultūru, tā palīdz skaidrāk saskatīt un novērst tās trūkumus un deficitus. Multikulturālisms nodrošina iespēju izmantot atsevišķu sabiedrības locekļu personīgo un kultūras attīstību. Multikulturālisms ir kļuvis par pašsaprotamu mūsu ikdienas realitāti un normu.
6. Multikulturālisms kā ilūzija. Tiek uzsvērts, ka cits arvien paliek cits, to nevar pārvērst savā. Multikulturālisms kā utopija.

Krievu zinātnieks V. Voronkovs uzskata, ka multikulturālisms ir kaitīgs, jo, nodrošinot „vājajiem” vienādas iespējas, tiek nodarīts kaitējums majoritātei. Šie vājie, pēc V. Voronkova domām, necentīsies savā dzīvē neko mainīt.

1. Kura no multikulturālisma izpratnēm jums liekas nepieņemama?

2. Kura no multikulturālisma izpratnēm atbilst jūsu viedoklim?

Analizējot vairāku valstu zinātnieku izpratni par multikulturālismu, var secināt, ka starpkultūru izglītības multikulturālisma koncepcijas pamatā ir visu sabiedrībā pārstāvēto kultūru vienlīdzības atzīšana. Par multikulturālismu nevar runāt, ja konkrētajā sabiedrībā netiek nodrošināta līdztiesība gan starp grupām, gan pašu grupu iekšienē, kultūras atšķirību respektēšana un nacionālās pašcieņas saglabāšana.

Jo vairāk majoritātes cenšas norobežoties no mazākuma, jo skaidrāk izpaužas etnocentrisms un rasisms. Norobežošanās mēģinājumiem var būt vairāki iemesli – gan psihiski, gan sociāli un politiski ekonomiski. Neiedziļinoties tajos sīkāk, var minēt kādu būtisku pārpratumu: kultūra (ar to parasti tiek domāta sava kultūra) tiek uztverta kā kaut kas sen pārbaudīts, statisks un trausls, kas draud aiziet bojā, saskaroties ar citām kultūrām.

Multikulturālisms nozīmē politisku vai / un valstisku programmu, kas pozitīvi reaģē uz pastāvošo sabiedriskās multikulturalitātes faktu.

Tas, kā atšķirības sabiedrībā tiek atainotas, izsmietas, slavinātas vai noklusētas, nosaka, vai multikulturālisma ideja tiek izmantota, lai dominētu vai lai ievērotu demokrātiju. Svarīgi ir izprast, vai kultūras atšķirības tiek izmantotas kā iemesls būvēt jaunus aizsargvaļņus vai citus atdalīšanās līdzekļus, vai arī tās tiek uzlūkotas par kopā sanākšanas, kultūras apmaiņas iespējām.

Vārds „multikulturāls” tiek lietots, lai apzīmētu sabiedrības, grupas, indivīda kultūras daudzveidības raksturojumu. Vārds „starpkultūru” iezīmē procesu, programmu, kurā tiek uzsvērti interaktīvie aspekti.

Sagatavots pēc Ievas Margevičas promocijas darba „Skolotāju starpkultūru izglītība multikulturālā sabiedrībā”.

Vai Latvijas sabiedrību var saukt par multikulturālu?

Mana nostāja

Norise

Nodarbības vadītājs telpas pretējās pusēs piestiprina divas iespējamās atbildes: „Pilnībā piekrītu”, „Pilnībā nepiekrītu”. Vadītājs paskaidro, ka viņš izteiks apgalvojumus, un katram dalībniekam būs jānovērtē sava attieksme, virzoties pie vienas vai otras atbildes. Iespējams arī ieņemt vietu starp abiem apgalvojumiem vai tuvāk vienam vai otram. Pēc katra apgalvojuma, kad dalībnieki ieņēmuši savas vietas, vadītājs dod iespēju katram dalībniekam komentēt savu nostāju.

Noslēgumā vadītājs sniedz apkopojumu un rosina grupu apspriest vairākus jautājumus.

- Kādas, pēc jūsu domām, būtu ekstrēmas dzirdēto uzskatu izpausmes?
- Kurš modelis ir Latvijai pieņemams? Kāpēc?

Miniet piemērus, kas ilustrē jūsu viedokli!

Apgalvojumi

1. Etniskā piederība ir iedzimta īpašība, un tāpēc to nevar izmainīt.
2. Pilsonībai mūsdienās ir lielāka nozīme nekā tautībai.
3. Īpašu tiesību piešķiršana kādai minoritātei pārkāpj konstitūciju, kas garantē visu pilsoņu līdztiesību.

Komunikācija daudzvalodu vidē

EP un ES nostādnēs par daudzvalodību: plurilingvisma jēdziens

Valodu daudzveidība ir izaicinājums Eiropai. Taču, mūsdiņrāt, šis izaicinājums ir vērtīgs.

Amins Māluks, ES Radošās inteliģences grupa starpkultūru dialoga veicināšanai

Mūsdienu sabiedrība Eiropā saskaras ar straujām pārmaiņām, kas saistītas ar globalizāciju, tehnoloģiju attīstību un iedzīvotāju novecošanu. Svarīga zīme, kas liecina par šīm pārmaiņām, ir eiropiešu pieaugošā mobilitāte – cilvēkiem izveidojas arvien vairāk kontaktu ar citām valstīm, un arvien lielāks skaits eiropiešu dzīvo un strādā ārpus savas valsts. Patlaban 10 miljoni eiropiešu strādā citās dalībvalstīs. Šo procesu vēl vairāk pastiprina nesenā ES paplašināšanās. Eiropas Savienībā tagad ir 500 miljoni iedzīvotāju, 27 dalībvalstis, 3 alfabēti un 23 oficiālās ES valodas, no kurām dažas lieto daudzviet pasaulē. Vēl aptuveni 60 citas valodas veido ES mantojumu, un tajās runā konkrētos reģionos vai grupās. Turklāt plašs valodu klāsts nācis klāt līdz ar imigrantiem: lēš, ka ES šobrīd dzīvo vismaz 175 tautības. Šo un citu faktoru dēļ eiropiešu dzīve kļuvusi starptautiskāka un daudzvalodīgāka.

Eiropas Kopienų komisija savā 2008. gada paziņojumā deklarē, ka daudzu valodu harmoniska līdzāspastāvēšana Eiropā izteikti simbolizē Eiropas Savienības centienus būt vienotiem dažādībā, un tas ir viens no Eiropas projekta stūrakmeņiem. Valodas nosaka personas identitāti, bet tās ir arī kopīgā mantojuma daļa. Tās var vienot cilvēkus un atvērt durvis uz citām valstīm un kultūrām, veicinot savstarpēju sapratni. Sekmīga daudzvalodības politika var uzlabot iedzīvotāju iespējas dzīvē: tā var palielināt viņu nodarbinātības iespējas, sekmēt pakalpojumu un tiesību pieejamību, kā arī veicināt solidaritāti ar pastiprināta kultūru dialoga un sociālās kohēzijas starpniecību. No šāda viedokļa, valodu daudzveidība var kļūt par vērtīgu priekšrocību, kas mūsdienu globalizētajā pasaulē kļūst arvien svarīgāka.

Ziņojuma mērķis ir veidot izpratni par ES valodu daudzveidības vērtību un iespējām un rosināt šķēršļu novēršanu starpkultūru dialogam.

Tas nozīmē, ka

- 1) ikvienam nepieciešama iespēja pienācīgi sazināties, lai īstenotu savu potenciālu un vislabākajā veidā izmantotu modernas un inovatīvas Eiropas Savienības piedāvātās iespējas;
- 2) ikvienam jābūt pieejamiem atbilstošiem valodu apguves vai citiem līdzekļiem, kas palīdz sazināties, lai valoda neradītu nevajadzīgus šķēršļus dzīvošanai, strādāšanai vai saziņai Eiropas Savienībā;
- 3) ievērojot solidaritātes principu, arī tiem, kuri nevar apgūt citas valodas, nodrošināmi atbilstoši saziņas līdzekļi, kas darītu pieejamu daudzvalodu vidi.

Pašreizējais uzdevums ir līdz minumam samazināt šķēršļus, ar kuriem saskaras ES iedzīvotāji un uzņēmumi, un palīdzēt tiem izmantot daudzvalodības radītās priekšrocības. Ir arī jāparāda, ka valodas var būt priekšrocība, kas sniedz labumu visai Eiropas sabiedrībai.

Šajā ziņā īpaši svarīgs instruments ir Barselonas mērķis – **saziņa dzimtajā valodā un vēl divās valodās**. Jāpieliek lielākas pūles, lai šo mērķi varētu sasniegt attiecībā uz visiem iedzīvotājiem.

Atzīmējot, ka visas valodas ir vērtīgas, ziņojumā līdztekus uzsverts, ka pašreizējā palielinātas mobilitātes un migrācijas situācijā valsts valodas(-u) zināšanas ir veiksmīgas integrācijas pamats, un tām ir būtiska nozīme sabiedrībā. Tādēļ cilvēkiem, kuri dzīvo citā valstī, būtu jāiekļauj šis valsts valoda savā valodu kombinācijā „dzimtā valoda plus divas svešvalodas”.

Eiropas Padomes valodas politikas mērķi un uzdevumi

Eiropas Padomes darbs moderno valodu jomā balstās uz trim pamatprincipiem:

- Eiropas bagātais valodu un kultūru mantojums ir kopīga vērtība, kas jāaizsargā un jāattīsta; lielākas pūles jāpieliek izglītības jomā, lai šo daudzveidību no saziņas barjeras pārveidotu par savstarpējas bagātināšanās un sapratnes avotu;
- tikai labi protot Eiropas modernās valodas, var uzlabot dažādās valodās runājošo eiropiešu savstarpējo komunikāciju, veicināt viņu mobilitāti, savstarpējo sapratni un sadarbību, kā arī novērst aizspriedumus un diskrimināciju;
- izstrādājot un pieņemot nacionālo politiku moderno valodu mācīšanās un mācīšanas jomā, dalībvalstis var sasniegt lielāku vienotību Eiropas līmenī, atbilstoši sakārtojot pašreizējo sadarbības un koordinācijas politiku.

Eiropas Padomes politiskie mērķi moderno valodu jomā ir:

- apbruņot visus eiropiešus, lai viņi varētu veiksmīgi darboties aizvien lielākas starptautiskās mobilitātes un aizvien ciešākas sadarbības apstākļos – ne tikai izglītībā, kultūrā un zinātnē, bet arī tirdzniecībā un rūpniecībā;
- veicināt savstarpējo sapratni un iecietību, cieņu pret identitāti un kultūras daudzveidību, padarot efektīvāku starptautisko saziņu;
- saglabāt un pilnveidot Eiropas kultūras dzīves bagātību un daudzveidību, savstarpēji palielinot zināšanas par nacionālajām un reģionālajām valodām, tai skaitā valodām, kuras netiek bieži mācītas;
- apmierināt multilingvālās un multikulturālās Eiropas vajadzības, ievērojami attīstot eiropiešu spējas savstarpēji sazināties pāri valodu un kultūras robežām, kas prasa pastāvīgus, ilgstošus pūliņus, ko aizvien jārosina; kompetentām institūcijām šis darbs jāorganizē un jāfinansē visos izglītības līmeņos;
- novērst briesmas, kuras var rasties marginalizācijas rezultātā, ja trūkst nepieciešamo iemaņu, lai sazinātos interaktīvā Eiropā.

Mūsdienu valodu apguves rīcības politika un prakse balstās uz Eiropas Padomes izstrādātajiem dokumentiem – *Vadlīnijas Valodu rīcības politikas attīstībai Eiropā* (2007) un *Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana* (2006)

Vadlīnijas Valodu rīcības politikas attīstībai Eiropā rakstītas tiem, kuri ietekmē, formulē un ievieš valodas politiku dažādos līmeņos – izglītības iestādē, pašvaldībā, valsts izglītības sistēmā vai starptautiskā organizācijā:

- izskaidro Eiropas Padomes principus un rekomendācijas,
- izvērtē pašreizējās valodu apguves politikas rezultātus,
- apraksta valodu apguves organizācijas dažādās formas,
- definē multilingvisma un plurilingvisma jēdzienus.

Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana sniedz kopīgu pamatu valodu mācību programmu, vadlīniju, pārbaudījumu, mācību grāmatu utt. izstrādei visā Eiropā. Pamatnostādnēs aptveroši aprakstīts, kas valodu apguvējiem jāiemācās, lai spētu lietot valodu saziņā, kādas zināšanas jāiegūst un kādas prasmes jāattīsta, lai komunikācija būtu sekmīga. Parādīts arī kultūras konteksts, kurā valoda funkcionē. Definēti arī valodas prasmes līmeņi, kas ļauj novērtēt apguvēja izaugsmi katrā mācību posmā un pat visā dzīves laikā.

Saistībā ar valodu daudzveidību Vadlīnijās tiek nošķirti divi jēdzieni: multilingvisms un plurilingvisms:

- **multilingvisms** attiecas uz dažādu valodu eksistenci noteiktā teritorijā, pie tam šajā teritorijā atsevišķi indivīdi var būt monolingvāli – runāt tikai vienu – savējo valodu;
- **plurilingvisms** neapskata valodas kā objektus, bet gan no runātāju viedokļa. Tas attiecas uz indivīda spēju lietot vairākas valodas. Pretstatā monolingvismam tas ietver „dzimto” jeb „pirmo valodu” un jebkuru daudzumu citu valodu vai dialektu. Tātad multilingvālā vidē daži indivīdi var būt monolingvāli, citi – plurilingvāli.

Plurilingvisms un multikulturālisms

“Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana” plurilingvismu skaidro sekojoši:

„Pēdējos gados Eiropas Padomes pieejā valodu apguvei palielinājusies jēdziena „plurilingvisms” nozīme. „Plurilingvisms” atšķiras no „multilingvisma”, kas apzīmē vairāku valodu zināšanu vai dažādu valodu līdzāspastāvēšanu kādā sabiedrībā. Multilingvismu var sasniegt, vienkārši daudzveidojot skolu vai izglītības sistēmā mācāmo valodu skaitu vai rosinot skolēnus mācīties vairāk nekā vienu svešvalodu, vai arī samazinot angļu valodas valdošo lomu starptautiskajā saziņā. Plurilingvālā pieejā tiek uzsvērts, ka indivīda valodu pieredze paplašinās kultūras kontekstā, proti, sākumā valoda tiek lietota mājās, pēc tam sabiedrībā, tad valodu pieredze paplašinās saistībā ar citu cilvēku lietotām valodām (kuras indivīds mācās pamatskolā vai vidusskolā, vai apgūst tiešos kontaktos); indivīds neglabā šīs valodas un kultūras atsevišķos „garīgos” nodalījumos, bet no visām valodu zināšanām un pieredzes veido saziņas kompetenci, kurā valodas savstarpēji sasaistās un mijiedarbojas.”

„Atbilstoši situācijai indivīds var elastīgi izmantot dažādas šīs kompetences sastāvdaļas, lai nodrošinātu efektīvu saziņu ar noteiktu sarunas partneri. Piemēram, partneri var pārslēgties no vienas valodas vai dialekta uz otru, izmantojot katra spēju izteikties vienā valodā un saprast teikto citā valodā. Cilvēks var izmantot vairāku valodu zināšanas, lai saprastu rakstīta vai runāta teksta jēgu agrāk „nezināmā” valodā, atpazīstot līdzīgos vārdus no kopīgā starptautiskā vārdu krājuma utt. Pat nelielas valodas zināšanas var izmantot, lai palīdzētu sazināties tiem, kam šādu zināšanu nav, kļūstot par starpnieku starp indivīdiem, kam nav kopīgas saziņas valodas. Ja nav starpnieka, arī tad var sasniegt zināmu saziņas līmeni, liekot lietā visu lingvistisko „bagāžu”, eksperimentējot ar dažādām izteiksmes formām dažādās valodās vai dialektos, izmantojot paralingvistiku (mīmiku, žestus, sejas izteiksmi utt.) un maksimāli vienkāršojot valodas lietojumu.

Tradicionāli svešvaloda tiek mācīta suverēni, kā papildinājums komunikatīvajai kompetencei dzimtajā valodā. Plurilingvālā un multikulturālā kompetence paredz, ka cilvēkam, kas prot vairākas valodas, nav atsevišķa, katrai valodai piemērojama kompetenču kopuma, bet gan viena plurilingvālā un multikulturālā kompetence, kas aptver visas viņam zināmās valodas.

Plurilingvālā un multikulturālā kompetence ir spēja lietot valodu saziņā un starpkultūru mijiedarbībā, kur personai kā sociālai būtnei ir dažāda līmeņa un vairāku valodu prasme un vairāku kultūru pieredze. Šo kompetenci nevar uzskatīt par dažādu kompetenču savienojumu vai salikumu, tā eksistē kā vienota kompleksa kompetence, ko izmanto valodas lietotājs.

No šāda viedokļa, valodu apguves mērķis būtiski mainās. Par mērķi vairs netiek uzskatīta meistarība atsevišķi vienā, divās vai pat trijās valodās, par paraugu uzskatot „ideālu dzimtās valodas runātāju”. Tā vietā mērķis ir izveidot tādu lingvistisko repertuāru, kurā ir vieta visām lingvistiskajām spējām. Tas nozīmē, ka izglītības iestādēs piedāvātajām valodām ir jābūt daudzveidīgām un ka valodu apguvējiem jāsniedz iespējas attīstīt plurilingvālu kompetenci. Turklāt, ja atzīstam, ka valodu mācīšanās ir visa mūža uzdevums, tad motivācijas, iemaņu un pārliecības stimulēšana, apgūstot jaunu valodas pieredzi ārpus skolas, iegūst īpašu nozīmi.

Izmantotā literatūra:

Council of Europe. Guide for the Development of Language Education Policies in Europe. From Linguistic Diversity to Plurilingual Education. Executive Version, 2007. Language Policy Division DGIV, Council of Europe, Strasbourg.

Eiropas Kopienų komisija. Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai. Daudzvalodība: Eiropas priekšrocība un kopīga apņemšanās. Brisele, 18.09.2008

Eiropas Padome. Valodas politikas nodaļa. Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana. Rīga: Madonas poligrāfists, 2006.

Eurostat, Europe in Figures: Eurostat Yearbook 2006–2007. Luksemburga, 2007.

www.coe.int/lang

Kā mācās valodu?

Nav vienota viedokļa par to, kas nosaka valodas mācīšanos. Daži zinātnieki uzskata, ka cilvēka informācijas apstrādes iespējas ir pietiekošas, lai apgūtu valodu, iemācoties noteiktu daudzumu valodas paraugu. Pēc viņu domām, valodas „apgūves” procesu nav iespējams analizēt, uz to nevar apzināti iedarboties, iespaidojot pedagogu vai valodas apgūvēju. Līdz ar to pasniedzēja svarīgākais uzdevums ir nodrošināt maksimāli dabisku valodas vidi, kur apgūves process varētu notikt bez formālas mācīšanas.

Citi speciālisti par nepieciešamu priekšnoteikumu valodas apgūvē uzskata aktīvu piedalīšanos komunikācijā un atzīst par neiespējamu apzinātu valodas mācīšanos. Ir arī pretējs uzskats, ka studenti, kas apgūvuši nepieciešamos valodas gramatikas likumus un vārdu krājumu, bez iepriekšējas sagatavošanās būs spējīgi saprast un lietot valodu, balstoties uz iepriekšējo pieredzi un veselo saprātu. Tomēr praksē vairākums valodas apgūvēju un pedagogu izmanto eklektiskāku pieeju. Šādas metodikas piekritēji atzīst, ka valodas apgūvējs ne vienmēr iemācās to, ko māca pedagogs, ka nepieciešama pietiekama sagatavošanās un iespējas interaktīvai valodas lietošanai. Mācīšanās process tiek atvieglots skolas apstākļos, ja apzinātu valodas mācīšanos kombinē ar pietiekamu daudzumu praktisko nodarbību. Tiek stimulētas (automatizētas) runāšanas un rakstīšanas iemaņas, kā arī morfoloģiskā un sintaktiskā precizitāte. Tas ļauj studentam pievērsties augstāka līmeņa saziņas stratēģijām. Daži speciālisti uzskata, ka šo mērķi iespējams sasniegt, pastāvīgi vingrinoties līdz automātiskam sniegunam.

Tā vai cita mācību veida izvēle ir atkarīga no valodas apgūvēja vecuma, rakstura īpašībām, sagatavotības līmeņa. Turklāt pedagogi, mācību programmu sastādītāji u.c. attiecīgās pieejas izvēlē vadās no tā, cik liela nozīme ir piešķirta vienai vai otrai valodas darbībai (piemēram, uztverei vai producēšanai), valodas precizitātei, raitumam utt.

Pārdomājiet, ka jūs mācāties valodas! Kuras metodiskas atziņas ir jūsu mācību pamatā?

Dažas mūsdienu valodu apguves un mācīšanas iespējas

Saskaņā ar Eiropas Padomes principiem, valodas apgūvē izmantojamās tās metodes, kuras visefektīvāk kalpo mērķu sasniegšanai un atbilst valodas apgūvēja vajadzībām noteiktā sociālā kontekstā. Mācību efektivitāte ir saistīta ar valodas apgūvēja motivāciju un rakstura īpašībām, kā arī ar mācību procesā iesaistītajiem cilvēku un materiālajiem resursiem. Ievērojot šo principu, rodas liela mērķu daudzveidība un vēl plašāks materiālu un metožu loks.

Vispārējās pieejas

Kā vajadzētu mācīties svešvalodu vai otru valodu (L2)?

Vai mācīšanās atbilst kādam no šiem veidiem:

- a) tieša pievēršanās autentiskiem valodas paraugiem:
 - tiešos kontaktos ar dzimtās valodas lietotājiem;
 - nejauši dzirdot sarunu;
 - klausoties radio, ierakstus utt.;
 - skatoties un klausoties TV, video, utt.;
 - lasot neadaptētu, autentisku tekstu (laikraksti, žurnāli, stāsti, romāni, izkārtņes un paziņojumi utt.);
 - lietojot datorprogrammas, CD ROM, utt.;
 - strādājot tiešsaistes vai nesaistes režīmā;
 - kursos, kuros mācības notiek apgūstamajā valodā;
- b) tieši darbojoties ar speciāli atlasītiem un izveidotiem (piemēram, vienkāršotiem atbilstoši vajadzīgajai grūtības pakāpei) runātās un rakstītās valodas tekstiem otrajā valodā vai svešvalodā;
- c) tieši piedaloties autentiskā saziņā ar dzimtās valodas lietotājiem;
- d) tieši veicot speciāli izstrādātus uzdevumus svešvalodā;
- e) autodidaktiski, pašmācības ceļā, izmantojot pieejamos mācību līdzekļus un izvirzot mērķus kopā ar skolotāju;
- f) kombinējot prezentācijas, skaidrojumus, vingrinājumus un dažāda veida runas darbības svešvalodā, taču izmantojot dzimto valodu skaidrošanā, nodarbību vadišanā utt.;
- g) kombinējot dažāda veida runas darbības, kā norādīts iepriekšējā punktā, bet lietojot tikai svešvalodu;
- h) kombinējot iepriekšminētos darbības veidus, bet pakāpeniski samazinot dzimtās valodas izmantošanu un iekļaujot vairāk uzdevumu un autentisku tekstu mutvārdu un rakstu formā, kā arī palielinot pašizglītošanās komponentu;
- i) kombinējot visas iepriekšminētās pieejas ar plānotu grupas un individuālo darbu, izpildi un novērtējumu, ko veic pedagogs nodarbībās klasē, un uzturot dialogu, lai īstenotu dažādas valodas apguvēju vajadzības.

Kuras pieejas jūs izmantojat – kādu no iepriekšminētajām vai citu?

Mīti un realitāte par bilingvālo izglītību

Uzsākot bilingvālās izglītības programmu ieviešanu 20. gadsimta 60. gados ASV un Kanādā, eksperti sastapās ar tradicionāliem, uz tā saucamo veselo saprātu balstītiem pieņēmumiem, kā arī ar neizpratni un pretestību. Stīvens Krašens tos sāka saukt par mītiem par bilingvālo izglītību. Tradicionālie pieņēmumi un informācija, kas paplašina mūsu izpratni, atrodama Sorosa Fonda Latvija projekta *Atvērtā skola* izveidotajā rokasgrāmatā vecākiem „Divvalodīgi bērni”.

Kāds ir jūsu viedoklis par šiem apgalvojumiem? Uzrakstiet savus pieņēmumus un uzskatus par bilingvālo izglītību!

MĪTS PAR MĀCĪBĀM: skolēni, kas apgūst latviešu valodu kā otro valodu (L2), ir vienkārši jāievieto latviešu valodā runājošā vidē, un viņi apgūs šo valodu.	
MĪTS PAR MĀCĪBU PRIEKŠMETIEM: kamēr skolēni apgūst latviešu valodu, nav jēgas mēģināt viņiem mācīt citus mācību priekšmetus otrajā valodā.	
MĪTS PAR VALODAS LĪMENI: mazākumtautību skolēni nespēj sasniegt tādu pašu līmeni kā brīvi runājoši skolēni, kam latviešu valoda ir dzimtā valoda, tāpēc skolotājiem no skolēniem nav jāgaida augsta līmeņa sniegums.	
MĪTS PAR MĀCĪBĀM DIVĀS VALODĀS: otrās valodas apgūšana ir pavisam kas cits nekā dzimtās valodas mācības.	
MĪTS PAR BILINGVĀLĀS IZGLĪTĪBAS IETEKMI: mācības divās valodās varētu atstāt negatīvu iespaidu uz skolēna domāšanas spējām; spēja runāt divās valodās var attīstīties uz domāšanas rēķina.	

Lasiet fragmentus no Eiropā pazīstamas valodnieces un sociolingvistes Helsinku Universitātes Baltu–slāvu valodu katedras profesores Jekaterinas Protasovas raksta un atrodiat piemērus un argumentus, kā arī praktiskus ieteikumus bilingvisma atbalstam.

Jekaterina Protasova

„Kā valodas veidojas, ja tās ir divas?”

Zināt vairākas valodas, izprast daudzas kultūras, reprezentēt vairākus dažādām nācijām atbilstošus dzīvesveidus nebūt nav slikti, ja vien tas viss atrodas saskaņā. Ko apgūstam, apgūstot valodu? Pirmkārt – priekšmetu un jēdzienu nosaukumus. Ja valodas ir divas, tad vārdu nozīmes tiek pārskatītas, mainās pasaules skatījums, doma veidojas citādi. Tālāk – valoda ir tāda sistēma, ar kuras palīdzību visi tās elementi tiek apvienoti funkcionējošā valodas organismā, un veidu, kā aprakstīt šo sistēmu, sniedz gramatika un mutisku un rakstisku tekstu veidošanas likumības. Treškārt, tas ir saturs, ko uztveram, sazinoties citā valodā, iesaistoties citā kultūrā, citā dzīvesveidā utt. Ceturtkārt, tā ir ikdienas dzīve visā tās daudzveidībā ar daudzām sīkām norādēm uz iepriekšējo pieredzi, žestiem, mīmiku, intonācijām. Katra valoda – tā ir realitātes pārkodēšana, dažkārt pat jaunas personības iegūšana un kvalitatīvi citas identitātes izveidošana. Līdz ar to – sevis kā personības, kas mijiedarbojas ar vidi un dzīvo ne tikai savā kopš dzimšanas pazīstamajā pasaulē, bet arī pēc citām likumībām, citā runas un civilizācijas telpā, apzināšanās.

Uz Zemes nav palicis daudz vietu, kur cilvēki visā savas dzīves laikā saskaras tikai ar vienu – savu dzimto – valodu. Arī tāpēc, ka televīzija iekļūst visur, un reizē ar to arī citzemju programmas. Daudz ļaužu ceļo, migrē, cenšas piemēroties

jauniem apstākļiem, izprast dzīves īpatnības citās vietās. Daudzās valstīs svešvalodas ir obligāts mācību priekšmets skolu programmās, pie tam valodas var būt pat vairākas. Bieži valoda, kurā iegūst izglītību, atšķiras no studējošā dzimtās valodas. Eiropa un Amerika oficiāli kļūst daudzvalodīgas. Bez citas valodas vai citu valodu zināšanām mūsdienās nevar iztikt. Tāpēc pareizāk būtu runāt par mūsdienu sabiedrības daudzvalodību, nevis divvalodību.

Vienkāršības dēļ tomēr runāsim par divvalodību kā pamatu daudzvalodības veidošanā: pirmā valoda – tas ir personības pamats, *sine qua non*, otrā valoda – pirmais mēģinājums, trešā un pārējās valodas – apgūsti, cik vien spēki un laiks atļauj.

Pēc apguves veida šķir spontāno (dabīgo) un pedagoģisko (kultūras) valodas apguvi. Dabīgā ceļā tiek apgūta viena vai vairākas pirmās valodas pirmskolas vecumā, cilvēkam šai apgūvē nav vajadzības tulkot no vienas valodas otrā, jo katra sistēma tiek apgūta kopā ar atbilstošajām likumsakarībām. Pieaugot un mācoties skolā, bērni cenšas otro valodu apgūt apzināti pat tai gadījumā, ja to māca, vienkārši kontaktējoties ar valodas runātājiem. Viņi cenšas atkārtot veselas frāzes un dzirdētā fragmentus analogos apstākļos, sistemātiski mācās dažādas runas parādības. Valodas lietojums var būt pasīvs (runāta teksta sapratnes līmenī) un aktīvs (runāšanas līmenī).

Valodas apguves process. Pat pirmo valodu bērns neapgūst uzreiz. Vecāki daudzas stundas atkārtoti bērnam vienu un to pašu vārdu, nereti aizgūti no bērna paša neskaidrajiem izteikumiem. Tūkstošiem reižu viņi lūdz atkārtot, pateikt, kaut ko izdarīt. Pieaudzis cilvēks spēj apgūt 20 jaunu vārdu desmit minūšu laikā, bet bērnam tam var būt nepieciešami 1-2 gadi. Pat tad, kad trīs gadu vecumā bērns varēs sarunāties ar vecākiem un viņa vārdu krājums būs ap 3000 vārdu, bērns turpinās apgūt dzimto valodu: garu teikumu veidošanu, stāstīšanu, dažādu vārdu saskaņošanu. Kad bērns iet skolā un zina 6 – 10 tūkstošus vārdu dzimtajā valodā, viņš tikai sāk mācīties lasīt un rakstīt, un viņam vēl ilgi būs šīs prasmes jāapgūst. Bērns šai laikā saprot 70 – 80% sev teiktā. 16 – 18 gadus veci pusaudži vēl pilnībā nespēj izteikt savas domas rakstiski, tāpēc apgūst stilistiku, bet filoloģijas studenti iepazīstas ar valodas vēsturi un teoriju. Augstākais valodas pārzināšanas līmenis – visos funkcionālajos stilos, ar zināšanām par valodas attīstību un izmaiņām, vārdu spēlēm un dzejas rindu un visdažādāko citātu pārzināšanu – ir pa spēkam tikai nedaudziem.

Otrā valoda veidojas uz pirmās valodas bāzes tādā mērā, kādā ir izveidojusies pirmā valoda. Pirmās valodas attīstības līmenis veido it kā „sliksni” otrās valodas apguvei. Dzimtā valoda ir pamats, uz kura veidojas cilvēka personības kognitīvā bāze – vecāki nosauc bērnam apkārtējos priekšmetus, izceļot tos uz citu fona, piedāvā savus skaidrojumus un vērtējumu lietām, norisēm un notikumiem, sniedz runas paraugus reakcijai uz citu teiktām replikām, demonstrē sociālās uzvedības piemērus. Citiem vārdiem sakot, bērnam tiek dota iespēja rīkoties tāpat, kā rīkojas viņa vecāki. Sākotnējā socializācija, cilvēku saskarsmes normu ieaudzinašana notiek mājās. Protams, runas darbības tiek īstenotas ar konkrētas valodas palīdzību, balstās noteiktas kultūras tradīcijās. Tāpēc pasaules uztvere ir tik līdzīga, cik līdzīgas ir valodas un kultūra, un tādā pat mērā atšķirīga. Iegūt vispusīgu, pilnīgu priekšstatu par apkārtējo pasauli īpaši svarīgi ir agrīnā pirmskolas vecumā, kad iespējams ietekmēt būtiskas personības īpašības. Jaunu valodu var apgūt tieši tāpēc, ka cilvēks jau ir sācis izzināt realitāti un zina, kā izmantot savas valodiskās spējas. Tas prot dzirdēt, klausīties, runāt, sarunāties, aizliegt, izteikt neapmierinātību, piekrišanu, sajūsmu, prieku, mīlestību utt. Tam visam ir savas noteiktas likumības un izteiksmes veidi. Ierastā valodas vidē mēs saprotam, vai mūsu sarunas biedrs joko vai runā nopietni, vai izturas pret mums draudzīgi vai naidīgi, kādas grāmatas ir izlasījis, ar ko kontaktējas, kur atpūšas...

Divas valodas var veidoties neatkarīgi viena no otras, katra kontaktos ar dažādiem cilvēkiem, dažādās dzīves jomās. Nereti tas notiek citvalodas vidē, kad valoda ģimenē un apkārtējā vidē nesakrīt. Runājot par pirmskolas vai skolas vecuma bērnu, kas nav saņēmis izglītību – agrīno, pirmskolas vai skolas – dzimtajā valodā, ir iespējama situācija, kad par sadzīviskām lietām viņš neprot runāt sabiedrībā runātajā valodā, bet par mācību lietām – mājās runātajā. Tā kā vārdu krājums un ikdienas dzīves notikumu aprakstīšanas veids atšķiras, cilvēks neatrod atbilstības. Pie tam apgūt rakstības normas, ja nav pilnvērtīgas runātās valodas vides, ir ļoti grūti. Divvalodīgi bērni var atšķirties no saviem vienaudžiem – viena no valodām nav tikpat labi attīstīta kā otra; viņi runā ar akcentu; situācija ģimenē tiem ir atšķirīga no citiem bērniem, vecāki nesaprot bērna dzīvi tajā jomā, kur darbojas cita valoda. Divvalodīgām ģimenēm, kurās mamma un tētis runā ar bērnu dažādās valodās, ir raksturīgi, ka bērns savu dzīvesveidu, kas ir nemainīgs, runājot ar katru no vecākiem, apraksta atšķirīgi – mammas valodā citādi nekā tēta valodā. Apkārtējā vide savukārt atbilst tikai vienai no valodām vai pat nevienai.

Mammai un tētim ir jāparūpējas par to, lai mazulis abās valodās iegūtu vienādi plašas, pietiekamas ziņas par realitāti, prastu orientēties telpā, saprastu parādību kopsakarības, savas dzīves norises, prastu pastāstīt par sevi utt.

Divas valodas var attīstīties paralēli, savstarpēji bagātinoties, papildinot viena otru ar jēdzieniem un izteiksmes līdzekļiem. Pārdomāti izturoties pret valodas kultūru, atšķirīgus dzīves apstākļus un situācijas var izmantot gan dzimtajā, gan otrās valodas attīstīšanai. Vecāki, bērnudārza audzinātāji un skolotāji pievērš uzmanību bērna valodas attīstīšanai, seko tam, lai valoda būtu tīra, pareiza, attīstītos visās valodas lietojuma jomās.

Nevēlama situācija – divas valodas sajaucas, abas ir attīstītas nepilnīgi, nav kopējas apkārtējās pasaules ainas. Vecākiem ir vienalga, vai viņu bērns runā pareizi vai nē, arī paši savā runā viņi jauc divu valodu vārdus un konstrukcijas. Ja ir šāda situācija, kamēr bērns vēl mazs, tad sākotnējā pasaules iepazīšana, kurai vajadzētu notikt ģimenē ar dzimtajā valodas palīdzību, nenotiek. Šādā gadījumā tiek zaudēta ne tikai pirmā valoda, bet arī neveidojas kognitīvā bāze otrās valodas attīstībai.

Cita diezgan pierasta situācija – bērns labāk zina brīžiem vienu, brīžiem otru valodu, jo pārmaiņus dzīvo vienā vai otrā valstī (alternatīvā divvalodība). Bērnā pieaugot, valodu prasme pamazām izlīdzinās.

Lai uzturētu savas dzimtajā valodas zināšanas, jāparūpējas par tās pietiekamu skanējumu mājās, par pietiekamu grāmatu daudzumu, kultūras apguves iespējām. Bērnā jārada iespēja kontaktēties ar citiem valodas runātājiem un kultūras pārstāvjiem, pie tam dažāda vecuma. Lietderīgi ir pēc iespējas vairāk stāstīt bērnam notikumus no savas un citu cilvēku dzīves, pasaules vēstures utt. Jākomentē dzimtajā valodā tie mācību līdzekļi, televīzijas raidījumi, kas ir otrajā valodā. Ja iespējams, papildu nodarbībās jāmaca tās valsts literatūra, vēsture, kultūra, kurā runā šai valodā, bet citos priekšmetos vajadzīgas konsultācijas – kam atbilst dažādi jēdzieni, kā tulkot terminus.

Bērnā var būt interesanti apmeklēt pulciņus (mūzikas, drāmas, horeogrāfijas, mākslas, sporta u.tml.), kuros pasniedzējs ir bērna dzimtajā valodā runātājs. Tur bērns var satikt citus bērnus, kas runā viņa dzimtajā valodā un kam ir tādas pašas pašidentifikācijas grūtības. Ticīgiem cilvēkiem palīdz reliģijas stundas dzimtajā valodā. Mācoties jaunas svešvalodas, var balstīties gan uz dzimto valodu, gan apkārtējā sabiedrībā runāto valodu, piemēram, izmantojot dažādas vārdnīcas un veicot tulkojumus abās valodās. Tomēr pilnīga visa mācību cikla dublēšana var izraisīt bērnam pārslodzi un novest pie mācību priekšmetam izvirzīto prasību šķelšanās. Šādā gadījumā priekšroka jādod valodai, kurai bērna turpmākajā dzīvē būs lielāka nozīme.

Lēmumu mācīties otru valodu pieņem pats cilvēks, kad ir pieaudzis, bērna vecāki vai arī valsts, plānojot obligāto izglītību vai īstenojot noteiktu valodas politiku. Valsts īstenojot valodas politiku ietver tādas jautājumus kā valodas lietojums, valodas mācīšana un minoritāšu valodu atbalsts. Bez tam ir arī noteikta valsts politika attiecībā uz svešvalodām, ietverot tādas jautājumus kā valodu izvēle (pieņemamas/viegli apgūstamas/nepieciešamas), to izplatības noteikšana, viedoklis par cilvēkiem, kas šīs valodas zina u.tml., kā arī valodas politika attiecībā uz svešvalodu mācīšanu (piemēram, nosakot, kādas valodas un kādā apjomā mācāmas, kādā secībā, kādu atbalstu un finansējumu saņem šo valodu mācīšana). Bez politiskiem apsvērumiem uzmanība jāpievērš arī vēsturiskajai pieredzei, kas ir konkrēto valodu runātājiem. Piemēram, valstī vēsturiski ir veidojusies situācija, kad vispirms pieņemts mācīt vienu valodu, bet pēc tam otru; kāds noteikts vecums tiek uzskatīts par piemērotu valodas apguves sākšanai u.tml. Kad cilvēks ir pieņēmis lēmumu par to, kādas valodas vēlas lietot, tam attiecīgi ir jāorganizē sava dzīve.

Attieksmi pret bilingvālās kompetences veidošanos nosaka vairāki būtiski faktori.

Teorētiski ikviens cilvēks, kurš zina dzimto valodu, spēj apgūt citu valodu tādā pašā kompetences līmenī, kāds tam ir dzimtajā valodā. Praksē tas gadās reti. Ja pirmsskolas vecuma bērns aug divvalodīgā vidē, piemēram, abu vecāku valodas ir dažādas, ģimenes un apkārtējās sabiedrības valoda atšķiras, tad divas valodas var tikt apgūtas vienlaicīgi un analogā veidā. Galvenā, visbiežāk, pirmā valoda, attīstās vienlaicīgi ar pasaules izzināšanu; valoda ir svarīgs instruments, ar kura palīdzību sistematizēt zināšanas par apkārtējo pasauli.

Citas valodas apguve atšķiras no darba pārējos skolas mācību priekšmetos. Valodu māca vai nu tie cilvēki, kam tā ir dzimtā, vai tie, kas to apguvuši kā svešvalodu. Ar valodas materiāla palīdzību var risināt dažādus uzdevumus, kas saistīti ar loģiskās, matemātiskās, humanitārās domāšanas attīstīšanu.

Tā kā pedagogi/skolēnu vecāki var izvirzīt dažādus citas valodas apguves mērķus, valoda tiek apgūta (un rezultātā būs apgūta) dažādos līmeņos, dažādā apjomā.

Valodu, kas ir pamatā ierobežota, bet būtībā atvērta sistēma, var iemācīties noteiktā laika posmā. Palielinot nodarbību kopējo ilgumu, ne vienmēr izdodas sasniegt augstāku valodas prasmes līmeni. Valodas pamatu apguvi

var racionāli izplānot. Valodas paraugi jāsniedz tieši tādā formā, kādā to komunikācijā izmanto dzimtās valodas runātājs. Pēc valodas pamatu apguves jāsāk izmantot šo valodu kā instrumentu mācībām. Mācību mērķis mainās no valodas struktūru apguves uz mācību satura jautājumiem. Vairākas valodas jāsāk mācīt ar pēc iespējas lielāku laika intervālu. Dzimtās valodas mācīšanai nedrīkst būt konkurentu: lasīt un rakstīt dzimtajā valodā māca neatkarīgi no citu valodu un mācību priekšmetu apguves sākuma.

Vēlamo valodas apguvē sasniedzamo līmeni var izplānot, ņemot vērā valodas mācīšanas veidu un paņēmienus.

Katra cilvēka spējas apgūt dzimto un otro valodu ir atšķirīgas.

Rakstu valoda atšķiras no runātās sastāva ziņā. Viena un tā paša teksta sniegums rakstiski un mutiski var būt pilnīgi atšķirīgs, pat pretējs. Tomēr ir jomas, kurās tradicionāli dominē valodas runas vai rakstu forma.

Ir jāņem vērā, kādā veidā, kam, kādā apjomā valodu māca, kā tiek atbalstīta dzimtās valodas apguve, kā var novērtēt apguves rezultātus.

Veidojot valodas izglītības koncepciju konkrētam cilvēkam vai mācību iestādei, jāņem vērā ne tikai dzimtās valodas/ dzimto valodu mācīšanas iespējas, bet arī iespējas sniegt maksimāli daudz tās valodas materiāla, kas ģimenē nav pieejama. Cilvēka valodiskās spējas ir vienotas, tās attīstās; šīs spējas zināmā mērā var trenēt. Jo vairāk attīstītas cilvēka valodiskās spējas vienā valodā, jo labāk tās ir attīstītas arī citā valodā (iespējama jau izveidojušos iemaņu pārņemšana). Katru nākamo valodu bērns apgūst ātrāk nekā iepriekšējo. Vecākiem bērniem nozīmīgs ir valodu mācīšanās ieradums, atmiņa, laiks valodu apguvei.

Maziem bērniem nav aizspriedumu pret otro valodu. Bērni nebaidās kļūdīties, bez aizspriedumiem izturas pret kontaktiem ar cilvēkiem, kas ir citādi nekā viņi paši, bērni nejūtas vīlušies paši savās spējās, kā tas nereti gadās ar pieaugušajiem. Vēlāk tieši tāpat bērni viegli kontaktējas ar cilvēkiem, kuru valoda ir atšķirīga. Bez tam pirmsskolas vecuma bērni uztver otro valodu kognitīvi; vienlaicīgi attīstās viņu metalingvistiskās spējas, t.i., spēja novērtēt savu valodu „no malas”, pārdomāt valodas parādības, spriest loģiski.

Skolas kopīgās valodas politikas izveide

Valodai ir nozīmīga vieta ne tikai bērna izglītībā, bet arī sociālās bagātināšanās un kognitīvās attīstības jomā. Skolas kopējā valodas politika palīdzēs apzināt jau esošās vērtības attiecībā uz valodu gan skolā, gan sabiedrībā un sniegs skaidras vadlīnijas turpmākai darbībai vērtību un spēju attīstīšanā un pilnveidē. Iespējams, ka valodu dažādības akceptēšana palielinās izpratni par visas skolas kopīgo problēmu un cels visu valodu prestižu. Dažādību var pārvērst par resursu, un skolas kopīgās valodu politikas izstrāde var būt noderīga gan skolēniem, gan skolas personālam, gan vecākiem un citām ar jūsu skolu saistītām personām.

Kāpēc veidot skolas kopīgo valodas politiku?

Skolas kopīgā valodas politika dod iespēju jūsu skolai izstrādāt savu pieeju (filozofiju) visiem valodas izglītības aspektiem. Valodas politikas izstrādes process ietver centienus apzināt problēmas, faktu materiāla vākšanu, lēmumu pieņemšanu, īstenošanu un izvērtēšanu.

Kas ir skolas kopīgā valodas politika?

Skolas kopīgā valodas politika ir oficiāls darbības princips, mērķu un stratēģiju paziņojums. Tas ir kopīgs dokuments visām iesaistītajām pusēm un izsaka kopīgo redzējumu par visu skolas dzīvē iesaistīto valodu lomu un statusu. Vislabāk šo dokumentu ir izveidot pēc plašām diskusijām, skolas valodu „audita” un profilēšanas veikšanas. Skolas valodu politika būs spēcīga, ja to būs pieņēmušas un akceptējušas visas ieinteresētās puses. Tai jāietver loģiski pamatoti mērķi, skaidri noteiktas atbildīgās personas un šo mērķu sasniegšanai atvēlētais laika posms.

Skolas kopīgā valodas politika:

- ir līdzeklis, kas dod iespēju skolai apzināt esošo valodu situāciju;
- ir analīzes veids, kas skolai kā institūcijai sniedz palīdzību, kā sekmīgāk un profesionālāk organizēt saskaņotu un atbilstošu pieeju valodu izglītībā;

- palīdz skolas personālam izvērtēt to panākumus, vajadzības un iespējas, tādējādi rodot skaidrāku virzības mērķi;
- satur publiski pieejamu informāciju katram ar valodu izglītību saistītajam interesentam, palielinot uzticību plurilingvālai izglītībai;
- ir komunikācijas instruments, kas palīdz veidot efektīvas darba attiecības ar visām iesaistītajām personām un institūcijām;
- dod iespēju skolai plašākā nacionālā un starptautiskā kontekstā piedalīties valodu izglītības politikas izveidē un pārmaiņu realizēšanā.

Skolas valodas profila sagatavošana

Piedāvātais modelis ir veids, kā savākt un apkopot datus skolas valodas profila izveidei. Tā mērķis ir pievērst uzmanību dažām detaļām, kas varētu paslīdēt garām, kā arī dot iespēju dažādas skolas salīdzināt. Skolas valodas profila izveide ir pirmais solis skolas kopīgās valodas politikas izveidē.

Pirmajā ailē minētie jēdzieni uzlūkojami par vadlīnijām, kas palīdz veidot skolas valodas profilu. Aizpildot tabulas, ierakstiet atbilstošu informāciju otrajā ailē!

A VISPĀRĪGĀ INFORMĀCIJA

Skolas nosaukums	
Adrese, kontakttālruni, e-pasts	
Skolas veids	
Aptuvenais mācību stundu skaits dienā	
Skolas brīvdienu skaits	
Aptuvenais mācību dienu daudzums mācību gadā	
Skolas autonomija (cik lielā mērā un kurās jomās skola ir patstāvīga)	
Skolas budžets (kā skola tiek finansēta, cik daudz līdzekļu ir izpēti un attīstībai)	
Skolas attīstības plānošana (kas to īsteno)	
Informācija par skolas vadību un lēmumu pieņemšanas procesu	
Informācija par skolas personāla pieņemšanu darbā	
Informācija par skolas audzēkņu komplektēšanu (no kuriem ģeogrāfiskajiem reģioniem skolēni nāk, kā tie nokļūst skolā)	
Informācija par skolas vietu nacionālajā (vai starptautiskajā) izglītības sistēmā	
Skolas politika (esošie noteikumi, ētikas kodekss)	
Šķēršļi plurilingvālai izglītībai	

B SKOLĒNI

Skolēnu skaits skolā	
Aptuvenais skolēnu skaits katrā klašu grupā	
Aptuvenais skolēnu skaits klasē	
Skolēnu un skolotāju proporcija	
Skolēnu etniskā izcelšanās (piemēram, skaitliski vai %)	
Skolēnu sociālās saknes (piemēram, imigranti, sociālie slāņi, pagaidu iedzīvotāji no ārzemēm)	
Informācija par skolēnu vecākiem (piemēram, nodarbošanās)	
Vecāku iesaistišanās skolas dzīvē (piemēram, mācību plāna izveide, skolēnu uzraudzība un disciplinēšana, darbošanās skolas padomē)	
Skolas sabiedrības atšķirīgās īpatnības (piemēram, pilsētas, lauku skola, cieši saistīti, mobili)	
Saistība ar sabiedrību (piemēram, ar baznīcu saistīta skola)	
Valodu skaits, kuras runā apkārtējā sabiedrībā, un šo valodu statuss	
Cita saistīta kultūras informācija (piemēram, ar vēsturi, attīstību saistīta)	
Skolēnu valodas prasmju apraksts	
Informācija par skolēnu interesēm, pašvērtējumu, motivāciju, attieksmi	
Cita atbilstoša informācija (piemēram, speciālas valodas vajadzības, rasistiski akti)	

C SKOLOTĀJI

Kopējais skolotāju skaits	
Skolotāju kvalifikācija	
Skolotāju iepriekšējā mācīšanas pieredze	
Vidējais vecums un tā amplitūda	
Skolotāju un cita personāla etniskais sastāvs	
Skolotāju profesionālā izaugsme	
Gatavība dažādot valodu izglītību	
Iespēja piedalīties citu institūciju darbā kā ekspertiem	

D MĀCĪBU PROGRAMMA

Pārbaudes darbu rezultāti (piemēram, salīdzinot ar vidējiem valsti)	
Programmas struktūra saistībā ar mācītajām valodām (piemēram, kuras valodas, cik daudz laika katrai atvēlēts, kas māca, kādu metodoloģiju izmanto)	
Izglītojoši pasākumi (piemēram, īpaši veidoti dažādu mācīšanās stilu un kultūras dažādības veicināšanai)	
Ārpusstundu aktivitātes mācību gada laikā	
Vecāku iesaistīšana	
Vērtēšanas biežums un izmantotie paņēmieni	
Palīdzība skolēniem ar valodas problēmām	
Valodu izglītībā pieejamie resursi un materiāli	

E VALODA SKOLĀ

Valoda/as, ko lieto skolas sapulcēs	
Valoda/as, ko lieto skolas pasākumos	
Valoda/as, ko izmanto paskaidrojumu sniegšanai	
Valoda/as, ko lieto skolas informācijas avotos, ārpus stundām	
Esošie noteikumi, skolas politika (oficiāli pieņemti vai neoficiāli)	
Īpašas valodas programmas, aktivitātes	
Skolā vēsturiski veidojusies valodu izglītības prakse	
Valodu mācīšanā pieejamie / izmantotie resursi	
Iespējas alternatīvām studijām (pašmācība, tālmācība)	
Valodu lietojumam izvirzītās prasības, kuras izteikušas ieinteresētās puses	

F VALODAS FONŠS

Valodas, kurās runā skolēni ārpus skolas	
Valodas, ko runā skolotāji un skolas administrācija ārpus skolas	
Valoda/as, ko apguvuši skolotāji, būdami skolēni	
Informācija par skolēnu un skolas personāla kompetences līmeņiem dažādās valodās	
Skolēnu un skolas personāla attieksme pret plurilingvālismu (atzīšana, cieņa)	
Vecāku attieksme pret valodu lietojumu skolā	
Informācija par rakstītprasni un tās vingrināšanu mājās	
Mācību grāmatu un mācību resursu daudzums un kvalitāte; to daudzums un kvalitāte dažādās valodās	
Pašreizējie apkārtējā sabiedrībā/valstī valdošie uzskati par valodu vērtību un valodu mācīšanu	
Pašreizējās starptautiskās tendences valodu izglītībā	

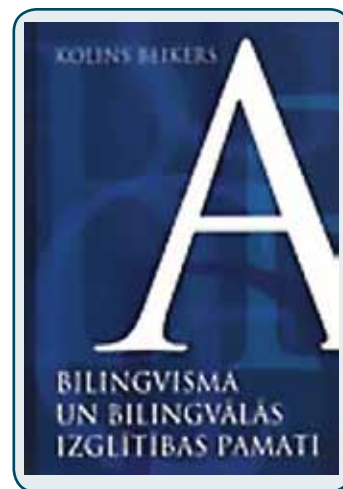
Kā palīdzēt cittautu skolēnam mācīties skolā ar latviešu mācību valodu?

Kopš 20. gadsimta 90. gadu beigām Latvijā tika ieviesta bilingvālā izglītība. Ir izstrādāti bilingvālās izglītības modeļi, un skolās tiek realizētas mazākumtautību izglītības programmas. Tas ir plānots valodas un mācību satura integrētas apguves veids. Šajās programmās strādā atbilstoši sagatavoti skolotāji, ir pieejami mācību materiāli, kas veidoti, lai nodrošinātu mācību satura apguvi otrā valodā.

Tāču nereti viens vai daži skolēni dažādu apstākļu dēļ nonāk klasē, kurā mācības notiek latviešu valodā. Pēc bilingvālās izglītības tipoloģijas tā būtu submersijas vai pārejas izglītība. Tikai šajā gadījumā skolēns viens tiek „iemests” citas valodas vidē, bet skolotājs un mācību vide nav īpaši sagatavota, lai atbalstītu skolēna mācības. Bilingvālās izglītības didaktiskie principi un darba metodes, kas skolēniem palīdz saprast mācību saturu otrajā valodā, var noderēt arī iepriekšminētajā situācijā.

Bilingvālie skolotāji nodrošina mācību satura sapratni otrajā valodā dažādos veidos. Viņi daudz izmanto neverbālo komunikāciju/žestus, attēlus, demonstrējumus, organizē mācību sadarbību un praktisku darbošanos. Viņi arī modificē savu stundā lietoto valodu – tā ir lēnāka, vairāk kontekstā balstīta, gramatiski vienkāršāka, salīdzinot ar valodu, kādā parasti sarunājas ar dzimtās valodas runātājiem. Skolotāji veicina otrās valodas attīstību, modelējot pareizu un precīzu valodu, viņi pārfrāzē, papildina un aizvieto skolēna nepareizo, nepilnīgo vai no stila viedokļa neiederīgo izteikumu ar pareizu un piemērotu teikumu. Skolotāji atkārto un lieto pamata jēdzienus, sarunvalodas frāzes un klišejas saistībā ar ikdienas skolas dzīvi, runā ar skolēnu par laiku, kalendāru, darbībām dienas gaitā. Principā darbā ar bilingvālu skolēnu katrs skolotājs skolēnam ir gan valodas lietotāja modelis, gan arī valodas skolotājs. Priekšmetu skolotājiem, kuri strādā bilingvālās klasēs, būtu nodrošināma papildu izglītība, attīstot izpratni par valodas attīstības likumsakarībām un īpaši otrās valodas apguvi, akadēmiskā satura apguves vērtēšanu.

Būtu vēlams, lai bilingvālajiem skolēniem tiktu organizētas īpašas valodas stundas vai vismaz īslaicīgs individuāls darbs ar skolotāju vai klasesbiedru kopīgo valodas stundu laikā, kurās notiktu tieša leksikas, gramatikas, lasīšanas un rakstīšanas prasmju attīstīšana, pievēršot uzmanību tai leksikai un valodas modeļiem, ar kuriem skolēns sastopas citu mācību priekšmetu stundās. Skolotājam vajadzētu arī pievērst uzmanību jēdzieniem, kuru izpratnei nepieciešamas sociokultūras zināšanas, kādu jaunienācējam nav un kas var kļūt par šķērslī sapratnei.

Stratēģijas, kā padarīt saprotamu mācību saturu bilingvālam skolēnam:

- Mācību sākuma posmā skolēnam atbildot ir atļauts lietot savu dzimto valodu (ja skolotājs un / vai klasē kāds to prot).
- Skolotājs izmanto žestus, vizualizāciju, satura grafiskos organizētājus.
- Skolotājs organizē interaktīvas mācības, grupu darbu.
- Skolotājs lieto vieglo valodu, tradicionālus teikuma modeļus un vārdus to pamatnozīmē.
- Skolotājs runā lēni, uzsverot pamatlīnijas.
- Skolotājs pievērš uzmanību atslēgas vārdiem un frāzēm.
- Organizējot mācību darbu un izvirzot uzdevumus, skolotājs cenšas atkārtot un lietot no valodas konstrukciju un vārdu krājuma viedokļa vienus un tos pašus uzdevumu formulējumus.
- Skolotājs regulāri atkārto un lieto sarunvalodas frāzes (sasveicināšanās, kalendārs, laika apstākļi, dzimšanas dienas apsveikumi, uzmundrinājumi, atzinība).
- Skolotājs iesaista skolēnus praktiskās (fiziskās) aktivitātēs, lai viņi tieši asociētu jauno valodu ar to, ko viņi dara.

Uzdevumi pieredzes iegūšanai un refleksijai

Mana valodu biogrāfija

Mērķi:

- apzināties valodu daudzumu, ar ko iespējams saskarties dzīves laikā;
- izprast savas izjūtas, nonākot kontaktā ar citām valodām;
- radoši izteikt savu pieredzi saistībā ar valodu, izsekojot biogrāfijas datus;
- iepazīties ar citu personu valodu biogrāfijām, izjust empātiju, izprotot līdzīgo un atšķirīgo attiecībā uz valodu.

Materiāli

Darba lapu „Mana personīgā valodas biogrāfija” kopijas

(ainavorientēta A4 lapa ar horizontālu līniju vidū, tās kreisajā malā atzīme „dzimšana” un labajā – „tagadne”).

Norise

Šī aktivitāte lielā mērā vērsta uz indivīda biogrāfijā saskatāmo valodas ietekmi. Aktivitāti var veikt, koncentrējoties uz dažādajām valodām, ar kurām cilvēks ir saskāries dzīves laikā.

Katrs dalībnieks saņem darba lapu ar biogrāfijas līniju un instrukcijas.

Vadītājs uzsver, ka darbu katrs dalībnieks var veidot pēc saviem ieskatiem, izmantojot krāsas, simbolus, domu graudus utt. Var izmantot biogrāfiskās līnijas radītās asociācijas, tomēr shēma ir tikai ietvars, un tas nav stingri jāievēro. Šis ir ļoti privāts veids, kā runāt par valodu, tāpēc to apspriedīs tikai ar vienu personu. Katrs dalībnieks drīkst lietot savu dzimto valodu vai jebkuru citu valodu, kurā tam ir ērti darboties, lai aizpildītu darba lapu. Katram ir apmēram 30 minūtes, lai individuāli veiktu darbu. Pēc tam pāros katrs pastāsta otram par darba veikšanas procesu un iepazīstina ar iegūtajiem rezultātiem. Ar uzvedinošiem jautājumiem koordinators lūdz pārrunāt, vai var atrast jebkādu kopīgu, vienojošu pavedienu dažādos notikumos abu dalībnieku valodas biogrāfijās. Tam nepieciešamas apmēram 30 minūtes. Visbeidzot visi dalībnieki atkal sanāk kopā aplī. Darba lapas paliek pie dalībniekiem, un viņiem uzdod noslēguma jautājumus:

- Kas bija visspilgtākais vai vispārsteidzošākais, veicot šo aktivitāti?
- Kura valoda radīja vislielākos pārsteigumus? Vai jūs ņemāt vērā arī savas pirmās valodas mācīšanās pieredzi?
- Vai jūs varējāt atrast saikni, kas saista dažādus notikumus jūsu dzīvē?
- Vai valoda jums dzīvē palīdz „atvērt durvis” vai arī atņem dažas iespējas?

Šie atvērtie jautājumi ļauj dalībniekiem individuāli izvēlēties vissvarīgākos aktivitātes aspektus un dod iespēju izvairīties no ļoti personiskiem jautājumiem. Iespējams arī pierakstīt galvenās atziņas un noformēt uz lielas papīra lapas.

Metodiskie ieteikumi

Šī ir biogrāfiska metode, kam var būt ļoti atšķirīga ietekme uz cilvēkiem, ja viņu dzīvē bijušas kādas dziļas rētas. Dalībniekiem var būt ļoti personiska pieredze un tās izpausmes. Ja tas ir zināms iepriekš, to ir iespējams ar attiecīgo personu pārrunāt un lūgt tās piekrišanu dalībai aktivitātē; arī ilgāka laika posma atvēlēšana palīdzēs noskaidrot daudzus jautājumus – var doties pastaigā ar konkrēto personu un neoficiālā gaisotnē pārrunāt šī cilvēka individuālos aktivitātes rezultātus.

Šī aktivitāte nosaka ietvaru jautājumiem par valodas ietekmi un nevarēs sniegt atbildes uz specifiskiem jautājumiem vai analizēt dažādas iespējas. Tā piedāvā iespēju iejusties citu cilvēku izjūtās, runājot par dažādām valodām. Iespējams pierakstīt galvenās atziņas, kas var noderēt nākamajosursos, un izlikt nodarbību telpā apskatei.

Minētās aktivitātes variants – dalībniekiem var lūgt izvēlēties dziesmas, rituālus vai apsveikumus, kas raksturīgi viņu kultūrai. Šādā gadījumā parunas, dziesmas un rituālus pievieno valodas biogrāfijas attēlojumam.

Mana nostāja: identitāte un valodas ietekme uz to

Mērķi:

- paplašināt diskusiju loku attiecībā uz dažādiem valodas aspektiem;
- mudināt dalībniekus pārdomāt izvirzītās problēmas, uzdodot tiem jautājumus, kas prasa formulēt stingru viedokli;
- vizualizēt dalībnieku dažādos uzskatus saistībā ar valodu un pētīt viedokļu atšķirības;
- izprast saikni starp paša identitāti un valodas ietekmi uz to.

Materiāli:

- virve,
- uzraksti „Jā” un „Nē”,
- divas kartītes dažādās krāsās katram dalībniekam vai arī vesela lapa katram.

Norise

Vadītājs noliek virvi taisnā līnijā uz grīdas no viena telpas gala līdz otram, vienā galā novietojot uzrakstu „Jā” un otrā galā – uzrakstu „Nē”. Dalībniekus lūdz nostāties nelielā attālumā no līnijas un pēc tam, atbildot uz konkrētiem jautājumiem, nostāties „Jā” vai „Nē” pusē. Dalībnieki drīkst nostāties arī pa vidu; pēc katra jautājuma koordinators lūdz dažiem dalībniekiem īsi pamatot, kāpēc viņi izvēlējušies tieši šo vietu.

Vislabāk ir lūgt vispirms izteikties tiem dalībniekiem, kuri nostājušies noteiktās „Jā” vai „Nē” pozīcijās, lai uzsvērtu viedokļu atšķirības dotajā grupā. Aktivitātes mērķis nav atrisināt šīs atšķirības diskusijas laikā, jo tas prasītu pārāk daudz laika, bet gan atzīt vairāku viedokļu esamību un ņemt vērā esošās atšķirības. Šī aktivitātes daļa var aizņemt 15 – 20 minūtes.

Pēc jautājumu pārrunāšanas dalībnieki var sasēsties mazās grupās pa trim vai četriem, lai apspriestos neformālā gaisotnē. Cilvēkiem ar ļoti atšķirīgiem viedokļiem vajadzētu censties sasēsties vienā grupā. Koordinators var palīdzēt uzsākt diskusiju, lūdzot grupās apspriest saikni starp valodas ietekmi un savu identitāti.

Ja pirmajā aktivitātes daļā ir izvirzītas daudzas tēmas, ir iespējams izveidot arī nelielas tematiskās grupas, katru ar atšķirīgu ievirzi. Šī aktivitātes daļa var aizņemt 30 – 40 minūtes.

Visbeidzot dalībnieki atkal sapulcējas, un viņiem lūdz izmantot abas dažādās krāsas kartītes, lai pierakstītu savas pārdomas. Uzsvars tiek likts uz to, ko katrs ir ieguvis sev no šīs aktivitātes:

- kaut kas, kas mani pārsteidza,
- kaut kas, par ko es vēl padomāšu.

Šos apgalvojumus dalībnieki drīkst rakstīt savā dzimtajā valodā, vēlāk tos pārtulkojot semināra kopīgajā valodā. Kartītes pēc tam izliek telpā apskatei, lai pie tām varētu atgriezties un tālākā semināra gaitā izmantot diskusijām. Otrs aktivitātes variants – savas pārdomas dalībnieki uzraksta uz papīra lapas, pēc tam katram dalībniekam lūdz izvēlēties vissvarīgāko atziņu un dalīties tajā ar grupu.

Jautājumi

Jautājumus ieteicams izvēlēties, papildināt un dažādot atkarībā no konkrētās grupas. Izvēlieties jautājumus, kas varētu paplašināt diskusiju par valodas ietekmi un radīt vairāk dažādu viedokļu. Demokrātiskā gaisotnē izmantojiet jautājumus, kas priekšplānā izvirza strīdīgus jautājumus par valodu:

- Vai jūtaties neērti, kad apkārtējie runā jums nesaprotamā valodā?
- Vai dzimtajai valodai ir liela nozīme jūsu kultūrā?
- Vai uzskatāt, ka internetam vajadzētu būt daudzās valodās?
- Vai jebkad esat juties „varens”, runājot valodā, ko citi nesaprot?
- Vai esat juties ierobežots seminārā izmantotās valodas dēļ?
- Vai uzskatāt, ka dominējošās valodas runātājiem vajadzētu parūpēties, lai viņu valoda nerada nevienlīdzību grupā?
- Vai uzskatāt, ka cilvēki, kuri neprot semināra darba valodu, spētu piedalīties turpmākajos semināros?

Metodiskie ieteikumi

Nav ieteicams tērēt vairāk kā piecas minūtes katram jautājumam, jo tas var kļūt nogurdinoši.

Dalībniekam komentējot savu viedokli, koordinatoram jāraugās, lai runātājs uzrunātu visu grupu, jo, tā kā jautājumus uzdod koordinatori, cilvēkiem ir tendence atbildēt tikai viņam. Efektīva neverbāla metode, kā koordinatoram to nepieļaut, ir aiziet pēc iespējas tālāk no tajā brīdī runājošā cilvēka (saglabājot pieklājību un pievēršot pastāvīgu uzmanību atbildei), tādējādi liekot personai skaļi vērsties pie visas grupas.

Ja ir ļoti daudz dalībnieku, vadītājs var neizmantot virvi un uzrakstus, bet nostāties tieši telpas vidū un pārvērst jautājumus par apgalvojumiem, piemēram, „es esmu juties „varens”, runājot valodā, ko citi nesaprot”. Dalībniekiem vajadzētu nostāties tuvāk vai tālāk no koordinatora atkarībā no tā, vai viņi apgalvojumam piekrīt vai nepiekrīt.

Valoda kultūras kontekstā

Dažādas valodas ir ne tikai vispārcilvēciskās apziņas dažādi apvalki, tās ir arī pasaules redzējuma dažādie veidi. Katrā valodā ietvers savdabīgs pasaules redzējums. Ikvienu valodu ietver savu tautu lokā, no kura cilvēkam lemts iziet tik lielā mērā, cik lielā mērā viņš spēj ieiet citas valodas lokā. Tātad - citā valodas redzējumā.

(V. Humbolts)

Valoda ir gan sociālās, gan individuālās kultūras uzkrāšanas, saglabāšanas un tālāk nodošanas līdzeklis, gan indivīda un etnosa vērtība. Valodai piemīt arī metalingvistiskā funkcija, t. i., valoda tiek izmantota, lai apgūtu un vērtētu pašu valodu.

Par neapstrīdamu patiesību mūsdienās tiek uzskatīts, ka valodā akumulējas tautas pieredze, tiek uzkrāta un tālāk nodota etnosa ģenētiskā atmiņa. Apgūstot dzimto valodu, skolēns ietiecas savas tautas kultūrā, apgūst garīgās vērtības, tai atbilstīgu valodiski izprastu pasaules ainu.

Pasaules ainas koncepciju formulējis Roberts Redfilds (*Redfield*). Viņš atzīst, ka pasaules aina ir pasaules skatījums, kas raksturīgs kādai noteiktai tautai. Pasaules aina- tās ir atbildes, kuras konkrētā kultūrā rodamas uz jautājumiem: Kas es esmu? Kas mēs esam? Kā es iztuos pret dažādām lietām, parādībām, rīcību?

Etnolingvisti, etnopsihologi un lingvokulturologi uzskata, ka pasaule, kurā dzīvo cilvēks, pastāv vismaz trīs veidos, proti, iespējamās vismaz trīs pasaules ainas:

- 1) reālā pasaules aina;
- 2) kultūras pasaules aina;
- 3) valodas pasaules aina.

Reālā pasaules aina ir tā objektīvi pastāvošā vide, kurā cilvēks dzīvo (klimats, ģeogrāfija, valsts iekārta utt.).

Kultūras pasaules ainu veido reālās pasaules ainas atspoguļojums jēdzienos, kuru pamatā ir cilvēku priekšstati, kas veidojušies kolektīvajā tautas apziņā un individuālajā cilvēka apziņā.

Kultūras pasaules aintai raksturīgs tas, ka tā ir specifiska, katrai tautai sava. Piemēram, katrai tautai ir savi ticējumi, paražas, dzīvesveids, kas lielākā vai mazākā mērā atšķiras no citām tautām raksturīgā. (..)

Valodas pasaules aina ir realitātes atspoguļojums caur kultūras prizmu. Valodas pasaules aina atspoguļo spontāno, viengabalaino pasaules skatījumu, kurā ietilpst gan sākotnējie naīvie priekšstati, gan loģiskās zināšanas, gan arī zināšanas, kam nav loģiska skaidrojuma. Piemēram, zinātnes atklājums, ka Zeme ir apaļa vai ka tā riņķo ap Sauli, nav bijis par iemeslu, lai no valodas zustu zinātniski aplamais teiciens „*viņā zemes malā*” vai „*saule lec*”.

Lai izpētītu kādu kultūru, uz to nepieciešams paskatīties ar šīs kultūras nesēja acīm un ieraudzīt to, ko skaidri redz šīs kultūras nesējs. Kultūras pasaules aina veidojas no dažādiem jēdzieniem, bet tās izteikšanas forma ir valodiskais pasaules modelis. Piemēram, tautām, kas dzīvo stepēs vai tuksnešos, ir savs priekšstats par ainavu, klimatu, dabas parādībām. Viņu priekšstats atšķiras no to tautu skatījuma, kas dzīvo taigā vai tundrā. Tautu valodā, kuras nodarbojas ar mēdīšanu, ir vairāk vārdu dzīvnieku apzīmēšanai utt.

Līdz ar to pasaules aina, kas radīta dažādās valodās var būtiski atšķirties. No vienas puses, tas saistīts ar reālajiem etnosa dzīves apstākļiem, bet no otras puses- ar nacionālā rakstura īpatnībām. **Pirmajā gadījumā tā ir kultūra, ko aprakstām ar valodas līdzekļiem, otrajā - tas ir kultūras atspoguļojums valodā** (Gavriļina, Vulāne, 2008).

Otrā valoda mazākumtautību izglītības programmās ir gan mācību priekšmets, gan atbilstoši konkrētas skolas izvēlētajai un licencētajai izglītības programmai arī līdzeklis citu mācību priekšmetu satura apguvei. Latviešu valoda ir arī līdzeklis, lai palīdzētu skolēnam izprast majoritātes etnosa kultūru un to saskaņot ar sava etnosa kultūru (Bennet, 1998; Bank, 2005).

Lasot mācību tekstus otrajā valodā, mērķtiecīgi tos analizējot atbilstoši savai iepriekšējai pieredzei, skolēnam jādod iespēja izprast pasaulē notiekošo, paskatīties uz lietām un parādībām no dažādiem aspektiem, savukārt valodas likumsakarību apguvei paredzētajam saturam jāveicina valodas kā pašvērtības izpratne, sapratne par to, ka latviešu valoda ir ne tikai latviešu etnosa kultūras sastāvdaļa, bet tā ir arī ikviena Latvijā dzīvojoša individa pašattīstības līdzeklis.

Mācību saturā jāietver informācija, kas palīdz skolēnam apgūt latviešu etniskās kultūras tradīcijas, tās salīdzināt ar sava etnosa tradīcijām, meklējot kopīgo un atšķirīgo.

Aktuāls jautājums ir mazākumtautību skolēnu etniskās kultūras respektēšana. Tā kā mazākumtautību skolā latviešu valodu kā otro valodu apgūst dažādu etnosu skolēni, tad mācību līdzekļos pienācīga vieta ierādāma arī tekstiem (folklorā, dažādu etnosu oriģinālliteratūra), kas ir tulkoti un adaptēti skolēnu vajadzībām un spējām. Šie teksti nodrošinās skolēna *nacionālā komponenta* ievērošanu. Tulkotā literatūra palīdzēs skolēniem ne tikai iegūt informāciju par savu, bet arī citiem etnosiem, kas dzīvo Latvijā vai arī citās zemēs, par viņu vēsturi, tradīcijām. Latvija ir Eiropas un pasaules daļa, un mūsdienīgā mācību saturā nevar iztikt arī bez informācijas par citu pasaules valstu tradīcijām un viņu dzīves stilu, jo tas “nodrošina sistematizēta priekšstata izveidi par sabiedrības sociāli ekonomisko un politisko struktūru un procesu norisi mūsdienu sabiedrībā, veido prasmi līdzdarboties pilsoniskas sabiedrības procesos, ievērojot pozitīvu un cieņas pilnu attieksmi pret sevi un citiem, sekmē Latvijas politiskās virzības un cilvēktiesību izpratni Eiropas un pasaules kontekstā” (*Noteikumi par valsts Vispārējās izglītības standartu*, 2002)

„Ja kāds grib saprast citus, vispirms viņam ir jāiepazīst pašam sevi. Lai bērniem un jauniešiem sniegtu precīzu skatījumu uz pasauli, izglītībai, neatkarīgi no tā, vai tā būtu izglītība ģimenē, sabiedrībā vai skolā, vispirms jāpalīdz atklāt, kas ir viņi paši. Tikai tad viņi patiesi spēs iztēloties sevi citu cilvēku vietā un saprast viņus. (*Mācīšanās ir zelts*, 2001).

Izmantotā literatūra:

1. Bennett M. Basic Concepts of Multicultural Communication.- Portland: Portland State University, 1998.
2. Gavriļina M., Vulāne A. Valoda veldzējas tautas dvēselē. Rīga: SIA „Mācību grāmata”, 2008. .
3. Nākotnes izglītības meti UNESCO Starptautiskās komisijas “Izglītība divdesmit pirmajam gadsimtam” ziņojumā. – Rīga: Vārti.
4. Valsts pamatzglītības standarts. IZM ISEC. Atbild. Par izdevumu A. Rāte. Lielvārde: Lielvārds, 1998.

Vārdu savienojums vai frāze	Komentārs

Lasot tekstu „Valoda kultūras kontekstā”, izrakstiet vārdu savienojumus vai frāzes, kas jums liekas īpaši nozīmīgas vai diskutablas. Pārdomājiet tās un pierakstiet blakus esošajā ailē savus komentārus un pārdomas. Ierosiniet līdzīgi tekstu izlasīt arī kādam no saviem kolēģiem, un noskaidrojiet, cik līdzīgi vai atšķirīgi ir katra izrakstītās frāzes un komentāri par tām. Atvēliet laiku, lai uzklausītu viens otra argumentus.

Uzdevums aktivitātei un pieredzes gūšanai pāri vai grupā Te var likt zīmīti ar maskām

Organizējiet līdzīgu aktivitāti klasē, apspriežot jautājumu, kuram vēlaties pievērst padziļinātu skolēnu uzmanību.

Mācību satura un valodas integrēta apguve

Mācību process nav iespējams bez valodas attīstības, tāpēc jārūnā par integrētu mācību satura un valodas apguvi mūsdienu skolā. Tradicionāli šo jēdzienu saista ar bilingvālo izglītību, attiecinot uz otrās valodas apguvi mācību procesā, taču šis process aktuāls arī skolās ar latviešu mācību valodu.

Mācību satura un valodas integrēta apguve nodrošina mācību priekšmetā nepieciešamo zināšanu, prasmju un iemaņu apguvi, vienlaicīgi sekmējot visu četru valodas pamatprasmju attīstīšanu mācību procesā.

Skolās, kuras realizē mazākumtautību izglītības programmas, mācību process ir orientēts uz dzimtās un latviešu valodas kā otrās valodas attīstību, kas veido priekšnoteikumus personības attīstībai. Veiksmīgs saziņas un domāšanas process kā dzimtajā, tā otrajā valodā ir atkarīgs no daudziem faktoriem, svarīgākie no kuriem ir daudzveidīgas metodiskās pieejas un darbības mācību procesa organizēšanā. Tas nosaka bilingvālās izglītības efektivitāti. Mācību procesa orientācija uz valodas kompetenču veidošanu prasa īpašu pieeju kā skolēnu darbībai stundā, tā arī skolotāja lomai.

Lai mācību process būtu efektīvs, tā plānošanā skolotājam būtu jārespektē šādi nosacījumi:

- mācību procesam jābūt orientētam uz valodas apguvēju;
- priekšmeta mācīšana, attīstot valodu, paredz augstu kognitīvās grūtības pakāpi, bagātīgu atbalstu un intensīvu interakciju;
- stundā tiek izmantotas daudzveidīgas mācību metodes, nozīmīgu vietu atvēlot interaktīvajām un kooperatīvajām metodēm, tiek veidota komunikatīvā vide, kur notiek informācijas un viedokļu apmaiņa, diskusija;
- stundā ir pozitīva mācību vide, kas vērsta uz sadarbību un mācību darbības motivāciju, mācību process balstās uz informācijas iegūšanu, tās izvērtēšanu un pielietošanu, kā arī informācijas apmaiņu, skolēniem ir iespēja strādāt patstāvīgi, iespēja izvēlēties;
- stundā notiek daudzveidīga zināšanu un prasmju vērtēšana, kurā skolēni redz savus sasniegumus.

Ko nozīmē uz valodas apguvēju orientēts mācību process? Uz valodas apguvēju orientētam mācību darbam raksturīga pilnīga valodas apguvēja iesaistīšanās mācību procesā. Šādā mācību procesā ieguldījums no valodas apguvēja puses ir daudz lielāks. Ideālā variantā ne tikai skolotājs precīzi norāda, kas skolēniem jāapgūst, bet paši skolēni lielākā vai mazākā mērā plāno, ko un kā viņiem nepieciešams mācīties.

Uz valodas apguvēju orientētā mācību procesā tieši valodas apguvējam tiek pievērsta lielāka uzmanība. Mainās arī skolotāja loma, un viņš no eksperta kļūst par koordinatoru, palīgu un vadītāju. Šajā situācijā skolotājs vairs nevar nolasīt lekciju, stāvēdams klases priekšā, un cerēt, ka skolēni klusēdami pierakstīs teikto. Šī lomu maiņa var radīt problēmas un pat šķīst draudoša pašam skolotājam. Spēku samērs mainās, kad skolotājs, kurš jutās krietni pārāks par skolēnu (reizēm pat autoritārs un biedējošs), nonāk vienā līmenī ar skolēnu. Tas, protams, lielā mērā ir atkarīgs no skolotāja un skolēnu savstarpējām attiecībām - kopumā galīgais lēmums vienmēr piederēs skolotājam, tomēr atmosfērai klasē jābūt vairāk balstītai uz savstarpēju sadarbību, nevis uz draudiem.

Uz valodas apguvēju vērstā mācību procesā skolēniem jāuzņemas atbildība par mācību procesu, bet tas iespējams tikai tad, ja viņi kļūst aktīvi mācību procesa dalībnieki un viņiem ir dota iespēja apspriest pašu mācību procesu. Pamatā skolotājam ir jāieklausās skolēnos un jāļauj viņiem izteikt personīgo viedokli par to, kas pašiem skolēniem ir svarīgs, atbilstošs vai neatbilstošs, un jāļauj, lai skolēni mācās, savstarpēji sadarbojoties, lai mācību procesā viņi mācās cits no cita vai pilnīgi patstāvīgi un lai mācību darbs klasē nav atkarīgs tikai no skolotāja. Dodot skolēniem šādu iespēju, skolotājs iedrošina viņus darboties komandā un vienlaicīgi motivē mācību darbam.

Lai uz valodas apguvēju orientēts mācību process noritētu veiksmīgi, jau no pirmās dienas starp skolotāju un skolēniem jāveidojas savstarpējas sadarbības un pārrunu atmosfērai.

Uzdevums refleksijai

Uz skolēnu orientētā mācību procesā skolotājs ir:

- klasē veicamo aktivitāšu vadītājs,
- mācību procesa veidotājs,
- sadarbības partneris mācību procesā,
- sarunu dalībnieks,
- motivētājs un veicinātājs,
- padomdevējs/eksperts,
- iedrošinātājs,
- zināšanu avots,
- valodas apguvēju vērtētājs saziņas situācijās,
- kompetents mērķvalodas lietotājs,
- novērotājs/vadītājs,
- pētnieks,
- pacietīgs cilvēks.

Darbs klasē tiek organizēts tā, ka arī skolēni ir aktīvi mācību procesa dalībnieki un gatavi:

- sazināties, izmantojot jebkuru iespēju,
- personiski un aktīvi iesaistīties mācību procesā,
- apspriest tekstus, uzdevumus un mācību metodes,
- vienoties par kompromisu,
- dalīties zināšanās, pieredzē, izjūtās, reaģēt uz notiekošo,
- cienīt citu valodas apguvēju individualitāti,
- samierināties ar neziņu un uzņemties risku,
- mācīties no saziņas situācijām,
- pozitīvi uztvert gan skolotāja, gan klasesbiedru labojumus,
- uzklausīt ieteikumus,
- atrast veidus, kā labāk iegaumēt jauno vārdu krājumu,
- izmantot dažādas iespējas, piemēram, rokasgrāmatas, bibliotēku utt.
- apspriest problēmas,
- piedāvāt risinājumus,
- novērtēt savu sniegumu un vispārējo progresu.

Izmantotā literatūra: Bilingvālā izglītība: pasaules un Latvijas pieredze. Jelgava: LVAVA, 2008.

Kā palīdzēt skolēnam valodas apguvē

Skolēnam piemērotas otrās valodas apguves sekmēšanas kritēriji

Saprotamība

- Padariet stundās lietotos terminus, jaunus vārdus un frāzes skolēniem saprotamās reālējās – pārfrazējot, vienkāršojot, izmantojot kontekstu, žestus, priekšmetus utt.;
- Lietojot jaunus vārdus un frāzes, pārliecinieties, kā skolēni tos sapratuši;
- Atcerieties, ka sapratne un runāšana nav viens un tas pats: īpaši sākumā nelieciet skolēniem atbildēt uz jautājumiem vai izskaidrot vārdu nozīmi; vairāk dodiet iespēju uz jūsu teikto reaģēt ar darbību.

Praktiskums

- Pārbaudiet teikumu, kuru jūs gatavojaties izteikt klasē, uzdodot sev divus jautājumus:
 - Vai es jebkad tā teikšu/jautāšu citam cilvēkam dzimtajā valodā?
 - Vai tam, ko es saku vai jautāju, ir kāds sakars ar zināšanām un prasmēm, kuras mēs apgūstam pēc programmas?

Interesantums

- Izvairieties uzdot jautājumus, uz kuriem var sniegt pašsaprotamas un iepriekš paredzamas atbildes.

Spēja rosināt

- Izvēlieties gan rosinošu saturu, gan darba formas. Nereti tad, kad skolotāja mērķis ir attīstīt skolēnu valodu, jautājumi ir primitīvi, bez intelektuālās slodzes. Skolēniem nepieciešams jauns, nezināms materiāls, iespēja mācīties; tas stimulēs mācīšanos vairāk, nekā vingrināšanās pareizā gramatiskas lietošanā;
- Uzdodiet daudz atvērtu jautājumu, lai radītu skolēniem nepieciešamību pēc jauniem, neieplānotiem vārdiem un valodas struktūrām;
- Izvēlieties uzdevumus, kas prasa vienlaikus lietot vairākas prasmes, integrējiet valodisko darbību un izziņas aktivitātes.

Pēctecība

- Plānojot stundu, balstieties uz skolēnu pieredzi, parādiet gan to, kā skolēns var izmantot tikko apgūtās zināšanas un prasmes, gan to, cik noderīgas tās būs jaunu zināšanu un prasmju apguvei tālākajās stundās un situācijās;

Faktori, kas veicina valodas apguvi

- Jušanās brīvi un droši;
- Iespēja smieties, sēdēt savā iemīļotajā pozā, ja nepieciešams, pārvietoties klasē;
- Mācīšanās ar prieku;
- Vēlēšanās un iespēja riskēt, saskarties ar izaicinājumiem – skolēni, kuri ir pārliecināti, ka klasē valda cieņas pilna gaisotne, nebaidās kļūt smieklīgi un izmēģina jaunas lietas;
- Ticība saviem spēkiem un varēšanai – skolēni, kuri ir pārliecināti par to, ka gūs sekmes, viegli meklēs citu ceļu arī tad, ja pirmais mēģinājums neizdosies;
- Pacietība un izpratne, ka visu uzreiz apgūt nav iespējams un nav nepieciešams – skolēns iesaistīsies aktivitātēs vai veiks uzdevumus arī tad, ja sākotnēji pilnībā nesapratīs to jēgu.

Faktori, kas traucē valodas apguvi

- Uztraukums, nemiers – to var sekmēt pārāk ātrs darba temps klasē vai pārāk sarežģītas instrukcijas;
- Bailes riskēt un kļūdīties;
- Šaubas par panākumiem – skolēni, kuri paši sev netic, necenšas un līdz ar to apstiprina savu pieņēmumu, ka viņiem neizdosies. Viņi uzlūko kļūdas nevis kā iespēju mācīties, bet kā apstiprinājumu, ka nav spējīgi iemācīties;
- Nespēja tikt galā ar pārāk lielu informācijas daudzumu – ja skolēns nav gatavs pieņemt, ka visu uzreiz nav iespējams aptvert, viņš apstāsies pie katras detaļas, lūgs visu izskaidrot un tā vēl vairāk atpaliks no darba tempa.

Sagatavots pēc Sorosa fonda – Latvija projekta „Atvērtā skola” materiāliem.

Starpkultūru saskarsmes pedagoģiskie un psiholoģiskie aspekti

Kāpēc ir svarīgi runāt par starpkultūru saskarsmi

Mēs dzīvojam mainīgā pasaulē, kur migrācijas procesi ir ikdiena. Latviju, līdzīgi kā citas Eiropas, īpaši Skandināvijas, valstis, ir skārušas imigrantu plūsmas un kultūru daudzveidība, citu kultūru, nacionalitāšu un rasu cilvēki dzīvo Latvijā un arvien vairāk dzīvos nākotnē. Mūsu katra prasme savstarpēji komunicēt un pieņemt atšķirīgo kā resursu būs noteicošā ikdienas dzīvē un profesionālajā darbībā.

Saskaņā ar 21. gadsimta nostādnēm kultūru daudzveidība, tāpat kā dzīvās dabas daudzveidība, ir cilvēces bagātība. Katra kultūra aptver neatkārtojamo pasaules redzējumu un atspoguļo tautas vēsturi. Tāpēc, lai līdzāspastāvētu un respektētu citus, par 21. gadsimta pamatvērtībām tiek nosaukta tolerance, cilvēktiesības un multikulturalisms.

Kultūras fons ietekmē valodu, uzvedību, savstarpējās attiecības, sociālās gaidas un bērnu pasaules uztveri jau agrīnā vecumā. Ja vērtības, mācīšanās mērķi un sociālās gaidas mājās un skolā ir atšķirīgas, bērnu, vecāku un skolotāju starpā bieži rodas nesapratne un neveidojas labas sadarbības attiecības, tā pastiprinot stresu. Ir pierādītas četras kultūras atšķirību dimensijas, kuras atklāj cēloņus, kāpēc daži bērni klasē izjūt diskomfortu un viņu mācību sasniegumi pazeminās:

- 1) sociālā organizācija (piemēram, uzsvērtā sadarbība ar vienaudžiem pretstatā individuālajiem sasniegumiem);
- 2) laipna runa un vispārpieņemtās normas (piemēram, atbildes gaidīšanas ilgums, runas ritms un atbildes saturs);
- 3) kognitīvās izziņas modeļi, jo sevišķi atšķirības starp verbāli analītisko un vizuāli holistisko domāšanu;
- 4) motivācija (piemēram, reakcija uz uzslavu un komplimentiem).

Skolotāji un vienaudži, kuri nesaprot citas tautības bērna kultūru, **bieži nepareizi izskaidro viņa uzvedību skolā un neatbilstoši novērtē viņa prasmes.**

Viens no lielākajiem šķēršļiem kultūras iepazīšanas mērķu veiksmīgai īstenošanai ir saistīts **ar atšķirīgiem uzskatiem par vērtībām.** Pirms skolēni vispār sāk mācīties par citām kultūrām, viņiem jābūt gataviem pieņemt pašu jēdzienu „citas kultūras”. Bieži skolotājiem jālauž kultūras barjeras, pirms iespējams uzsākt kultūras aktivitātes. Viens no veidiem, kā uzsākt kultūras apguvi pozitīvā veidā, ir uzsvērt līdzīgo. Pēc šāda sākuma skolēni var tālāk pāriet pie savu ģimenes locekļu, dažādu ģimeņu, skolu un kultūru atšķirību apspriešanas. Šī pieeja akcentē līdzīgā pastāvēšanu visās kultūrās un veido izpratni par to, ka atšķirības šī līdzīgā izpausmēs ir dabiskas.

Mūsdienu izglītības nozīmīgākās vērtības

- **Katra cilvēka dzīves neatkārtojamības vērtība un patstāvības vērtība.** Tā nosaka, ka mums jāveido patstāvīgi un atbildīgi cilvēki, kas spēj izvirzīt mērķus un radīt personiskās vērtības.
- **Pasaules atveidojuma daudzveidības vērtība.** Mums jāveido skolēniem izpratne par pastāvošo priekšstatu par pasauli, pasaules daudzveidību un jāattīsta viņiem prasme izmantot dažādus pasaules atveidojumus.
- **Mobilitātes vērtība mainīgajā pasaulē.** Jāattīsta jauniešu mobilitāte – prasme pāriet no vienas darbības pie otras, no viena domāšanas veida pie cita.
- **Personīgās atbildības vērtība.** Tas nozīmē, ka jāveido jauno cilvēku gatavība uzņemties personisko atbildību par saviem lēmumiem, rīcību un to sekām. Lai uzņemtos atbildību, nepieciešamais priekšnoteikums ir sistemātiska domāšanas attīstība – spēja uztvert veselumu, kura ietvaros norisinās cilvēka darbība.
- **Sadarbības un partnerattiecību vērtība.** Mums jāveido jauno cilvēku spēja iekļauties kolektīvā darbībā – organizēt komunikāciju un sadarbību, radīt kopīgus mērķus, spriest, meklēt jaunus risinājumus.

- **Inovāciju vērtība.** Izglītībai jānodrošina jaunieši ar iespēju piedalīties inovāciju procesos – veidojot kompetenci projektēšanas, vadības un organizācijas jomās.

Izmantotā literatūra

Eiropas Valodu gads – 2001. Informatīvs izdevums. Rīga, 2001.

Ramseja P. Mācīt un mācīties daudzveidīgajā pasaulē. www.iecieiba.lv (15.12.07).

Valsts valodas komisija. Latviešu valoda, valodas Latvijā. R.: Tapals, 2003.

Vecāki – izglītības pasūtītāji. Mūsdienu vecāku jaunā sociālā loma. Rīga, 2006.

Kas nosaka mūsu attieksmi pret atšķirīgo?

Sastopoties ar jauno, atšķirīgo, reizēm mums nepieņemamo, mūsu pirmo reakciju nosaka jau ierasti stereotipi, kas saistīti ar **uztveres īpatnībām**.

Nereti mēs patvaļīgi noteiktām sabiedrības grupām un cilvēkiem, jau pirms tos sastopam, piedēvējam īpašības, kas balstītas mūsu vai apkārtnē personiskajā pieredzē. Šos stereotipus no vecākiem manto bērni, kuri nekritiski pieņem to, ko vecāki teikuši, piemēram, „nedraudzējies vai netuviniies kaimiņiem X, viņu draugu lokā ir mums nevēlami cilvēki”. Bērni pieņem pieaugušo uzskatus, tos neizvērtējot.

Pirmais iespaids par otru cilvēku rodas pirmajās 90 sekundēs. Visbiežāk sāk darboties uztveres shēma – tā tiek iedarbināta tad, ja partneris ir nevienlīdzīgs materiālajā, fiziskajā vai citās jomās. Piemēram, jaunākā skolas vecuma bērniem pirmo iespaidu veido vairāki uztveres aspekti.

- Bērniem raksturīgā tieksme **vienu** pārākuma īpašību attiecināt arī **uz visām** pārējām. Psihologi to dēvē par „nevienlīdzības kļūdu”. Tās būtība ir šāda – uztveres kļūda rodas tāpēc, ka pārākums tiek konstatēts tikai vienā parametrā, bet pārvērtējums vai nepietiekams novērtējums – daudzos. Piemēram, bērniem uzdeva rakstīt par divām fotogrāfijām. Vienā bija attēlota skaista, moderni ģērbta meitene, otrā – zēns netīrā apģērbā, kas bēdīgs stāv pie atkritumu tvertnēm. 1.– 4. klases bērni meitenei piedēvēja visas labās īpašības un vēlējās ar viņu draudzēties, bet zēnam – visas sliktās, un ar viņu draudzēties neviens nevēlējās.
- **Ārējā pievilcība.** Mēdz teikt: „Neskati vīru no cepures” – tomēr šis teiciens nav attiecināms uz pirmajiem mirkļiem. Pirmajā mirklī visi bērni vēlas draudzēties ar ārēji pievilcīgiem bērniem. Tas attiecināms arī uz pieaugušajiem, tostarp arī skolotājiem.

Attieksme pret mums. Bērniem tas ir viens no svarīgākajiem uztveres veidiem. Pieaugušie, kas pret bērniem izturas labi, bērnu vērtējumā iegūst lielāku autoritāti. Tā varam rast izskaidrojumu tam, kāpēc skolotājs mēdz būt lielāka autoritāte nekā vecāki. Sākumskolas skolotājas un bērnudārzu audzinātājas parasti ir mīlas, smaidīgas, interesantas, viņām vienmēr ir laiks, ko veltīt bērniem. Savukārt mammas mēdz bērnu sabārt, viņām bieži nav laika pat parunāties. Pat ja mamma sāk spēlēties, tas drīz ir jāpārtrauc, jo viņai jādara citi darbi. Tāpēc vecāki bērniem lielākoties saistās ar bāršanos, laika trūkumu, savukārt skolotājas viņus vienmēr sagaida, visu dienu darbojas tikai ar viņiem, skolotājam gandrīz jebkurā brīdī ir laiks aprunāties, uzklaustīt. Tādēļ bērni bieži vien vērtē skolotāju pēc attieksmes pret viņiem, nevis pēc profesionalitātes.

Ja saskarsmes pirmajā brīdī darbojas viens no minētajiem aspektiem, pirmais iespaids vienmēr ir maldīgs. Ja situācija ir emocionāli neitrāla, tad arī vērtējums var būt tuvs patiesībai. Pirmais iespaids saskarsmē nav pašmērķis – priekšstats par partneri ir turpmāko attiecību un komunikatīvās uzvedības regulators. Pirmais iespaids palīdz izvēlēties optimālāko saskarsmes taktiku kontaktiem ar konkrēto partneri.

Pirmā iespaida veidošanā par cilvēku traucējošs faktors bieži ir **oreola efekts** – pēc atsevišķām pazīmēm vai rīcības tiek izdarīti vispārīgi secinājumi. Piemēram, gadījumos, kad kaut kas ir noticis – kādam pazudusi nauda, klasē saplēsta vāze u. tml. – atbildei uz jautājumu: „Kurš to izdarīja?” tiek nosaukti to bērnu vārdi, kuri šāda veida palaidnības vai nedarbus kādreiz jau ir darījuši.

Psiholoģisko saskarsmes barjeru esamība izskaidro daudzas neveiksmes kontaktos.

Sagatavots pēc Līgas Mateusas raksta „Uztveres īpatnības” žurnālā „Psiholoģija Ģimenei un Skolai”.

Izmantojiet stāstu „Citādītis” sarunu / diskusijām ar bērniem par atšķirīgo un attieksmi pret atšķirīgo, kā arī par to, kad attieksme pret atšķirīgo var mainīties vai paliek nemainīga.

Ar ko stāsta galvenais varonis atšķiras no citiem?

Kādas atšķirības jūs novērojat savā klasē, skolā, apkārtējā sabiedrībā? Pārrunājiet gadījumus, kad tās rada problēmsituācijas, konfliktus, kā arī – kad atšķirīgajam ir pozitīvs efekts.

Citādītis

Anderle nebija tāds kā citi bērni. Jau viņa dzīvošana bija citāda. Visi bērni dzīvoja stabilās mājās, kas vienmēr palika savās vietās. Anderle dzīvoja vagoniņā, kas stāvēja uz riteņiem un varēja braukāt no vienas vietas uz otru.

Anderles tēvs bija ceļu strādnieks. Tā kā Dirlesbahā ielas bija diezgan bedrainas, ceļu strādnieku vagoniņš tur stāvēja krietnu laiciņu. Tēvs remontēja ielas, bet Anderle rotaļājās ar ciema bērniem.

„Vai māte tavus matus gludinājusi ar pārāk karstu gludekli?” kāda meitene viņam pavaicāja.

„Kā tā?” Anderle iesaucās un saķēra savu cekulu.

„Tāpēc, ka tie ir tik melni un sprogaini – kā apdedzināti. Skat’, kādi ir mūsējie: gaiši un gludi.”

Visi bērni vēlējās aptaustīt Anderles sprogaino galvu. Bet Anderlem drīz vien tas apnika, viņš apmeta riteni un uz rokām aizskrēja prom. Bērni smējās un gribēja darīt tāpat, bet iznāca tikai tāda kūleņošana šurpu turpu un cits citam pāri.

„Kas tad te par cirku?” vaicāja Merles omīte, kas tobrīd gāja tur garām.

„Mēs skrejām tā kā Anderle,” bērni sauca. „Viņš, zini, skrej citādi. Viņš skrej uz rokām!”

Anderle gāja arī skolā – kamēr vagoniņš stāvēja Dirlesbahā.

„Skaties, mamm,” Jokels mājās stāstīja. „Es rakstu šitā, bet Anderle raksta citādi. Lūk, tā!” Un viņš mēģināja rakstīt ar kreiso roku.

„Kā? Tik greizi?” māte iesaucās, un viņas balsi skanēja nosodījums.

„Nē taču,” Jokels steidzās novērst pārpratumu. „Anderle ar kreiso roku raksta labāk nekā mēs ar labo.”

Ejot mājup no stundām, bērni nereti pārrunāja, ko katrs ēdis pusdienās.

„Mums šodien būs zirņi ar speķi,” reiz paziņoja Eižens. Bet Jūle sacīja: „Mums būs nūdeļu pudiņš.”

Bet Anderle teica: „Mums pusdienās būs kārfioli.”

Hm, kas tie tādi varēja būt? Bērniem radās vistrakākie priekšstati par šo ēdienu. Vai tas būtu vārns cepetis vai varbūt vārītas kurpju zoles? Viņiem tie Kārfioli bija jāredz!

Visai negribīgi Anderle paņēma skolasbiedrus līdz uz vagoniņu. Tur uz maza, ar sarkanrūtotu galdaugu pārklāta galda stāvēja bļoda un tajā ... ziedkāposti! Skaisti sakārtoti – pārlieti ar brūninātu sviestu un apjozti ar vārītu kartupeļu šķēlēm.

„Ko-oo, tie taču ir ziedkāposti!” bērni vilušies iesaucās.

„Pie mums tos sauc citādi,” teica Anderle.

Dirlesbahas virtuvēs un veļas mazgātavās pēc tam vēl ilgi runāja par jocīgo zēnu, kas tik parastu lietu kā ziedkāposti dēvē tik svešādi – par kārfioliem. Un tas viņa tēvs jau arī... Kad viņš pasūtīja kafiju, tad mēdzot teikt: „Atnesiet man vienu lielo brūno!”

„Zināt, tas jau ir mazliet dīvaini. Vai jums tā nešķiet, kaimiņienes kundze?”

Anderle tāpat izskatījās citāds, runāja citādi, ēda citādi, dzīvoja un rakstīja citādi. Šo citādību viņam bija diezgan daudz. Īsts Citādītis. Bet, vērīgāk ieskatoties, tomēr ne tik daudz, ka nebūtu atpazīstams parasts mazs zēns. Patiesībā viņš bija tāds pats kā visi citi, tikai drusku citādāks. Varbūt jautrāks?

Pienāca diena, kad Dirlesbahā visas ielas bija salabotas. Gludas un skaistas tās gozējās pusdienas saulē. Un ceļa strādnieku vagoniņš atkal devās tālāk. Anderle stāvēja pie vagoniņa loga, vaicāja seju jautrās grimāsēs, un visi Dirlesbahas bērni māja viņam ardievas, stāvēdami uz gludās, gluži vai jaunās ielas.

Bet Jokels sabozies spārdīja salaboto ielu, teikdams: „Ceru, ka tā drīz atkal būs bedraina.”

Un, kad tēvs paskatījās uz viņu izbrīna pilnām acīm, turpināja:

„Bez Anderles šeit ir tik garlaicīgi. Vajag, lai pie mums atkal atbrauc kāds, kas ir drusku citādāks.”

L. fon Keizerlinka. Stāsti bērna dvēselei, Rīga. 1998

Kas ietekmē savstarpējo komunikāciju?

Dzīve arvien mums piespēlē jaunas situācijas, kurās nākas rast iespējas komunicēt ar atšķirīgiem cilvēkiem. Sev tuvos cilvēkus pazīstam labāk un esam izveidojuši pazīstamu, savstarpēji pieņemamu komunikācijas veidu, ar svešajiem sākotnēji kontaktējamies piesardzīgi, neapzināti „izpētot”, kāds šis cilvēks ir, ar dažiem, iespējams, **stereotipu** un **negatīvas iepriekšējās pieredzes** dēļ vispār atturamies sadarboties. Tomēr to, ar kādiem cilvēkiem nāksies sastapties un sadarboties, ne vienmēr varam izvēlēties. Tāpēc tieši tas, cik atvērti, pieņemoši, elastīgi esam, nosaka mūsu veiksmi attiecībās ar cilvēkiem.

Konflikti

Konflikti ir pretēju mērķu, interešu, pozīciju, viedokļu vai uzskatu sadursme (*conflictus* lat. – sasišanās, sadursme). Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: Zvaigzne ABC, 2000.

Konflikti eksistē tāpēc, ka

- cilvēkiem ir atšķirīgas vajadzības, mērķi un vērtības,
- cilvēkiem ir atšķirīga iemeslu, vārdu, darbību un situāciju uztvere,
- cilvēki sagaida atšķirīgu rezultātu (labvēlīgu, nelabvēlīgu),
- cilvēki negrib strādāt pie problēmām, nevēlas sadarboties vai nav gatavi kompromisiem.

Visbiežāk cilvēki, kas mūsu valstī, skolā, vidē, ir ienācēji, kas auguši atšķirīgā vidē, saņēmuši citādu audzināšanu, veidojuši un pieņēmuši atšķirīgas vērtības. Tāpēc svarīgi būtu iepazīt, iedziļināties un respektēt atšķirīgo, attīstīt šīs prasmes bērniem, skolēniem, lai konfliktus pēc iespējas novērstu.

Konfliktu rezultātā:

- nenotiek komunikācija,
- darba produktivitāte samazinās vai pat zūd,
- attīstās naidis,
- pazūd savstarpējā uzticēšanās un atbalsts,
- attīstās baiļu sajūta,
- veidojas kontakti/attiecības, kas ir sabojāti, ko vairs nevar labot.

Konflikti ir veselīgi tādos gadījumos, kad:

- rodas jaunas idejas,
- pieredzes apmaiņas rezultātā tiek izsvērti viedokļi un pārbaudīta sava pieredze,
- tiek stimulēta radoša pieeja problēmu risinājumam,
- rodas plaša darbību izvēle,
- veidojas elastīga pieeja un attīstās izdoma.

Spēja risināt konfliktus veiksmīgi vai mazāk veiksmīgi ir atkarīga no vēlmes **realizēt savas personīgā intereses**, kā arī no **sadarbības līmeņa**. Piedaloties komunikācijā, katram no mums ir savas (savtīgas) intereses, tomēr, lai vienotos, ir jāizvērtē, cik svarīgi ir īstenot tieši savas intereses un par kādu cenu.

Konflikti kļūst kaitīgi gadījumos, kad no tiem izvairās vai pie tiem vērsas ar attieksmi „uzvarēt/zaudēt”.

Izvairīšanās taktika lieti noderētu kontaktos ar nepazīstamiem cilvēkiem vai cilvēkiem, ar kuriem vairs neplānojam sastapties vai kopā darboties. Savukārt kontaktos ar tuviem cilvēkiem, darba kolēģiem, radniekiem un bērniem šāda taktika agrāk vai vēlāk liks nonākt pie sadarbības vai kompromisa, vai arī konflikts turpinās attīstīties.

Attieksmi „uzvarēt/zaudēt” pavada daudz negatīvu emociju – agresivitāte, naidīgums, cīņa, apātija, apvainošana, tā

patērē arī daudz enerģijas un spēka. Katrs grib „uzvarēt”, tas nozīmē, ka otrai pusei ir „jāzaudē”, savukārt zaudētāja loma nevienam ilgstoši nav komfortabla, tāpēc tiek sperts solis pretī, lai „uzvarētu”. Šo situāciju psihologi dēvē par „pingponga metodi” (līdzīgi kā tenisā – bumbiņa tiek sista no vienas laukuma puses uz otru). Lai to pārtrauktu, būtiski ir apzināties notiekošo un „izkāpt no savām kurpēm” (neraidīt kārtējo atbildi), un domās paskatīties uz konflikta situāciju attālināti, it kā no malas – it kā vērotu filmu vai izrādi. Reizēm, šādi attālināti vērojot, atrisinājums kļūst acīm redzams, reizēm situācija sāk izskatīties pat komiska, savukārt dažreiz tā mudina paskatīties plašāk vai atbrīvoties no kādas savas pārliecības vai stereotipa.

Komunikācijas šķēršļi

Nereti komunikāciju traucē pašu ierastā uzvedība, ikdienā lietoti paņēmieni.

Komunikācijas šķēršļi ir paņēmieni, kuri negatīvi iespaido komunikāciju un konflikta risināšanu, kā arī provocē uz negatīvām atbildes reakcijām.

Par komunikācijas šķēršļiem uzskatāmi:

- 1) agresīvas komunikācijas elementi: draudi, pavēles, negatīva kritika, vainošana, aizskaroši izteicieni, ironija, noraidīšana, atteikšanās apspriest, atjokošana;
- 2) moralizēšana un pamācīšana;
- 3) mājieni;
- 4) maldinoša komunikācija: meli, glaimi, uzslavas „ar āķi”;
- 5) „pratināšana”.

Mana taktika konflikta situācijās

Aizpildiet tabulu, sniedzot pirmo atbildi, kas ienāk prātā!

Taktikas	Izmantoju visbiežāk	Izmantoju diezgan bieži	Izmantoju visai reti	Tikpat kā neizmantoju
Konkurence (sacensība, cīņa) Es aktīvi aizstāvu savas intereses.				
Izvairīšanās Es cenšos izvairīties no konfliktiem vai nivelēt tos.				
Pielāgošanās Es cenšos piekāpties partnerim.				
Sadarbība Es cenšos panākt vienošanos, kas apmierina abas puses.				
Kompromiss Es cenšos panākt lēmumu, kas balstās uz abu pušu piekāpšanos.				

Pārdomājiet savas atbildes, atbildot uz jautājumiem:

- vai jūsu uzvedības taktika konflikta situācijās ir pietiekami elastīga?
- cik komfortabli jūs jūtaties, izmantojot to vai citu taktiku?
- vai nepieciešams kaut ko mainīt jūsu uzvedībā konflikta situācijās? Ko?

Desmit veselīgas komunikācijas likumi

1. Runājiēt savā vārdā.

Sakiet: „Es varu ...”, „Man liekas ...”. Runājiēt savā vārdā.

Nesakiet: „Var ...”, „Daudzi uzskata ...”, „Visiem taču skaidrs ...”, jo tad jūs iesaistāt citus, bet jums vajadzētu izteikties tikai par savām emocijām un uzskatiem. Vislabāk jūs varat izteikties par to, ko redzat, domājat, jūtat, pārdzīvojat personīgi.

2. Lūdziet to, ko vēlaties saņemt.

Par to, kāds klimats veidojas starp jums un cilvēkiem, esat atbildīgs arī jūs. Uztveriet citus kā pieaugušus cilvēkus, kas paši spēj izvēlēties – pateikt „jā” vai „nē”. Izvairieties no minēšanas, apkārtceļiem, manevriem, lai iegūtu kaut ko no citiem. Lūdziet saņemt to, ko vēlaties – izsakiet skaidri savas vēlmes un vajadzības. Tās izsakot, jūs pastāstāt citiem par sevi.

3. Neizliecieties

Nesakiet „jā”, ja domājat „nē”. Neizliecieties, ka piedodat, mīlat vai saprotat, ja nespējat vai nevēlaties to darīt. Nesakiet, ka kaut ko atbalstāt, ja nevarat vai negribat to atbalstīt. Izvairieties no nepatiesības. Skaidri pasakot „nē”, jūs parādāt daļu no sevis.

4. Sniedziet pilnīgu informāciju

Nesakiet: „Tu mani tracinā.” Arī jūs varat kādu tracināt. Izsakieties tikai par to, ko jūtat. Ja teiksit: „Šobrīd es uz tevi dusmojos, jo, manuprāt, nav taisnīgi, ka tu ...” – tad mēs nonāksim pie sarunas par netaisnību vai iespējamām pārpratumiem. Jūsu emocijas neviens nevar apšaubīt. Jūs varat izteikties arī šādi: „Kad tu bez brīdinājuma lūdz mani palikt darbā ilgāk (fakts), man rodas sajūta, ka varētu būt riskanti pateikt „nē” (emocijas). Ja tu vēlies ... “

5. Izvairieties no atvainošanās

Atvainošanās ir manipulācijas ierocis. Emocijas un vaina tiek pārveidotas. Ja tā vietā, lai justos vainīgs par savu uzvedību, es atvainojos, rezultātā otrs nevar atļauties būt dusmīgs uz mani – tad viņam katrā ziņā būs vainas apziņa. Bieži atvainojoties, es izvairos izvērtēt savu uzvedību un izvairos kaut ko mainīt. Ja es spēju saskatīt, ka rīkojos neatbilstoši, tad varu labot savu uzvedību.

6. Dzīvojiēt šeit un tagad

Nešķīdriet enerģiju sirdsapziņas mokām un dusmām par pagātnes notikumiem. Neizmantojiēt pagātni arī par aizbildinājumu – „Tāpēc, ka bija tā, ir noticis tā...” –, liekot saprast, ka tur nekā nevar darīt. Šādi mēs bloķējam savu personisko attīstību. Protams, ir jāmācās no pagātnes pieredzes un jāplāno sava nākotne. Tomēr nav gudri baidīties un dusmoties par pagātnes notikumiem, lai izvairītos no šī brīža situācijas. Ja nekad pa īstam neesat tagadnē, tad neizdzīvojat dzīvi pilnībā.

7. Esiet konkrēts

Izvairieties no vispārīgā, esi konkrēts!

<i>Vispārīgi</i>	<i>Konkrēti</i>
Visi vēl man ļaunu.	Nosauciēt, kas jums vēl ļaunu. Vai tie bija visi?
Neviens ar mani nerēķinās	Kas ar jums nerēķinās?
Neviens taču negrib ...	Vai jūs negribat? Kurš negrib?
Mums neizdosies ...	Vai jums neizdosies?

8. Izsakieties

Nejautājiēt par to, ko zināt. Tā vietā, lai uzdotu jautājumus, labāk pateikt, ko pats zināt un jūtat. „Tu pirmīt teici, ka ...”, „Dokumentos rakstīts, ka ...”, „Man šķiēt, ka ...”, „Manuprāt ...”.

9. Ieklausieties savā ķermenī

Ieklausieties savā ķermenī – sirds pukst, un rīkle ir sausa. Piemetušies krampji. Mēs esam tā audzināti, lai spēlētu lomas – izliktos mierīgi un zinoši, pat ja esam izmisumā un nezinām ne rīta, ne vakara. Mums var iestāties personības dalīšanās. Mēs varam no tā saslimt. Mēs izjūtam stresu. Ir svarīgi būt veselam cilvēkam – rīcībai jāatbilst emocijām.

10. Jautāji: „Kā?” un „Kas?”

Šie jautājumi dod iespēju paskaidrot. „Kāpēc?” prasa paskaidrojumus, pamatojumus un bieži izsauc taisnošanos. „Kāpēc tu esi tāds?” var aizstāt ar „Kā tu šobrīd jūties?”. Var arī paust pats savas emocijas: „Es nejutos drošs par tevi.”

S. Omārova. Cilvēks runā ar cilvēku. Saskarsmes psiholoģija, Rīga, 1994.

Iedrošināšana – palīgs darbam klasē

Iedrošināšanas psiholoģija nav jauna ideja, tā balstās uz tradicionālām vērtībām – **cilvēciskām attiecībām**, kurās atspoguļojas **savstarpēja cieņa un respekts, un uzmanības centrā ir katras personības stiprās, nevis vājās puses.**

R. Dreikurss teicis, ka iedrošināšana bērnam ir vajadzīga kā augam ūdens.

Neradīt mazvērtības sajūtu jau nozīmē pusi no iedrošināšanas. Mazvērtības sajūtu izraisa ikviena skolotāja darbība, kas atņem skolēnam ticību sev (atņem drosmi). Pieci izplatītākie veidi, kā var atņemt skolēnam drosmi:

- saistot ar viņu pārāk lielas cerības vai nosakot nesamērīgas prasības,
- mēģinot radīt motivāciju ar koncentrēšanos uz kļūdām,
- izsakot pesimistiskas prognozes,
- salīdzinot ar citiem skolēniem,
- nomācot ar pārāk lielu izpalīdzību.

Arī sliktu uzvedību nav iespējams labot bez iedrošināšanas. Slikta uzvedība var liecināt par mazvērtības sajūtu. Diemžēl tieši šādi bērni parasti saņem vismazāk uzmundrinājuma. Bērniem, kuri nav pārliecināti par sevi, ir nepieciešama iespēja justies nozīmīgam, novērtētam, respektētam, taču bieži viņi, tieši pretēji, tiek noniecināti – uzlabojumu un ieguldīto pūļu novērtēšanas vietā tiek izceltas viņu kļūdas. Vajadzētu ļaut viņiem justies piederīgiem ar savu ieguldījumu, taču viņi tiek vēl vairāk izolēti ar dažādiem soda un kontroles pasākumiem.

Psihologs Alfrēds Adlers ir teicis: „Izglītotāja svēts uzdevums ir raudzīties, lai nevienam bērnam skolā netiktu atņemta drosmē, un, ja kāds bērns ienāk skolā nepārliecināts par sevi, tad viņš ir jāiedrošina. Mācīties iespējams tikai tad, ja bērns nākotnē raugās ar cerībām un prieku.”

Iedrošināšanas pamatprincipi ir šādi:

- savstarpējām attiecībām jāklūst par prioritāti;
- kontaktu pamatā jābūt savstarpējai cieņai;
- ikdienā jāpraktizē skolēnu uzmundrināšana un pozitīva attieksme;
- lēmumi jāpieņem kopīgi (piemēram, klases sapulcēs);
- konflikti jārisina savlaicīgi;
- jāveicina jautra, priecīga gaisotne klasē.

Iedrošināšana un uzslava ir atšķirīgi jēdzieni, bet bieži tos uztver kā sinonīmus. Iedrošināšana balstās uz ticību, ka skolēns mācīsies, lai izbaudītu mācīšanās prieku, apmierinātu zinātkāri un vēlmi augt un attīstīties. Paradoksāli, bet uzslava pauž ticības trūkumu cilvēkam un balstās uz pieņemumu, ka skolēni neko nedarīs, ja netiks kontrolēti, izmantojot ārējo vērtēšanu, kuras rezultāts ir atalgojums vai sods.

Iedrošinājums palīdz novērtēt darbu un rīcību un vienlaikus atdalīt savu vērtību no darāmā darba. Tiek akceptētas

pūles, ko skolēns ieguldījis mācoties. Iedrošinājumu ir iespējams paust jebkurā brīdī, savukārt uzslava tiek izteikta tikai tad, kad rezultāti ir pareizi.

Individuālpsiholoģijas (pazīstamākais pārstāvis – A. Adlers) pamatā ir četri pieņēmumi:

Jebkura uzvedība ir mērķtiecīga. Lietderīgāk par kādas nepieņemamas/slikta uzvedības kritizēšanu ir saskatīt un saprast tās mērķi: iegūt uzmanību, izrādīties vai cīnīties par varu (kurš ir galvenais).

Cilvēka rīcības pamatmotivācija ir viņa piederības sajūta. Katram ir svarīgi piederēt, būt pieņemtam. Būtiski svarīgi ir tas, ka gadījumos, kad neizdodas piederēt kādai pozitīvai grupai, bērns, pusaudzis atradīs iespēju piederēt grupai, kas netiek sociāli akceptēta.

Jebkura cilvēka uzvedība ir jēgpilna noteiktas situācijas ietvaros. Rīcība, uzvedība nav vērtējama, nosodāma, slavējama ārpus konkrētas situācijas. Bieži vienas un tās pašas situācijas interpretācija no dažādu cilvēku puses var būt pārsteidzoši dažāda. Tāpēc būtiski ir uzklaut, iedziļināties, izprast, analizēt, nesteidzoties sodīt.

Katram cilvēkam ir savs unikāls un vienots dzīves stils. Tas ir jāciena un jārespektē. Bieži to vieglāk pateikt nekā praktiski izdarīt, sevišķi, ja personīgi vērtējam to kā nepieņemamu vai pat ļaunu. Būtiski, ka ikvienam, pat pēc mūsu vai apkārtējo viedokļa vissliktākajam, noteikti ir arī pozitīvas iezīmes. Jāprot tās pamanīt, novērtēt un izcelt.

V

Starpkultūru izglītība

Kas ir starpkultūru izglītība?

Izpratnei par multikulturālisma un starpkultūru jēdzieniem un to ieviešanai Latvijas izglītības praksē ir nozīmīgs vēsturiskais konteksts.

Latvijā vēsturiski daudzus gadsimtus latviešu kultūra ir atradusies mijiedarbībā ar vācu, poļu, zviedru un krievu kultūrām. Latvijā cieņā ir dažādu svešvalodu – gan vācu, angļu un franču, gan arī krievu, poļu un citu valodu – apguve. Latvijas pieredze multikulturālās izglītības kontekstā ir veidojusies jau Latvijas pirmās neatkarības laikā, organizējot mazākumtautību (vācu, lietuviešu, igauņu, poļu, krievu, ebreju, ukraiņu u.c.) skolas, kur līdzās savas valodas, kultūras un tradīciju apguvei tika apgūta arī valsts valoda un kultūra.

Pirmajos darbības gados minoritāšu skolu iekārta bija autonoma. Mazākumtautību mācību iestādes nebija pakļautas Skolu departamentam. Līdz ar to 20. gadsimta divdesmitajos gados mazākumtautībām Latvijā izveidojās īpašs stāvoklis. Nekur citur pasaulē tajā laikā nevienai mazākumtautībai tādas privilēģijas nebija.

Mazākumtautību skolām un kultūras biedrībām, kas divdesmitajos gados sāka darboties Latvijā, neapšaubāmi bija pozitīva loma, jo nacionālās mācību iestādes deva iespēju dažādu tautību bērniem zinību pamatus apgūt savā mātes valodā, iepazīt un izkopt savas tautas kultūru, taču šīs mācību iestādes arī nošķīra skolēnus atbilstoši etniskajai piederībai un valodai.

Laikā no 1933./34. mācību gada līdz valsts neatkarības zaudēšanai 1940. gadā notika skolu – īpaši mazākumtautību skolu – skaita, samazināšanās, kuras pamatā bija dažādi sociālekonomiski un politiski cēloņi. Pieauga jauktu tautību skolu skaits, kurās lielākoties mācījās slēgto mazākumtautību skolu skolēni.

Padomju varas gados Latvijā tika veidots specifisks daudz kultūru skolas modelis – divplūsmu skola. Akcentējot krievu tautas kultūras vērtības, krievu valodas kā „padomju tautu” sazināšanās valodas nozīmi, divplūsmu skolas pauda padomju izglītības sistēmas mērķi. Pēc neatkarības atjaunošanas divplūsmu skolu reorganizēšana bija simboliska nozīme – atbrīvošanās no padomju ideoloģijas izglītības sistēmā.

Jāatzīmē, ka Latvijā joprojām eksistē divplūsmu skolas (lai gan to skaits ievērojami samazinājies), taču to būtība krasi mainījusies un pēdējā laikā visbiežāk tiek saistīta ar bilingvālās izglītības jēdzienu. Divplūsmu skolas ir ļoti būtisks posms integrētas sabiedrības veidošanas procesā, jo, pirmkārt, lingvistiski jauktās divplūsmu skolās bilingvālās izglītības ieviešana tiek īstenota multikulturālās un multilingvistiskās sociālās vides kontekstā; otrkārt, šīs skolas ir veidojušās, balstoties uz skolas administrācijas un, kas īpaši svarīgi, vecāku iniciatīvas pamata.

Skolas ar krievu mācību valodu 20. gadsimta 90. gadu beigās ieviesa bilingvālās izglītības modeļus. Līdzās latviešu valodas apguvei skolotāji īpašu vērību pievērsa Latvijas kultūras apguvei un starpkultūru dialogam. Latviešu valodas skolotāji mazākumtautību skolās intensīvi apguva mūsdienu valodas mācīšanas metodiku, kas ietvēra arī izpratni par valodas un vides saistību, un sociālās kompetences veidošanu. Pieredze liecina, ka starpkultūru

izglītība vispirms un galvenokārt tika un tiek attiecināta uz mazākumtautību izglītību, tā no jauna veidojot un uzturot nošķirtas, uz atšķirīgiem principiem balstītas izglītības vides.

Iepriekšējos gados lielai daļai izglītības darbinieku/skolotāju bija pasīva, pat negatīva attieksme pret šim politiski „no augšas” konstruētajām internacionālās izglītības un tautu draudzības idejām. Internacionālās audzināšanas pasākumus uztvēra un veica formāli – jo tie bija saistīti ar padomju ideoloģiju. Līdz ar to jaunie jēdzieni „multikulturālisms” un „starpkultūru izglītība” arī nereti tiek uztverti atturīgi, kā Rietumu sociālās idejas un izglītības aizgavumi, kuri nav tieši „akli” pārņemami mūsu „unikālajā” situācijā. Arī no valodas viedokļa „multi”, „inter”, „kulturālisms” slikti iekļaujas latviešu valodas sistēmā.

Līdzīgi kā citās postpadomju valstīs, kā arī visā Eiropā, izglītības 21. gadsimta izaicinājumi ir apzināties kultūru daudzveidību un mācīties dzīvot mūsu kopīgajā MĀJĀ.

Zviedrijā, Stokholmas priekšpilsētā Bučirkā (*Botkyrka*) kopš 1987. gada darbojas Multikultūru centrs. Tā pētniece Annika Sjogrena centra izveidošanas mērķi skaidroja sekojoši: „Zviedrijas sabiedrība kļūst multikulturāla. No 8 miljoniem valsts iedzīvotāju, aptuveni 10% ir imigranti. Imigrācija tieši vai netieši ietekmē visus. Multikultūru centrs nav vajadzīgs tikai viņiem, viņi te ceļ savas mošejas, viņi te dzīvo, centrs ir vajadzīgs mums, lai iemācītos, kā dzīvot kopā.”

Centra misijas paziņojumā teikts: „... Mēs dokumentējam mūsdienu vēsturi ne tikai nākotnes vajadzībām, bet arī tāpēc, lai labāk izprastu tagadni. Multikultūru centrs cenšas iekļaut ar migrāciju saistītās parādības nacionālajā mantojumā. Mūsu galvenais princips – nevienam nav jābūt spiestam noliegt, noklusēt vai neatzīt savu kultūru vai identitāti tāpēc, lai iekļautos sabiedrībā. Lai turpinātos diskusija par Bučirku un Zviedrijas sabiedrību kā multikulturālu sabiedrību, nepieciešams veikt izpēti un strādāt ar dokumentiem. Centrā veiktie pētījumi saistīti ar jautājumu, kā sabiedrību ietekmē migrācija. Tie balstās uz atziņu, ka „multikulturāla sabiedrība” ir kaut kas vairāk nekā tikai „cilvēki no dažādām kultūrām”. Imigrācija tieši vai netieši skar mūs visus. Jautājums ir, kā mainās Zviedrija sociālās un kultūras dažādības radīto vajadzību un iespēju iespaidā?”

Viens no Starptautiskās starpkultūru izglītības asociācijas organizētājiem Pīters Batelāns raksta: „Multikultūru sabiedrībai raksturīga gan dažādība (kultūru, etniskā, valodu, reliģiskā), gan nevienlīdzība. Rietumu demokrātiju izglītības mērķis ir sniegt vienlīdzīgas iespējas. Ikvienas patiesi demokrātiskas sistēmas pamatā ir politisko, reliģisko un filozofisko atšķirību akceptēšana. Pluralisms nozīmē, ka cilvēkiem jāamcās pieņemt citas kultūras, citas valodas un citus uzskatus un respektēt citu cilvēku tiesības būt atšķirīgiem. Tas nozīmē, ka viņiem jāamcās sazināties ar *citādaļiem*, jo demokrātiskā valstī visiem pilsoņiem, neskatoties uz izcelsmi, ādas krāsu, reliģisko piederību vai valodu, jābūt iesaistītiem sociālajā apritē.”

Starpkultūru izglītības pieejas attīstība

Lai orientētos pieejās un idejās, kas raksturo starpkultūru un multikultūru izglītību, varētu būt noderīgs vēsturisks atskats uz galvenajiem virzieniem / dominējošām tendencēm mūsdienu Eiropas un Amerikas izglītības praksē.

Amerika tās nācijas un valsts sākumposmā veidojās kā Eiropas kultūru konglomerāts, kurā dominēja anglosakšu tradīcijas. No citu kultūru pārstāvjiem tika sagaidīta Eiropas kultūras pārākuma atzišana. Vēlāk, līdz ar pakāpeniskām etniskā sastāva pārmaiņām un nāciju ekonomisko neatkarību, tolerance pret citām kultūrām pieauga un attīstījās kultūru savstarpējās bagātināšanās idejas. Citas kultūras sāka uzskatīt par vērtību, kas var bagātināt ikdienas dzīvi. Modē nāca un pieauga interese par Austrumu sociālo, ekonomisko un politisko dzīvi. Šīs tendences labi atbilda Amerikas vēsturiskās izveides pamatam, veicināja, pastiprināja un attīstīja „kausējamā katlā” metaforu, t.i., kultūru sajaukšanās ideju, kura tika iesakņota ASV sabiedrībā kopš tās dibināšanas.

Fundamentālas konceptuālas pārmaiņas notika pagājušā gadsimta 60. gados. Valdošās kultūru sajaukšanās / saplūšanas teorijas pakāpeniski nomainījās ar multikulturālismu – jaunu akulturācijas (piemērošanās / pakļaušanās citai kultūrai) izpratni – centieniem saglabāt dažādo etnisko grupu, kas devušas savu unikālo ieguldījumu Amerikas kultūrā, kultūru atšķirības. „Kausējamā katlā” metaforu nomainīja „salāti”, kur katra kultūra eksistē par sevi, ir atpazīstama, bet vienlaikus arī saistīta kopējā traukā”. Ideoloģiskās pārmaiņas atspoguļojas pat valodā – sociālajā diskursā radīti un tiek lietoti īpaši nosaukumi minoritāšu grupām, izceļot to etnisko izcelsmi – afroamerikāņi, Amerikas pamatiedzīvotāji – indiāņi utt. (*Afro American, native Americans, Spanish speaking Americans, newly arrived immigrants from Far East*).

Par multikulturālās izglītības ideju sākumu tiek uzskatīta sešdesmitajos gados ASV pieaugošā afroamerikāņu un citu krāsaino iedzīvotāju cīņa par pilsoņtiesībām. Šo kustību dalībnieki kritizēja diskriminējošo praksi, kas tolaik pastāvēja daudzās sabiedrības institūcijās. Īpašu uzmanību šie cīnītāji pievērsa izglītības iestādēm, jo tolaik tieši izglītības sistēma bija viena no visdiskriminējošākajām un rasu vienlīdzībai visnaidīgākajām institūcijām. Krāsaino un afroamerikāņu bērnu vecāki pieprasīja mācību programmu reformu, kā arī skolu beidzēju darbā pieņemšanas praksi.

Viens no pirmajiem zinātniekiem, kurš pievērsās multikulturālās izglītības jautājumiem, bija Dž. Benkss. Amerikā viņš tiek dēvēts par multikulturālās izglītības celmlauzi. Benksa multikulturālās izglītības koncepcijas pamatā bija ideja par to, ka visiem skolēniem neatkarīgi no viņu dzimuma, sociālās izcelsmes, etniskās piederības vai rases ir jānodrošina vienlīdzīgas iespējas iegūt izglītību. Dž. Benkss uzsvēra nepieciešamību rūpīgi izvērtēt un pārveidot, pirmkārt, izglītības politiku, skolotāju attieksmi pret citu rasu, reliģiju, kultūru skolēniem; otrkārt, izstrādāt multikulturālu mācību saturu, materiālus; dažādot novērtēšanas metodes, kā arī audzināšanas un mācīšanas metodes.

Cits būtisks pētījumu un starpkultūru izglītības attīstības stimuls bija globālie konflikti un starptautiskie kontakti. Holokausts un Otrais pasaules karš lika meklēt ceļus, kā nodrošināt mieru starp tautām, pētot konfliktu cēloņus. ASV aizsākās padziļināti pētījumi par starpkultūru (*cross-cultural*) saskarsmi, reaģējot uz ārpus valsts strādājošo starptautisko organizāciju un uzņēmumu darbinieku grūtībām un pārpratumiem saskarsmē ar vietējiem iedzīvotājiem, kuru uzvedība amerikāņiem šķita nesaprotama. 1961. gadā ASV prezidents Dž. Kenedijs izveidoja Miera korpusu. ASV valdība sāka finansēt pētījumus, lai noskaidrotu iespējamās saskarsmes problēmu risinājumus, piesaistot antropologus, lingvistus un psihologus, tika izstrādātas mācību programmas un materiāli.

Atšķirībā no ASV un Kanādas, Eiropas Kopienas valstis 20. gadsimta vidū varētu raksturot kā pārsvarā monokulturālas vai ar izteikti definētām nacionālām grupām. Ekonomiskā un kultūras sadarbība starp dažādām pasaules valstīm, jo īpaši augstais darbaspēka imigrācijas līmenis no dienvidu un dienvidaustrumu apgabaliem turpmākajos gados strauji mainīja monokulturālo sastāvu.

Starpkultūru izglītības vēsture Rietumeiropā (Vācijā, Austrijā, Nīderlandē) sākas ar mērķtiecīgu viesstrādnieku vervēšanu 20. gadsimta piecdesmitajos gados. Rūpniecībā un lauksaimniecībā bija darba roku trūkums, un tas politiskus mudināja piesaistīt darbaspēku no Dienvidēiropas, Dienvidaustrumeiropas (Itālijas, Spānijas, Turcijas) un Ziemeļāfrikas. Pamazām viesstrādniekiem pievienojās arī pārējie ģimenes locekļi – bērni, dzīvesbiedri, vecāki u.c. Interesanti – ne valstis, kurās darbaspēks tika vervēts, ne Rietumeiropas ekonomisti un politiķi nešaubījās, ka tā sauktie viesstrādnieki, vēlākais, pēc pieciem gadiem atgriezīsies dzimtenē un tos nomainīs jauns darbaspēks, tātad darbosies „rotācijas princips”. Taču tā nenotika. Tā kā daudzas firmas bija ieinteresētas strādniekus pēc apmācības paturēt darbā, pretēji valdību nodomam arvien vairāk strādnieku pārcēlās uz Rietumeiropu ar visu ģimeni.

Septiņdesmito gadu sākumā skolās parādījās t.s. eksperimentālās klases viesstrādnieku bērniem. Astoņdesmito gadu sākumā eksperimentālajās klasēs tiecās apvienot visus bērnus, ne tikai ieceļotāju atvases. Izglītības stratēģijā un taktikā sāka dominēt atziņa par nepieciešamību skolā panākt vienlīdzīgas iespējas visiem bērniem – vietējiem un iebrucējiem.

Sākotnēji galvenā uzmanība tika pievērsta faktam, ka iebrucēju bērni neprot valodu. Tā tika uzskatīta par galveno problēmu, tādēļ tās novēršanai tika veltītas visas pūles. Integrācijas koncepcijai skolā bija dubults mērķis – no vienas puses, iemācīt skolēniem valodu, no otras – saglabāt viņu kultūras identitāti, ko vajadzēja nodrošināt ar nodarbibām dzimtajā valodā, lai veicinātu repatriāciju. „Spēja repatriēties” bija nepieciešama tāpēc, ka multikulturālā sabiedrība netika uztverta kā realitāte un joprojām tika saglabāta cerība, ka šie cilvēki atgriezīsies dzimtenē. Ārzemnieku pedagoģijas metodes kopumā bija neveiksmīgas: divas trešdaļas „migrantu bērnu” skolu nepabeidza.

Astoņdesmito gadu sākumā tika izstrādāta starpkultūru (interkulturālās) pedagoģijas koncepcija, kas sākotnēji attiecās vienīgi uz ārzemju skolēnu socializāciju. Pēc tam radās atziņa, ka ārzemnieku pedagoģija nevar būt īpaša pedagoģija ārzemniekiem, ka ir jāvērsas pie „iekšzemniekiem”, pamatiedzīvotājiem, jo daudzi uzdevumi ir atrisināmi tikai dialoga ceļā. Tā priekšnoteikums bija etnisko minoritāšu kā multikulturālas sabiedrības ilgtermiņa sastāvdaļas atzīšana. Iezīmējās divas tendences. Viena, kas starpkultūru saskarsmi uzskatīja par kultūru bagātināšanos, un otra, kas starpkultūru saskarsmē saskatīja konfliktu rašanās iespēju.

Deviņdesmitajos gados starpkultūru izglītība jau bija kļuvusi par minoritāšu attīstības veicināšanas programmas nozīmīgu sastāvdaļu. Zinātnieki, kas sākumā interesējās tikai par viesstrādnieku starpkultūru problēmām, nu jau vairākus desmitus gadus strādā pie starpkultūru izglītības attīstīšanas, kas saistīta ar minoritāšu un pamatiedzīvotāju sadzīvošanu.

Jēdzieni un skaidrojumi

Mūsdienās eksistē desmitiem multikulturālās izglītības modeļu un struktūru. Tiek izstrādātas jaunas pieejas, kuras rada nepieciešamību skolotājiem apgūt jaunas zināšanas, kas ir nepieciešamas, strādājot multikulturālā vidē, lai radītu multikulturālai izglītībai labvēlīgus apstākļus, informētu sabiedrību par multikulturālo izglītību un iesaistītu sabiedrību diskusijās par to. Zinātniskajā literatūrā nākas saskarties ar vairākiem multikulturālās izglītības nosaukumiem, piemēram, multietniskā, antirasistiskā vai multirasu izglītība.

Ieva Margeviča analizē dažādu autoru viedokļus:

Iepazīstoties ar vairāku autoru izvirzītajām multikulturālās izglītības definīcijām, nākas secināt, ka vieni savās definīcijās uzsver rasu savstarpējās cieņas un kulturālā plurālisma veicināšanu, kā arī to, ka multikulturālā izglītība atzīst katras rases savdabību un veido pozitīvu attieksmi pret ikvienas rases pārstāvju atšķirībām.

Savukārt citi iebilst, ka arī lesbietes, geji un biseksuāļi esot kultūras grupas un tādējādi tie neapšaubāmi esot jāiekļauj multikultūrisma definīcijā. Šīs definīcijas iespaidā daudzās Amerikā izdotajās grāmatās par multikulturālo izglītību vismaz viena nodaļa ir veltīta homoseksuālistu „kultūras” problēmām. Daži autori uzstāj, ka diskusijā par multikulturālismu obligāti jāiekļauj atsevišķu sociālo šķiru problēmas. Daudzās pasaules valstīs, jo sevišķi Amerikā, tiek spriests par to, kā saglabāt līdzsvaru starp atsevišķo un vispārīgo, par to, kādas grupas isti būtu uzskatāmas par atsevišķas kultūras pārstāvjiem, vienlaikus nepieļaujot pārāk lielas atkāpes no kultūru dalījuma saskaņā ar tautību.

Eiropā multikulturālās izglītības definīcijā tiek uzsvērtā atšķirīgā (citu kultūru, reliģiju utt.) pieņemšana un izpratne; spēja pielāgoties un efektīvi sadarboties ar šādiem cilvēkiem.

Multikulturālā izglītība ir ideja, pedagoģisko reformu kustība un process. Kā ideja multikulturālā izglītība cenšas radīt visiem skolēniem vienlīdzīgas izglītošanās iespējas, ieskaitot tos, kas pieder pie dažādām rasēm, etniskajām un sociālajām grupām. Multikulturālā izglītība cenšas radīt vienlīdzīgas izglītības iespējas, kopumā mainot skolas vidi tā, lai tā stundu ietvaros atspoguļotu atšķirīgas kultūras un grupas sabiedrībā un nācijā. Multikulturālā izglītība ir process, jo tās mērķi ir ideāli, ko skolotājiem un administrācijai pastāvīgi būtu jācenšas sasniegt.

Džeimss A. Benkss

Multikultūru izglītība ir tāda izglītība, kas, sniedzama bērniem izpratni par dažādu etnisko grupu kultūru un vēsturi, sagatavos viņus dzīvei vairāku rasu un tautu sabiedrībā.

Ideju vārdnīca, 1999

Multikulturālā izglītība – izglītība, kas sekmē vairāku kultūru pašvērtības apzināšanos, lai paplašinātu redzesloku un veidotu iecietību un izpratni par kopīgo un atšķirīgo dažādu kultūru pasaules uzskatos, vērtībās, pārliecībā, ideālos un attieksmēs.

Pedagoģijas terminu vārdnīca, 2000

Multikultūru izglītība ir ... vispārēja pamata izglītība visiem skolēniem. Tā noliedz rasismu un jebkuras citas diskriminācijas formas skolā un sabiedrībā, pieņem un atbalsta plurālismu, kuru pārstāv skolēni, vide un skolotāji. Multikultūru izglītība vijas cauri mācību programmai, mācību procesam, skolēnu un vecāku attiecībām un tam, kā skola izprot mācīšanu un mācīšanos.

S. Nieto

Starpkultūru izglītības mērķis ir sagatavot individuus dalībai demokrātiskā multikultūru sabiedrībā, sniedzot līdzvērtīgas iespējas un respektējot kultūru atšķirības.

P. Batelāns

Mijkultūru pieeja izglītībā nozīmē cieņu un izpratni par citu tautu kultūrām, kas sākas ar savas tautas kultūras izpratni un cieņu pret to. Skolas uzdevums ir veicināt cittautiešu integrāciju Latvijas sabiedrībā, un tas nav iespējams bez latviešu un Latvijas mazākumtautību kultūras apguves. Mijkultūru izglītība ir dialogiska mācīšanās – dažādu savas un citu kultūru aspektu un tēmu salīdzināšana.

M. Dirba, 2000

Starpkultūru izglītība – sistematizēts individuālo zināšanu un prasmju apguves un attieksmju veidošanas process, kas saistīts ar dažādu kultūru mijiedarbību. Izglītība tiek skatīta plašākā kontekstā, lai norādītu jēdzienu, kā cilvēki ar atšķirīgu pagātņi var sadzīvot un mijiedarboties, kā arī uz procesu, kas nepieciešams šādas sabiedrības izveidošanai. Termins „starpkultūru izglītība” ietver mijiedarbību, apmaiņu, barjeru nojaukšanu, sadarbību, objektīvu solidaritāti, tas:

- burtiskā līmenī attiecas uz individuāliem zināšanu, attieksmju vai uzvedības iegūšanas procesiem, kas saistīti ar dažādu kultūru mijiedarbību;
- plašākā kontekstā ir jēdziens, kas norāda, kā cilvēki ar atšķirīgu pagātņi var sadzīvot un mijiedarboties, un process, kas nepieciešams šādas sabiedrības izveidošanai.

Ceļvedis starpkultūru izglītībā, 2004

Starpkultūru izpratni rada zināšanas un izpratne par attiecībām (līdzīgo un atšķirīgo) starp dzimto un apgūstamo „pasauli”. ...tā ietver izpratni par reģionālo un sociālo daudzveidību abās pasaulēs, ko bagātina izpratne par plašāku diapazonu nekā dzimtajā un otrajā valodā pieejamās. Plašāka izpratne palīdz abas kultūras skatīt kopsakarā. Starpkultūru izpratne ietver arī izpratni par to, kā katra kopiena izskatās citas kopienas acīs, arī nacionālo stereotipu formā.

Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei

Starpkultūru izglītība ir izglītība par mums. Tā ir mācīšanās:

- par to, kā mēs uztveram citus cilvēkus, kuri lielākā vai mazākā mērā atšķiras no mums;
- par mūsu draugiem un par to, kā mēs strādājam kopā, lai izveidotu vienotu, saliedētu sabiedrību;
- par to, kā kopienas var cieši sadarboties, lai sekmētu vienlīdzību, solidaritāti un vienlīdzīgas iespējas visiem;
- par cieņas veicināšanu un goda sekmēšanu kultūru vidū, kurās daži pieder minoritātei, bet pārējie – vairākumam.

„Intercultural learning” Council of Europe & European Commission

Dž. A. Benkss ir izstrādājis un piedāvā četru līmeņu pieejas daudz kultūru izglītības programmu reformai.

- **1. līmenis.** Ieguldījuma pieeja. Galvenokārt centrēta uz nacionālajiem varoņiem, svētkiem, svinībām un atsevišķiem kultūras elementiem.
- **2. līmenis.** Pievienošanas pieeja. Tai ir svarīgs saturs un jēdzieni; tēmas un perspektīvas tiek pievienotas izglītības programmai, nemainot tās saturu.
- **3. līmenis.** Pārveides pieeja. Galvenā iezīme – izglītības programmas struktūra tiek mainīta, lai skolēni varētu saprast jēdzienus, notikumus un cilvēkus, ņemot vērā dažādu etnisko grupu un kultūru viedokli.
- **4. līmenis.** Sociālās darbības pieeja. Svarīgākais – skolēni pieņem lēmumus nozīmīgos sociālos jautājumos un rīkojas, lai palīdzētu tos risināt.

Ieskatieties mācību priekšmeta standartā un programmā! Kuri no tematiem un sasniedzamajiem rezultātiem saistīti ar starpkultūru izglītības mērķiem? Kura līmeņa izpratnei par starpkultūru izglītībai tie atbilst?

Starpkultūru izglītības mērķi

- Saprast, ka mūsu sabiedrībā notiek sociālas un kultūras izmaiņas.
- Saprast, ka svarīgas ir atšķirības gan starp grupām, gan to iekšienē un šo atšķirību apzināšana palīdz mums labāk saprast cilvēkus.
- Uzlabot mijiedarbību starp grupām un grupu iekšienē, mācot skolēniem dažādas kultūras un saskarsmes veidus ar skolēniem no citām kultūrvidēm.
- Mācīt starpkultūru saprašanos un iemaņas skolēniem tā, lai tie spētu un gribētu piedalīties neatkarīgajā daudz kultūru pasaulē

Berliners D.C., Geidžs N.L.

Starpkultūru izglītības saturs

1. Zināšanas un izpratne:

- par savu kultūru,
- par citām kultūrām, jo sevišķi tām, ar ko sastopamies ikdienā,
- par kultūras mijiedarbību ar citām cilvēka darbības jomām – izglītība, politika u.c.,
- par likumdošanu, kas saistīta ar kultūru – cilvēktiesības un pienākumi u.c.

Mēs visi esam, uztveram, domājam, darbojamies dažādi.

2. Prasmes un kompetences – zināšanu praktisks lietojums:

- daudzkultūru situācijas atpazīšana (apzināšanās, ka pastāv dažādi uzskati, vērtējumi par vienu un to pašu parādību, uzvedības daudzveidība, savas kultūras atpazīšana citu kultūru kontekstā, savas un citu kultūru unikalitātes atpazīšana...),
- starpkultūru komunikācija (prasme sazināties vidē, kur ir dažādi komunikācijas stili, vajadzības, normas, tradīcijas; prasme klausīties...),
- starpkultūru mijiedarbība (vienlīdzīga/nehierarhiska, neaizspriedumaina saskarsme un sadarbība, abpusējs ieguvums...),
- elastīga uzvedība (riskēšana, nedrošības pārvarēšana, pielāgošanās nezināmiem apstākļiem...),
- daudzkultūru situācijas kritiska analīze.

3. Attieksmes un vērtības:

- savas daudzpusīgās kultūras piederības un identitātes apzināšanās,
- daudzkultūru situācijas atzinīga novērtēšana,
- cieņa un tolerance pret nezināmo un citādo,
- empātija/iejūtība, iecietība,
- izzīņas, pētniecības prieks, radošums.

Starpkultūru izglītības process

Uzmanības centrā ir zināšanu padziļināšana, iemaņu paplašināšana, morālo kritēriju un attieksmju attīstība:

- sākt no tā, kas cilvēkam jau zināms, no viņa viedokļa un pieredzes, uz šī pamata dodot iespēju meklēt un atklāt sev jaunas idejas un pieredzi;
- stimulēt individuus aktīvi piedalīties diskusijās, lai tie pēc iespējas vairāk mācītos viens no otra;
- palīdzēt dalībniekiem izmantot mācību rezultātus vienkāršu, bet efektīvu darbību formā, kas demonstrē viņu nepieņemšanu netaisnībai, nevienlīdzībai, neiecietībai un cilvēktiesību pārkāpumiem;
- veicināt cilvēkus domāt, just, darboties; būtiski panākt, lai zināšanas tiek izmantotas praksē, ikdienā sastopoties ar dažādām kultūrām.

Mācību programmas plānošana un pilnveidošana, ņemot vērā dažādību

Ja viens no mērķiem ir veiksmīgi tikt galā ar dažādību klasē, mēs varam sev jautāt par daudziem dažādiem mācīšanas un mācīšanās procesa aspektiem. Problēmu vērtējuma veids katru reizi ir atšķirīgs: dažkārt mēs vairojam klases skolēnus, citkārt – resursu nepietiekamību, bet vēl citu reizi domājam, kā varam izpildīt savu darbu, un saprotam, ka mums nepieciešams pašiem mācīties.

Domājot par reālajiem apstākļiem, mēs varētu sākt ar pašnovērtējumu.

1. Kāda ir mana klase? - skolēni, - viņu etniskā piederība, - vēlmes, - intereses, līdzdalība.	
2. Dažādības esamības pierādījumi: - valoda, - iepriekšējās skolas pieredze, - ģimenes konteksts, - sabiedrības konteksts.	
3. Kāds es esmu? - es domāju, ka mācīšana nozīmē... - es domāju, ka mācīšanās nozīmē... - mans ideālais skolotājs ir tāds, kurš... - mans ideālais skolēns ir tāds, kurš... - man jāveido savi skolēni tā, lai viņi būtu spējīgi...	
4. Kāda ir metodiskā pieeja: - materiāli, - aktivitātes, - starpbrīžu izmantošana, - laika plānojums, - grupēšana, - sākumpunkts, - vērtējuma procedūras, - dalība.	
5. Kādi ir pieejamie resursi?	
6. Kādas ir nepilnības mūsu sagatavotībā?	

Dažādību akceptējoša un veicinoša mācību programma

1. Pilnīgi un loģiski parāda apkārtējās vides sociālo daudzpusību.
2. Parāda, ka cilvēki no atšķirīgām vidēm, ar atšķirīgu izcelsmi un dzīves stilu ir spējīgi pieņemt lēmumus par savu dzīvi.
3. Iekļauj atšķirīgas paražas un attieksmes no kultūru relativisma perspektīvas, kas jāsaprot konteksta ietvaros, kur tās ir radītas, cenšoties izvairīties ietekmēt tās no mūsu pašu perspektīvas vai vērtēt saskaņā ar mūsu pašu ticību un vērtībām.
4. Rāda lomu paraugus no atšķirīgām tradīcijām un perspektīvām, kurās to uzskati tiek pasniegti kā pozitīvi un vērtīgi.
5. Sekmē jebkuras grupas pozitīvu tēlu un izvairās pasniegt kādu no tām kā svarīgāku vai labāku par citām.
6. Izvairās veidot stereotipus par grupām vai cilvēkiem no dažādām grupām.
7. Pret dzimumu lomām izturas vienlīdzīgi, izvairoties no vērtēšanas saskaņā ar mūsu pašreizējo vērtību kopumu.
8. Dažādu grupu valodas tiek vienlīdzīgi cienītas un pasniegtas kā vērtīgs komunikācijas līdzeklis.
9. Stāsti par pagātni būtu jāpasniedz kā kopīgas atmiņas, nevis kā pārrunas par dominējošo eliti. Katram skolēnam jājūtas piederīgam/ai un spējīgam/ai apzināties sevi vēsturiskā diskursa turpinājumā no pašreizējā brīža.

Inter ceļvedis, 2006

Starpkultūru izglītība ir:

- izglītības pieeja (nevis mācību programma, mācību plāns vai mācību priekšmets), kas balstās uz atziņu, ka dažādība ir norma visās cilvēka dzīves jomās un tā mūs visus bagātina,
- izglītība, kas veicina ne tikai cilvēka kultūras identitātes veidošanos un attīstību, bet arī vienlīdzības un cilvēktiesību nodrošināšanu un diskriminācijas novēršanu,
- izglītība, kas dod ieguldījumu tādas sabiedrības izveidei, kur cilvēki ar atšķirīgu kultūru var veiksmīgi sadzīvot.

Izglītībai mūsdienās ir jābūt tādai, kas nodrošina to prasmju attīstību, kas palīdz izdzīvot, veicina cilvēka un visas sabiedrības labklājību, saskaņotību un ilgtspējīgu attīstību. Izglītībai mūsdienās ir jābalstās uz starpkultūru pieeju, jo tā ir izglītība dzīvei brīvā un demokrātiskā sabiedrībā.

(Inter ceļvedis, 2006)

Starpkultūru izglītība nav :

- svētki, kas izolēti no ikdienas mācību procesa („Starpkultūru nedēļa”, „Nacionālās virtuves diena”, „Miera diena”),
- mācīšanās par atsevišķām kultūras grupām ar mērķi tās labāk iepazīt (ekskursijas; virspusība un stereotipisms),
- iepriekš izstrādātu ieteikumu apguve (kā risināt konfliktus vai kontaktēties ar kādu kultūras grupu),
- izglītības programmas, kas orientētas uz kompensējošām klasēm,
- dažādu nacionalitāšu skolēnu sajaukšana, neveicot plašākus uzdevumus (iecietības, pozitīvas mijiedarbības veicināšana),
- izvairīšanās no konfliktiem.

(Inter ceļvedis, 2006):

Mācību stundas novērošana no starpkultūru izglītības aspekta

Kritērijs	Nav vērojams	Atbilst daļēji	Pilnībā atbilst	Piemēri, izmantotie paņēmieni, komentāri
VĒRTĪBAS UN ATTIEKSMES				
Skolotājs izrāda interesi un veido pozitīvu attieksmi pret katru skolēnu, viņa interesēm, ģimeni / kopienai, kultūru.				
Izvēlētais mācību saturs un mācību materiāli ir saistīti ar apkārtējo vidi un atspoguļo kultūru dažādību; netiek pausti stereotipiski pieņēmumi par dzimumu, etnisko, sociālo un reliģisko piederību.				
Mācību saturs un uzdevumi veido piederības sajūtu klasei, skolai, valstij.				
Dažādība kā vērtība – skolotājs plāno darbu heterogēnās grupās, veicina sadarbības prasmes, iespēju palīdzēt, mācīties vienam no otra.				
Klases telpa ir skolēnam ērta un droša: visi var vienlīdz labi redzēt un dzirdēt, ir iespējas strādāt grupās un individuāli, mācību resursi ir pieejami lietošanai, klasē ir vieta skolēna lietām.				
INTERAKTĪVA MĀCĪŠANĀS				
Skolēniem stundā ir iespēja izmantot savas iepriekšējās zināšanas un pieredzi.				
Mācību saturs un uzdevumi atbilst vecumam, skolēnu pieredzei, ir saistīti ar reālo dzīvi.				
Skolēniem ir zināmi programmas / konkrētas stundas / uzdevuma mērķi, jēga, konteksts, vērtēšanas kritēriji.				
Skolēniem tiek nodrošinātas vienlīdzīgas iespējas piedalīties, uzdevumi ir piemēroti atšķirīgai valodas prasmei, spējām, mācīšanās stilam.				
Skolēnam stundā ir iespēja izvēlēties un ierosināt uzdevumus, darba formas, jautāt un noskaidrot nesapratu.				
Stundā tiek izmantoti dažādi informācijas un pieredzes avoti, ir iespēja mācīties no ārpus klases, ārpus skolas iegūtās pieredzes, vienam no otra.				
Tiek izmantoti mācību līdzekļi un paņēmieni (uzskate, demonstrējumi, tabulu veidošana, adaptēta valoda, grupu darbs), kas veicina sapratni.				
Uzdevumi virza aktīvi klausīties, domāt, izvēlēties, saprast cēloņsakarības, jautāt, eksperimentēt, nevis reproducēt.				
Mijdarbības veidi klasē: sacensība, sadarbība, individuālisms.				
Stundā tiek pievērsta uzmanība sociālo prasmju attīstīšanai				

Autore L. Grigule

Starpkultūru komunikācijas sociālais aspekts

Pilsoniskums

Pilsoniskā sabiedrība ir sabiedrība, kurā indivīdi sadarbojas ar citiem indivīdiem un ar publisko varu savu un sabiedrības problēmu risināšanā. Tā ir sabiedrība, kurā cilvēki apzināti un atbildīgi apvienojas, lai strādātu sava un sabiedrības kopēja labuma gūšanai.

Pilsoniskās sabiedrības funkcijas:

- sabiedrības aizsardzība pret valsts patvaļu,
- demokrātiskas domāšanas un demokrātisku prasmju mācīšana sabiedrībai,
- demokrātisku tikumu un rakstura veidošana sabiedrībā,
- dažādu sabiedrības sociālo, etnisko, reliģisko un cita veida konfliktu risināšana.

Pilsoniskās līdzdalības formas:

- līdzdalība politiskajās partijās,
- piedalīšanās vēlēšanās un tautas nobalsošanā,
- līdzdalība pašvaldību darbā kā deputātam,
- brīvprātīgo darbs,
- nodarbošanās ar filantropiju (labdarību),
- piedalīšanās publiskajā apspriešanā,
- vēstuļu rakstīšana deputātiem un citiem pārvaldes iestāžu darbiniekiem,
- sazināšanās ar preses pārstāvjiem,
- streiki, piketi, demonstrācijas, mītiņi,
- parakstu vākšana,
- tikšanās ar deputātiem,
- darbošanās nevalstiskās organizācijās,
- ...

Sociālās grupas

Sociālā grupa ir cilvēku kopums, kura dalībnieki mijiedarbojas, apzinās savu piederību pie šī kopuma, un citi cilvēki tos atzīst par šī kopuma dalībniekiem. Katras sociālās grupas dalībniekus vieno kāda sociāla pazīme (profesija, etniskā piederība, pilsonība u.c.) un noteikta vieta sabiedrības struktūrā.

R. K. Mērtons

Sociālo grupu iezīmes:

- savstarpējās attiecības dalībnieku vidū,
- grupas struktūra,
- relatīvi ilga pastāvēšana,
- vienots mērķis.

Mūsdienu Latvijas sabiedrībā sociālās grupas bieži veidojas, balstoties uz noteiktu tautību, reliģisko piederību, sociālo stāvokli. Attiecības grupā veidojas uz sociālo un individuālo gaidu pamata, tas ir – balstoties uz savstarpēju uzticēšanos, atklātību, sadarbību un līdzīgām vērtībām. Katrs grupas loceklis individuāli izjūt savu piederību grupai un apzinās savu sociālo statusu un lomu. Cilvēks grupā attīstās kā personība: vērtē, salīdzina, baidās, respektē, ietekmējas. Iekļaujoties grupā, cilvēks pieņem grupas sociālās uzvedības normas, tradīcijas, kā arī grupas darba metodes.

Dažādu sociālo grupu līdzāspastāvēšana ir fakts, ar kuru jārēķinās sociālās mobilitātes apstākļos.

Uzdevumi pārdomām un diskusijai

Identitātes spēle „Apļi”

Dalībnieki uz atsevišķas lapas uzraksta visas savas identitātes (piemēram, tēvs, direktors, pircējs, veļas mazgātājs utt.).

Dalībnieki sadalās jauktās grupās pa 4 – 5 cilvēki un meklē kopīgās un atsevišķās sociālās grupas. Grupa veido attēlu uz lielas lapas, kur uzzīmēts aplis. Apļa iekšienē ieraksta grupas kopīgās identitātes, ārpusē – atšķirīgās. Grupas prezentē savu apli. Vadītājs rezumē, ka visiem ir daudzas kopīgas identitātes, bet katru raksturo kāda īpaša identitāte, kura padara viņu interesantāku pārējiem.

Variācija :

Darbs pāros: katrs pāris viens otram nolasa savu lomu sarakstu un izveido kopējo sarakstu.

Divi pāri apvienojas, un četrinieks izveido mazās grupas kopējo sarakstu – kādās sociālās grupās vienlaicīgi darbojas dalībnieki.

Vadītājs uz lielas lapas veido kopējo sarakstu. Katra grupa nosauc lomas, kurās darbojas.

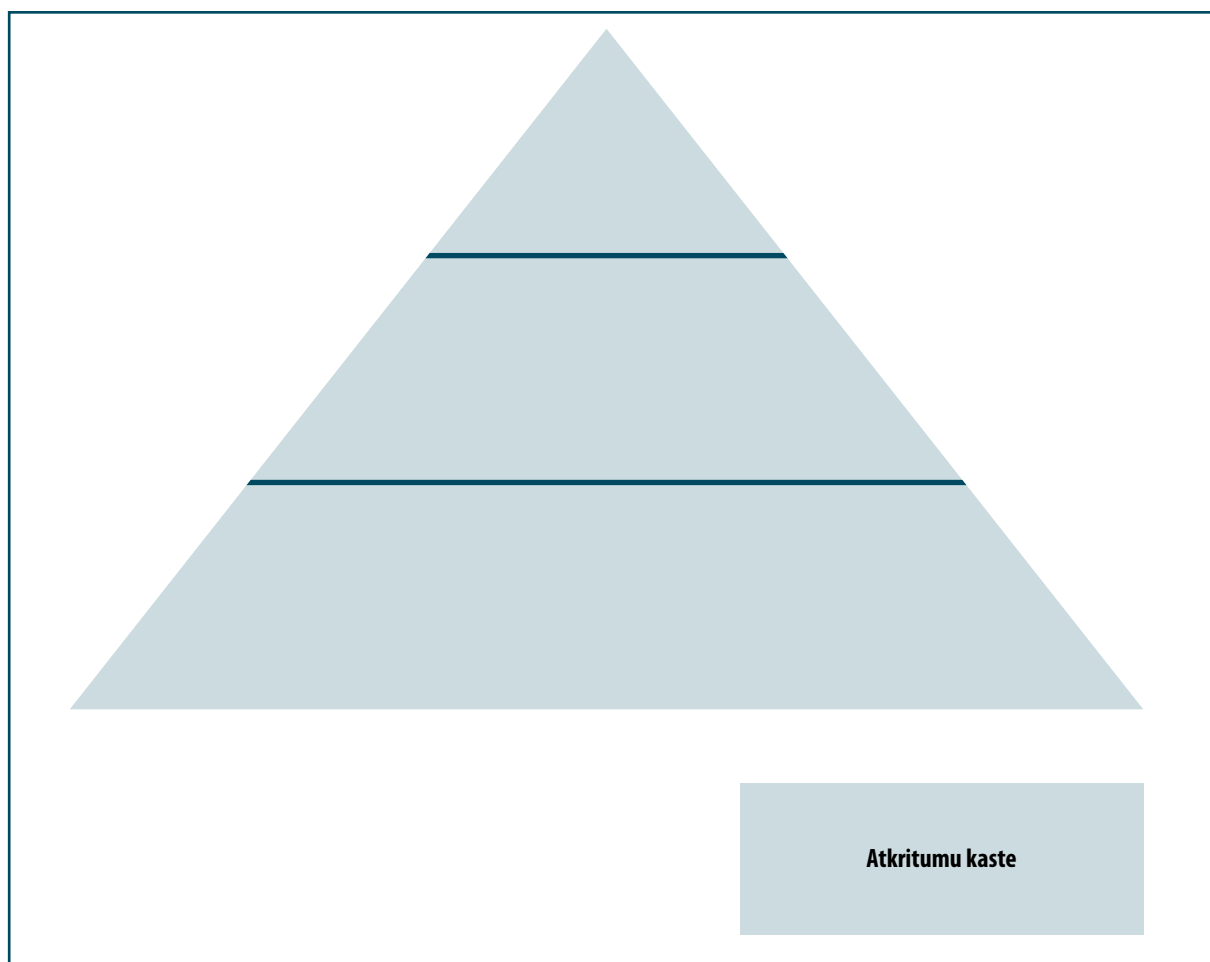
Spēle „Vērtības”

Dalībnieki sadalās grupās pa četri. Katrai grupai nepieciešams kartīšu komplekts. Pirmais spēlētājs klusējot sakārto visas kartītes vērtību piramidā. Ja kāda vērtība liekas pilnīgi nesvarīga, izmet to atkritumu kastē.

- Mazāk svarīgas vērtības
- Svarīgas vērtības
- Vissvarīgākās vērtības – pamats

Pārējie dalībnieki klusējot vēro, pēc tam nākamais dalībnieks pārkārto pirmā veidoto piramīdu pēc savas pārlicības, nākamais pēc savas, pēdējais pēc savas. Noslēgumā grupā notiek diskusija, kurā katrs pastāsta, kā jutās, kad viņa vērtības tika pārkārtotas.

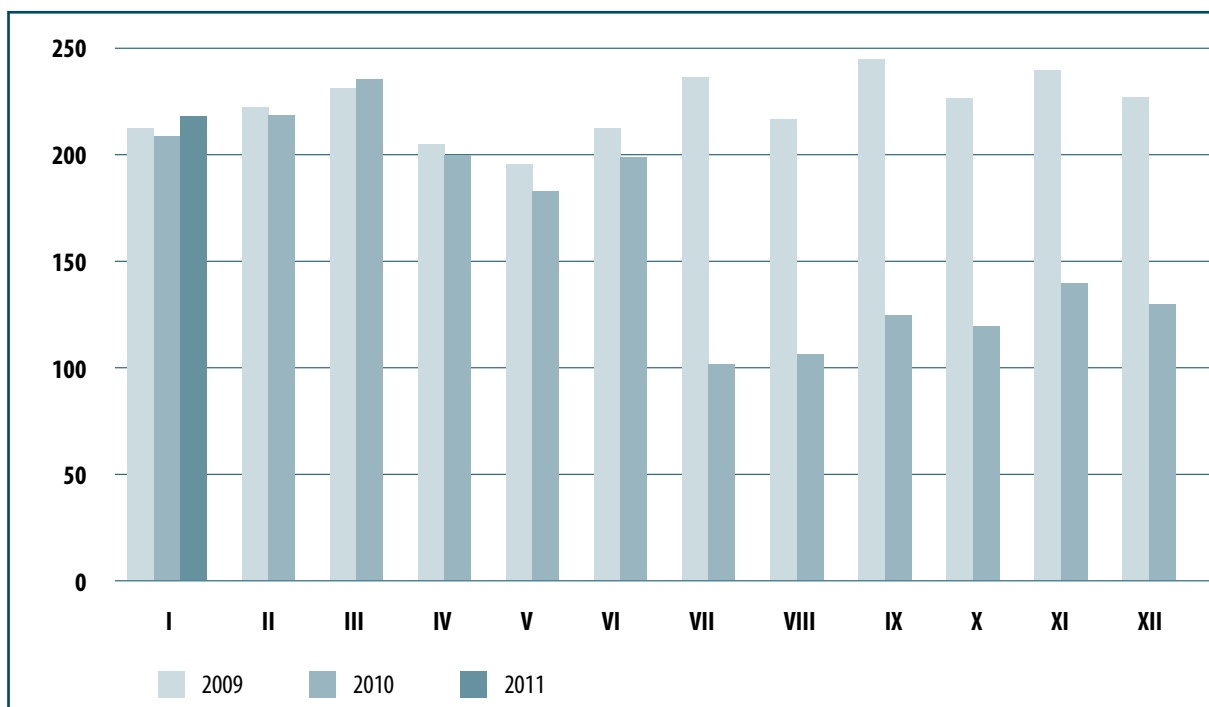
Bagātība	Godīgums	Paklausība	Iejūtība	Radošums
Brīvība	Ticība Dievam	Prasme savaldīties	Prātīgums	Skaistums
Cerība	Labestība	Piedošana	Atbildība	Pienākuma apziņa
Izpratne	Vienlīdzība	Miers	Vaļširdība	Atklātība
Mīlestība	Uzticība	Tradīcijas	Laipnība	Gudrība

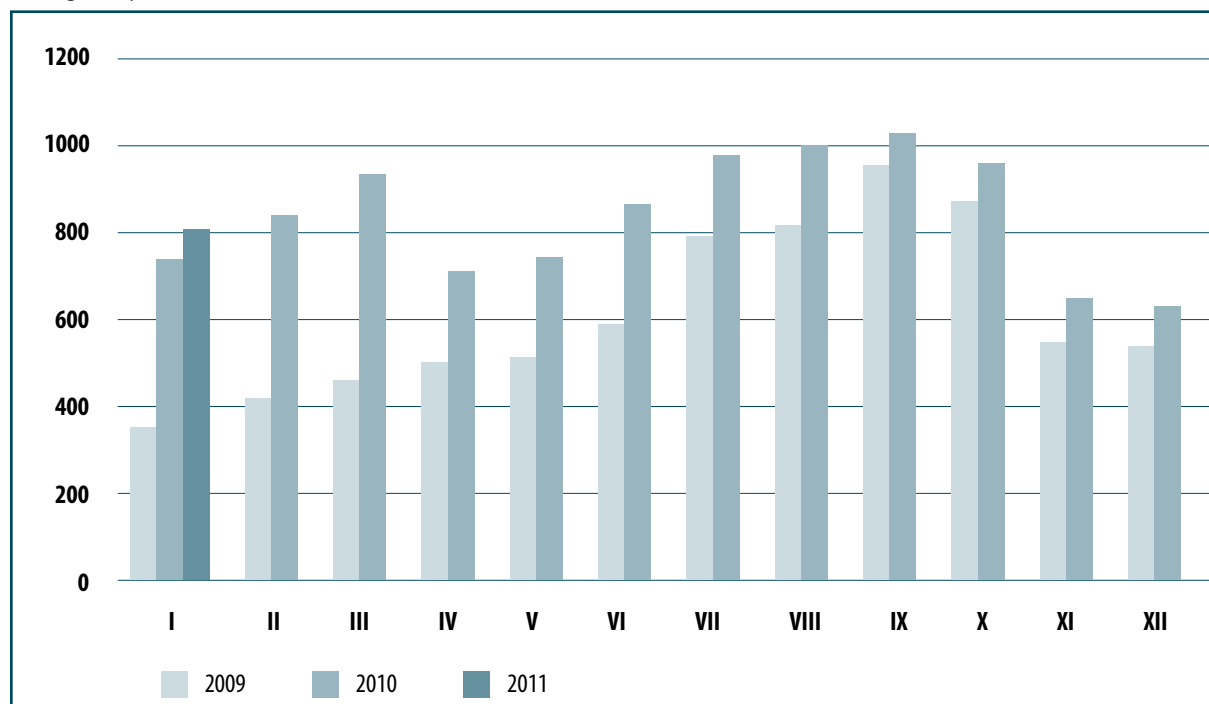
Viesstrādnieki

Vērojot statistikas datus par darbaspēka migrāciju – gan darbaspējīgo Latvijas iedzīvotāju došanos darbā uz citām valstīm (emigrāciju), gan citu valstu pilsoņu ierašanos strādāt Latvijā (imigrāciju), redzams, ka Latvijas darba devēju interese par ārvalstu darbaspēka piesaistišanu 2009. gada laikā ir būtiski samazinājusies. Piemēram, 2008. gadā NVA (Nodarbinātības valsts aģentūras) filiālēs tika apstiprināti 2913 darba izsaukumi citu valstu viesstrādniekiem, bet 2009. gadā – tikai 1156 (2,5 reizes mazāk). Savukārt daudzi Latvijas iedzīvotāji joprojām dodas darba meklējumos uz ārzemēm – 2008. gadā ievērojami vairāk nekā 2007. gadā, un to skaits turpināja pieaugt arī 2009. gadā.

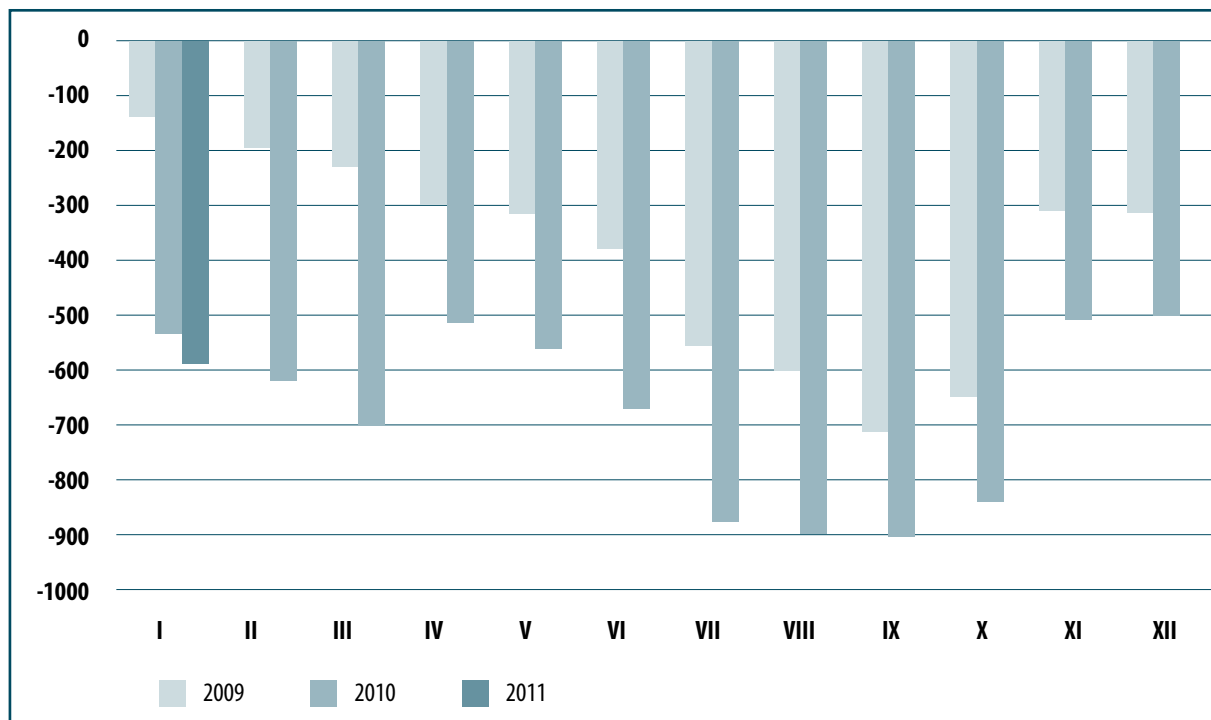
Imigrācija no citām valstīm

Emigrācija uz citām valstīm

Migrācijas saldo

Dubultā dienasgrāmata

Lasiet tekstu **Īrija un Lielbritānija jau izmēģinātas**, kā arī citus savam reģionam atbilstošus, aktuālus, ar viesstrādnieku (gan emigrējušo, gan imigrējušo) dzīvi un darbu saistītus rakstus un veidojiet pierakstus

Trīs svarīgākās atziņas no izlasītā tekstā	Paša lasītāja komentārs, saistīts ar personisko pieredzi vai viedokli

Īrija un Lielbritānija jau izmēģinātas

Lūk, liepājnieka Jāņa stāsts. Viņš uz Īriju aizbraucis jau pirms desmit gadiem, un vienīgā doma, ko pats neslēpj, bijusi sapelnīt vairāk naudas. Četrdesmitgadnieks Īrijā turpinājis Liepājā iesākto – strādājis par šoferi. Gājis labi, pelnījis daudz vairāk nekā Latvijā, tomēr pēc trim gadiem atgriezies Liepājā. Dzimtene *vilkusi* atpakaļ, turklāt šeit bijusi ģimene. Bet gadu te padzīvojis un sapratis, ka šeit ģimene nevar iztikt, kā pats saka, ar to automehāniķa aldiņu, kas uz papīra bijusi ap 300 latu. Tad otrreiz atgriezies Īrijā, tagad jau līdzī viedis arī sievu, kura, kaut arī izglītota, Latvijā tolaik pelnījusi 150 latu *uz papīra*, bet Īrijas rūpnīcā pie konveijera – 1000 eiro nedēļā. Vīrs, strādājot par kravas automašīnas šoferi, saņem ap 1500 eiro nedēļā.

Bet liepājniece Ināra, kas braukusi uz Īriju pelnā, lai varētu samaksāt šeit ņemtus kredītus, ir pilnīgi pretējās domās. „Esmu tur strādājusi par trauku mazgātāju, burgeru smērētāju, vistu pakotāju,” viņa dalās pieredzē. Nopelnījusi labi salīdzinājumā ar šeit saņemtajiem 250 latiem *uz papīra*. Tomēr atzīst, ka dzīve bijusi dārga. „Jā, sapelnīt tur var, ja dodas pelnā tieši ar tādu nolūku,” viņa tagad vērtē. „Bet tad jādzīvo pašā lētākajā mājvietā, vislabāk dalīt kādu istabu kopā ar vēl citiem iebrucējiem. Un, ja grib sakrāt naudu, tad neko citu nevar darīt, kā tikai strādāt un brīvdienās gulšņāt pa māju, skatīties četrās sienās. Nevar piedalīties izklaidē kā vietējie, jo tas viss maksā pārāk dārgi.”

Īpaša, lai arī ne viegla, pieredze ir liepājniekam Mārtiņam Kārkliņam. Viņš uz Ziemeļriju devies pirms trim ar pusi gadiem. Veicis dažādus darbus – klājis golfa laukumus u.c., visbeidzot strādājis mežā. Cirtuši kokus, apstrādājuši, sagatavojuši kokmateriālus. Mārtiņš bija nolēmis, ka pagājušais būs pēdējais gads svešumā, jo jāatgriežas mājās Latvijā, te ir vecāki, kas ļoti tuvi, arī ģimeni nebija turp aizvedis. Taču dzīve izdarījusi savas korekcijas. Noticis nelaimes gadījums, Mārtiņam mežā uzkritis koks, un viņš guvis ļoti smagas traumas. Mūsu haotiskajā darba tirgū pilnīgi neierasti, bet tur par cietušo tūlīt uzņēmusies rūpes darba devēju firma, jo bijis oficiāli noslēgts darba līgums un nokārtota apdrošināšana.

„Neticami, bet par mani uzreiz parūpējās. Pirmajās dienās biju komā, pats nevarēju kārtot nekādus dokumentus, nevarēju doties uz ierēdņu kabinetiem. Bet man, kurš cietis negadījumā sešos vakarā, jau tajā pašā dienā viss bija nokārtots – biju nogādāts uz slimnīcu mediķu aprūpē. Vajadzīgās operācijas, ko es pats nekādi nevarētu samaksāt, veica par apdrošināšanas līdzekļiem. Arī tagad, kad ārstējos Latvijā, visi izdevumi tiek segti – gan procedūras šeit, gan ceļš uz Iriju, gan ārstēšanās pie turienes mediķiem. Un pat par šo laiku, ko piespiedu kārtā pavadu bez darba, saņemu atalgojumu kā par astoņu stundu darbadienu,” stāsta Mārtiņš.

Repatrianti

Saskaņā ar Repatriācijas likumu, par repatriantiem atzīstamas personas, kuras brīvprātīgi pārceļas uz pastāvīgu dzīvi Latvijā, ja:

- tās ir Latvijas pilsoņi (reģistrēti Iedzīvotāju reģistrā kā Latvijas pilsoņi un saņēmuši Latvijas pilsoņa pasi),
- viens no to vecākiem vai vecvecākiem ir latvietis vai libietis (līvs) un savu latvisko vai libisko izcelsmi apliecina ar dokumentu.

Tiesības ieceļot Latvijā kopā ar repatriantu ir viņa ģimenes locekļiem:

- repatrianta laulātajam,
- repatrianta un viņa laulātā nepilngadīgajiem un apgādībā esošajiem bērniem (arī adoptētajiem),
- repatrianta vecākiem.

Trausls sapnis, kas mēdz piepildīties

1. solis. Dalībniekus sadala pāros, katrs saņem numuru 1 vai 2. Pirmais lasa A daļu, otrais – B daļu.
2. solis. Pēc teksta izlasīšanas katrs iepazīstina pārinieku ar izlasīto.
3. solis. Divi pāri apvienojas un kopīgi veido plakātu – „Kāpēc latviešiem vajadzētu / nevajadzētu atgriezties etniskajā dzimtenē?”

Sibīrijas latviešus repatriēties iedrošinātu latviešu valodas zināšanas un apjausma, kā dzīvo Latvijā.

A Viņas ir jaunas un drosmīgas. Pašas gan saka – dullas. Jo, īsti nezinādamas, kur dzīvos, ko darīs, no kā pārtiks, Sibīrijas plašumus nomainījušas pret senču dzimteni Latviju. Iveta Blanka un Jeļena Kalniņa ir repatriantes. Iveta pirms gada, Ļena – pirms diviem atgriezušās Latvijā uz palikšanu. Abas ir Vītola fonda stipendiātes, tāpēc viņu dzīve un mācības ir puslīdz nodrošinātas. Iveta studē Rīgas Juridiskajā koledžā, bet Ļena – Liepājas Pedagoģijas akadēmijā. Abas saka: ja būtu vairāk atbalsta no Latvijas, ne viens vien viņu vienaudzis brauktu uz etnisko dzimteni. Kaut tikai pāris nedēļu padzīvot, lai saprastu, vai šī zeme, ko savulaik viņu senči atstājuši, vispār ir tā vieta uz pasaules, kur gribētos dzīvot.

Ļena un Iveta pēc pieredzes spriež – ja valsts grib palīdzēt tautiešiem Krievijā, vissaprātīgāk būtu finansējuma lielāko daļu atvēlēt latviešu valodas mācīšanai un bērnu un jauniešu nometnēm. Tikai tad, kad cilvēki ir apzinājušies latvietību un uz savas ādas izbaudījuši, kas ir Latvija, var domāt par repatriāciju. Šogad latviešu valodu Krasnojarskā, Lejas Bulānā, Augšbebras un Kurzemes Ozolainē ar SIF un Pasaules brīvo latviešu apvienības (PBLA) atbalstu māca četras skolotājas no Latvijas. PBLA latviešu valodas mācīšanu Sibīrijā finansē jau sesto gadu.

B Ļena pārstāv piekto savas ģimenes paaudzi, kas dzīvo Sibīrijā. Viņas senči Lejas Bulānā ieceļojuši no Kurzemes, taču ģimenei Latvijā radinieku vairs neesot. Astoņdesmito gadu beigās, kad līdz ar atmodu Latvijā radās atklāsme par

tautiešiem Sibīrijā, arī pie Ļenas vecmammās ciemojušies tautieši no Latvijas un dāvanā atstājuši grāmatas. „Toreiz nemācēju latviski, vien skatījos, un mani ļoti ieinteresēja. Nodomāju – kādreiz noteikti uz Latviju aizbraukšu,” stāsta Ļena. 1991. gadā viņa pabijusi nometnē Latvijā un tad arī nolēmusi – jāpārceļas te uz dzīvi. „Uz Latviju vilka valoda, kultūra,” Ļena skaidro savu izvēli.

Bet Iveta spriež: „Lejas Bulāna Sibīrijā ir kā mazā Latvija, kur visi runā latviski un svin latviešu svētkus. Vecāki ieaudzināja – tu esi latviete. Varbūt tādēļ gribējās uz Latviju.”

Autore D. Arāja

Trešo valstu valstspiederīgo integrācija

Trešo valstu valstspiederīgie – personas, kuras nav nevienas Eiropas Savienības valsts valstspiederīgie.

Trešo valstu valstspiederīgo integrācija Latvijas sabiedrībā ietver šo cilvēku iesaistīšanos sabiedriskajā dzīvē bez oficiāla pilsoņa statusa, tomēr aktīva sabiedrības locekļa pozīcijā.

Trešo valstu valstspiederīgo integrācijas virzieni:

- iekļaušanās darba tirgū,
- uzturēšanās atļauju iegūšana un ģimeņu atkalapvienošanās,
- politiskā līdzdalība,
- diskriminācijas noliegšana,
- sociālie, veselības aprūpes un izglītības pasākumi.

V

Skola kā sociāla sistēma

Skolas kā sociālas sistēmas izpēte

Mūsu pašu spēkos ir veidot realitāti, kurā mēs dzīvojam kopā ar saviem līdzcilvēkiem. Skolotāja rokās ir milzu vara, kas ļauj padarīt skolēna dzīvi laimīgu vai nožēlojamu, ielikt stiprus pamatus tālākajam dzīves ceļam un drosmi doties šajā ceļā vai veidot šaubu pilnu izpildītāju, kuram būs grūtības atrast savu vietu pasaulē, kurā no darba ņēmējiem aizvien vairāk jāklūst par darbu radītājiem, kur dažādība ir bagātība un atvērtība pārmaiņām ir izdzīvošanas priekšnosacījums.

(A. Tūna)

Skolēns pavada skolā ļoti lielu savas dzīves daļu. Svarīgi, lai šeit viņš justos labi, gūtu jaunus iespaidus, apmierinātu savas saskarsmes un sadarbības vajadzības. Īpaši svarīgi tas ir bērniem, kuri nāk no citas valodu vai kultūras vides, kā arī bērniem un jauniešiem ar īpašām vajadzībām. Lai integrācijas procesi noritētu veiksmīgi, un skolā labi justos katrs bērns, katras skolas kolektīva uzdevums ir veikt izpēti, lai noskaidrotu savas stiprās un vājās puses, un atrastu iespējas sniegt atbalstu tiem, kam tas nepieciešams.

Piedāvājam vairākus aspektus kā analizēt skolu kā sociālu sistēmu. Šie aspekti būtu jāizpēta un jāaktualizē integrācijas procesu sekmēšanai:

Skolas izglītības un mācību priekšmetu programmu piedāvājums: Padomājiet vai

- mērķi un uzdevumi ir balstīti uz dažādību un kultūru daudzveidību;
- saturs ir nozīmīgs skolēniem, piemērojams daudzveidīgiem viedokļiem un kultūrām;
- saturs saistīts ar reāliem pasaules notikumiem un skar vērtības;
- saturs ir mūsdienīgs, tas tiek atjaunots un mainīts, balstoties uz aktualitātēm;
- priekšmetu specifiskais saturs tiek skatīts starppriekšmetu perspektīvā;
- programmā ir iekļauta problēmu risināšana.

Jautājumi, uz kuriem vajadzētu rast atbildi -

- Vai skolas izglītības programmu skaits un spektrs apmierina visu tuvākajā apkārtnē dzīvojošo bērnu un jauniešu vajadzības?
- Vai izglītības programmās ņemta vērā apkārtnē, tās īpašie piedāvājumi un vēsturiskā vide?

Mācību resursi un līdzekļi: Padomājiet vai

- materiāli (grāmatas, teksti, uzzīņu literatūra, datorprogrammas utt.) atspoguļo dažādību (kultūras, sociālo, dzimumu utt.) līdztiesību;
- klases vide ļauj izmantot interaktīvu saziņu;
- tiek izmantotas mūsdienu informācijas tehnoloģijas;
- materiālo resursu un līdzekļu pietiek, lai visi skolēni (arī no trūcīgām ģimenēm) varētu iegūt kvalitatīvu izglītību.

Jautājumi, uz kuriem vajadzētu rast atbildi -

- Vai skolēniem nav jāiegādājas ļoti daudz mācību līdzekļu (darba burtnīcu), kuru lietojums īpaši neveicina mācību satura apguvi?
- Vai skolā ir sistēma, kas nodrošina piedāvāto mācību līdzekļu un grāmatu izvērtēšanu un plānveidīgu, efektīvu iepirkšanu?

Mācīšana un mācīšanās: Padomājiet vai

- tiek pievērsta uzmanība dažādiem mācīšanās stiliem un zināšanu apguves veidiem;
- tiek sekmēta vienaudžu savstarpējās mācīšanās atmosfēra;
- tiek sniegtas dažādas iespējas informācijas apguvei;
- tiek sekmēta skolēnu spēju attīstīšana, sniegts atbalsts talantu attīstībai;
- tiek piedāvātas iespējas zināšanu praktiskai pielietošanai;
- skolēni tiek rosināti veidot aktīvu dzīves pozīciju.

Jautājumi, uz kuriem vajadzētu rast atbildi -

- Kāda ir skolas un klases mācību vide, vai tā piemērota dažādu interaktīvu mācību metožu pielietošanai?
- Vai skolēniem tiek dota iespēja izmantot internetu, bibliotēkas un citus informācijas ieguves avotus?

Vērtēšana: Padomājiet vai

- Vērtēšana sniedz iespējas skolēnam parādīt savus sasniegumus dažādās jomās;
- vērtēšanas instrumentārijs atbilst dažādajiem mācīšanās stiliem;
- paredzētas iespējas novērtēt gan individuālo, gan grupu darbu;
- tiek izmantotas gan kvalitatīvās, gan kvantitatīvās vērtēšanas metodes;
- vērtēšana sekmē skolēnu attīstību;
- tiek veikts pašvērtējums;
- vērtēšana parāda skolēna izaugsmi.

Jautājumi, uz kuriem vajadzētu rast atbildi -

- Vai skolas vērtēšanas kārtība atbilst skolēnu vajadzībām, vai ar to iepazīstināti gan skolēni, gan vecāki?
- Vai skolā tiek nodrošināta formatīvā vērtēšana, kas ļauj uzlabot mācību procesu?

Skolas personāla attieksme: Padomājiet vai

- attieksme ir vienlīdzīga pret visiem bērniem;
- pastāv pieņēmumi un aizspriedumi pret dažādību;
- personāla mācīšanās pieredze ietekmē attieksmi pret skolēniem;
- personiskā pieredze, saskaroties ar cilvēkiem, kuri ir atšķirīgi, ietekmē izturēšanos skolā;
- skolā tiek veikta informēšana par dažādību sabiedrībā.

Jautājumi, uz kuriem vajadzētu rast atbildi -

- Vai skolas personāls nodrošina skolēnu izglītošanās vajadzības?

Atrodi kādu, kurš: aktivitāte pārdomām un diskusijai grupā

Aktivitātes apraksts: katrs dalībnieks saņem 6 daļās sadalītu lapu, kurā norādītas sarunu tēmas. Katram aktivitātes dalībniekam jāatrod kādu, kurš piedzīvojis kādu no aprakstītajām situācijām:

Pirms aktivitātes svarīgi vienoties, ka katrs atklāj par sevi tik daudz informācijas, cik vēlas, kā arī to, ka stāsti pēc tam tiks atklāti visiem. Ja kāds no dalībniekiem nevēlas atklāt informāciju par sevi, tas jārespektē.

1. Var pastāstīt gadījumu, kad skolēnam jābrauc mācīties ļoti tālu no mājām, jo vietējās skolas nespēj apmierināt viņa izglītošanās vajadzības;
2. Var pastāstīt gadījumu, kad skolēns skolā jūties ļoti slikti, tāpēc, ka kāds darbinieks viņu nav sapratis;
3. Var pastāstīt gadījumu, kad skolēns baidījies apmeklēt skolu, vai mācību stundu, jo bija paredzēta vērtēšana par prasmēm, kuras viņš nespēj apgūt;
4. Var pastāstīt gadījumu, kad mācību grāmatas ilustrācijas, vai teksts skolēnam likušies aizskaroši vai neizprotami;
5. Var pastāstīt gadījumu, kad telpu iekārtojums vai noformējums licies nepieņemams vai traucējis darboties;
6. Var pastāstīt gadījumu, kad bailes no skolotāja traucējušas sekmīgi mācīties.

Kad dalībnieki telpā atraduši kādu, kurš šādu gadījumu var pastāstīt, viņi noklausās stāstījumu un pieraksta savā darba lapā sarunu biedra vārdu. Aktivitāte tiek pārtraukta, kad pirmais dalībnieks noklausījies visus sešus stāstus. Nodarbības vadītājs aicina pastāstīt par dzirdēto.

Darba lapa „Atrodi kādu, kurš”

Atrodi kādu, kurš var pastāstīt šādu gadījumu:

Skolēnam jābrauc mācīties ļoti tālu no mājām, jo vietējās skolas nespēj apmierināt viņa izglītošanās vajadzības	Skolēns skolā jūties ļoti slikti, tāpēc, ka kāds skolas darbinieks viņu nav sapratis
Skolēns baidījies apmeklēt skolu, vai mācību stundu, jo bija paredzēta vērtēšana par prasmēm, kuras viņš nespēj apgūt	Mācību grāmatas ilustrācijas, vai teksts skolēnam likušies aizskaroši vai neizprotami
Telpu iekārtojums vai noformējums licies nepieņemams vai traucējis darboties	Bailes no skolotāja traucējušas sekmīgi mācīties

Ceļš uz toleranci

Es daru vienu, bet tu dari citu ko. Es dzīvoju šajā pasaulē ne tādēļ, lai atbilstu tavām gaidām, un tu dzīvo šajā pasaulē ne tādēļ, lai atbilstu manām gaidām. Tu esi tu, es esmu es, un, ja mums izdodas saprast un pieņemt vienu otru — lieliski.

(Nezināms autors)

Daudzveidība (lietojams arī vārds «dažādība» – tulkojums no angļu *diversity*) ir sabiedrības raksturojums, kas akcentē sabiedrības heterogenitāti vai nevienādīgumu. Visbiežāk tajā tiek ietvertas atšķirības starp grupām un tām piederošiem indivīdiem, izmantojot tautības, rases (ādas krāsas), izcelsmes, valodas, reliģijas, vecuma, dzimuma, seksuālās orientācijas, veselības stāvokļa (īpašām vajadzībām, invaliditātes), politiskās pārliecības, sociālā (mantiskā) stāvokļa kritērijus.

Pieņemu tevi kā otru vērtīgu cilvēku bez nosacījumiem. Izprotu tavus motīvus un rīcību, tāpēc pieņemu.

Tolerance jeb iecietība ir attieksmju kopums (nostādne, pozīcija), kas balstās daudzveidības respektēšanā, cilvēktiesību ievērošanā, indivīdu iekļaušanā sabiedrības veselumā, neraugoties uz atšķirībām vai uzsverot tās tādā veidā, lai pārvarētu indivīda vai grupas pozīciju, kas izveidojusies diskriminācijas, ekspluatācijas vai sociālās atstumtības rezultātā. Tā kā vārda etimoloģijā ir sakne «ciest» (*tolerare* - latīņu valodā nozīmē «paciest»), angļu valodā aizvien biežāk lietojams teiciens *to celebrate diversity* (svinēt daudzveidību), uzsverot pozitīvu, cieņpilnu attieksmi pret atšķirīgiem cilvēkiem.

Katrs no mums var izjust, ko nozīmē toleranta jeb pieņemoša attieksme, jo katrs var nokļūt situācijā, kad viņš vai viņa atšķirsies no pārējiem, kas veido vairākumu. Tā var būt pagaidu vai ilgstoša situācija mūsu dzīvē (piem., cilvēks nokļūst svešā zemē kā tūrists vai kā imigrants), un pieredze var būt gan pozitīva, gan traumatiska. Sociāla grupa vai sabiedrība kopumā, kas sistemātiski izslēdz svešinieku/atšķirīgo/citādo, maksā par to augstu cenu, jo izstumtie, savukārt, var izmantot izdevību nepakļauties grupas normām, atriebties, darīt pāri citiem sabiedrības locekļiem.

Nereti pilnīgāk izprast kādu parādību palīdz tās pretējā, „tumšā” puse. Dažas biežāk sastopamās neiecietības izpausmes formas:

- Genocīds - atsevišķu iedzīvotāju grupu iznīcināšana pēc rasistiskiem, nacionāliem vai reliģioziem motīviem, viens no smagākajiem noziegumiem pret cilvēci;
- Rasisms - cilvēktiesību noliegums, balstoties uz piederību rasei, pieņemot kādas rases pārkāpumu pār citu;
- Ksenofobija - bailes no citu kultūru pārstāvjiem, ārzemniekiem un to nepieņemšana, pārliecība par to, ka „svešie” var nest sabiedrībai (cilvēkiem) kaitējumu;
- Ekstrēmisms - pieturēšanās pie galējiem uzskatiem un līdzekļiem;
- Etnocentrisms - citu atstumšana sakarā ar piederību citai kultūrai vai citas valodas lietošanu, balstoties uz priekšstatu par to, ka vienas kultūras ir vairāk vērtīgas vai attīstītākas kā citas.

Mūsdienu pasaule daudzveidība un dažādība aizvien vairāk tiek akcentēta kā vērtība, kas ir aktuāla gan profesionālajā, gan personiskajā saskarsmē. Viens no sadarbības principiem saka: „Strādājam komandā - tev ir draņķīgs raksturs, bet jāstrādā kopā vien ir.” Tā ir tolerance mērķa labad jeb mērķorientētā tolerance.

Terminā tolerance ir iekļauta iespēja apgūt jaunas un citas kultūras vērtības un sociālo attiecību pieredzi. Tolerantas attiecības ir iespējamās tikai tad, ja cilvēks *pieņem otru cilvēku neatkarīgi no tā kultūras un sociālā statusa*. Principi, pēc kuriem kāds tiek iedalīts „svešajos”, var būt ļoti atšķirīgi un ne vienmēr tie ir apzināti: tautība un etniskā izcelsme, ādas krāsa, valoda, izloksne vai dialekts, reliģija, politiskā pārliecība vai pasaules uzskats, dzimums, vecums, seksuālā orientācija, ģimenes struktūra, invaliditāte, ģenētiskās īpašības, spēju līmeņu atšķirības, materiālais stāvoklis, sociālais stāvoklis utt.

Uzdevums aktivitātei un pieredzes gūšanai grupā

Kopīgais un atšķirīgais

Pāros pastāstiet viens otram kādu gadījumu, kad jūs bijāt mazākumā. Kas tā bija par pazīmi, un cik svarīga tā bija jums? Kā pret jums izturējās citi?

Vienojoties par kopīgo, izstāstiet lielajai grupai!

Izmantotie un noderīgie avoti:

- www.bullying.co.uk
- www.antibullying.net
- www.stopbullying.com
- www.bm.gov.lv
- www.vjic.gov.lv (Klases stundu programmu paraugs)
- www.bti.gov.lv (Metodiskais materiāls "Iecietības veicināšana izglītības iestādēs")

Latvijas pieredze: skolas darbības izpēte un plānošana daudzvalodu vides un starpkultūru komunikācijas veicināšanai

Izglītības iniciatīvu centra (IIC) īstenotie projekti „Kvalitatīva izglītība čigānu bērniem” (2003–2004) un „Čigānu bērns skolā: esi gaidīts” (2004–2005) ir mūsu organizācijas redzējums, kā veidot multikulturālu skolu, pievēršot īpašu uzmanību vienai no Latvijas minoritātēm – čigāniem.

Minoritāšu bērnu iekļaušana vispārējās izglītības iestādēs, patiesi multikulturālu skolu veidošana ir viens no efektīvākajiem un ilgpējīgākajiem pasākumiem, kā pārvarēt sabiedrībā joprojām pastāvošos aizspriedumus un veicināt savstarpēju cieņu, sapratni un pozitīvas attiecības starp Latvijā dzīvojošām tautībām. Daudzu tautību un kultūru pārstāvju izglītības nodrošināšana vienā mācību iestādē tā vai citādi ir Latvijas izglītības raksturīga iezīme, tāpēc pārvērst skolu un pirmsskolas izglītības iestāžu grūtības un problēmas, ar kurām sastopas šo izglītības iestāžu pedagogi, vecāki un audzēkņi, par mūsu izglītības iestāžu priekšrocību un ieguvumu visai sabiedrībai, ir aktuāls izglītības sistēmas uzdevums.

Vairāki abu šo projektu pamatprincipi noteica mūsu darba virzību:

1. Tikai iekļaujošā klasē, kurā kopā mācās daudzu tautību bērni, iespējams risināt patiesi multikulturālas sabiedrības veidošanas uzdevumus. Jo agrāk bērns sastopas ar citu tautu kultūru, valodu, tradīcijām, jo agrāk tiek audzināta bezaizspriedumu attieksme un cieņa pret citu tautu kultūru, un jo agrāk bērns sāk novērtēt kultūru daudzveidību kā bagātību, jo lielākas iespējas viņam izaugt par personību, kas spēj sekmīgi sadarboties ar visiem sabiedrības locekļiem – no tā gala rezultātā iegūst gan viņš pats, gan visa sabiedrība.
2. Iekļaujoša izglītība, t.i., dažādu kultūru un dažāda kompetenču līmeņa bērnus mācīšana kopā vienā klasē, nodrošina piemērotu, kultūras un individuālo vajadzību virzītu izglītību visiem bērniem atbilstoši viņu vecumam, ņemot vērā visdažādākās kultūras un kompetences līmeņu vajadzības.
3. Multikulturālas skolas veidošana nav iespējama bez sadarbības ar vecākiem. Tikai konkrētas tautas pārstāvis var „ienest” skolas dzīvē savai kultūrai raksturīgo, un tikai kopdarbībā ar konkrētas tautības cilvēkiem iespējams veidot to savstarpējas sapratnes un pilsoniskas sadarbības modeli, kurš kalpotu bērniem par uzvedības modeli skolā un ārpus tās.
4. Lai panāktu patiesas pārmaiņas izglītībā, to ieviešanā jāiesaista plašāka sabiedrība, veidojot sadarbības tīklus, kas nodrošina dažādu organizāciju, institūciju un indivīdu spēku apvienošanu kopīga mērķa sasniegšanai. Sadarbības tīkls, kurā ietilpst indivīdi un organizācijas, kuru rokās ir ietekmes vai lēmumu pieņemšanas vara, un tie, kuru dzīvē nepieciešamas pārmaiņas, darbojas kā spēcīgs pārmaiņu ierosinātājs.

Uzdevumi pašpārbaudei

Konceptuālas starpkultūru izglītības izpratnes attīstīšana

1. Grupējiet atslēgas vārdus pēc kopīgām pazīmēm un izvēlieties apzīmējumu katrai kategorijai.
2. Aprakstiet savu izveidoto klasifikāciju citiem, pastāstiet arī par būtiskākajām atziņām klasificēšanas gaitā, nosakiet kategoriju sasaisti, cēloņsakarības, salīdziniet izstrādātās kategorijas ar piedāvāto modeli (darba lapa).

Variants:

Grupējiet atslēgas vārdus pēc šādiem kritērijiem:

- Zināšanas, informācija, sapratne;
- Prasmes;
- Kompetences – analītiskās, emocionālās, radošās, sociālās, funkcionālās;
- Mācību pieejas, metodes, stratēģijas;
- Līmeņi – individuālais, kolektīvais, kultūrai specifiskais, universālais;
-

Autore I. Belousa

Starpkultūru izglītības termini un jēdzieni

Spējas	Aktīva klausīšanās	Vecums	Reliģija
Anti-rasisms	Artefakti	Asimilācija	Rituāli
Attieksmes	Uzvedība	Pārliecība	Pašizpratne
Aizspriedumi	Rūpes	Gadījumu izpēte	Stereotipi
Pilsoņi	Pilsonība	Komunikācija	Vērtības
Komunikatīvā kompetence	Sadarbība	Kooperatīvā mācīšanās	Mīti
Radošums	Kritiskā domāšana	Kultūra	Kompensācija
Kultūršoks	Zinātkāre	Lēmumu pieņemšana	Imersija
Demokrātija	Dialogs	Dažādības	Respektēšana
Cieņa	Diskriminācija	Diskusijas	Lomu spēles
Atšķirības	Zemteksti	Emocionāla iesaistīšanās	Seksuālā orientācija
Empātija	Vienlīdzība	Etniskums	Tolerance
Etnocentrisms	Pieredze	Svētki	Ksenofobija
Elastīgums	Dzimums	Genocīds	Realitāte
Globalizācija	Grupu darbs	Cilvēktiesības	Nošķiršanās
Identitāte	Iekļaušana	Integrācija	Netoleranta attieksme
Savstarpējā atkarība	Interpretācija	Intervijas	Atbildība
Valoda	Migrācija	Minoritāte	Pašvērtība
Akultūrācija	Daudzvalodība	Daudzpusīgs skatījums	Simulācijas
Nācija	Nacionalitāte	Neverbālā komunikācija	Tradīcijas
Normas	Atvērtība	Uztvere	Submersija
Pozitīvs paštēls	Problēmrisināšana	Projektu metode	Segregācija
Rasisms	Atpazīšana	Bēgļi	Socializācija
Pakļaušana			

Tolerance: mana brīvība un mana bagātība

Tolerance var ietvert visdažādākās nokrāsas. Tā ir gan «spēja pretoties jebkuriem mēģinājumiem ierobežot cilvēktiesības pēc jebkuras pazīmes», gan arī situācija, «kad sakostiem zobiem tiek pieņemta citu cilvēku uzvedība, uzskati un vērtības».

Krievu 20.gs darbības psiholoģijas skola (Ļ.Vigotska un A. Ļeontjeva tradīcija, Ščedrovickis seniors) uzsver darbības saikni ar toleranci, citiem vārdiem, vērtē un analizē darbībā, ne pārdomās paustu toleranci. Saskaņā ar šo pieeju, subjektīvo pusi darbībā pārstāv motīvi, nostādnes, mērķi, personības īpašības, vērtības; objektīvā puse izpaužas cilvēka darbībā, uzvedībā. Tolerance kā kvalitāte ir kompleksa, to var aplūkot kontekstā ar empātiju, konformismu, atraktivitāti/pievilcību, identifikāciju.

Empātija nepieciešami ir tolerance priekšnoteikums. To var noteikt kā «cita cilvēka emocionālā stāvokļa izpratni līdzjušanas formā» vai arī kā «racionāls, īpašs otra cilvēka izpratnes veids», mēģinājums ar iejušanās palīdzību nostādīt sevi otra cilvēka vietā.

Pirmajā gadījumā empātija tiek saistīta ar cilvēka spēju emocionāli atsaukties uz otra pārdzīvojumiem. Empātija ir tāda garīga vienotība, kad viens cilvēks tik stipri iedziļinās otra jūtās, ka dažreiz pat personificē sevi ar sarunu biedru, it kā uz laiku izšķīstot tajā. Tieši šajā dziļajā un zināmā mērā noslēpumainajā empātijas procesā rodas savstarpēja sapratne, savstarpēja ietekme un citas nozīmīgas cilvēku attiecības. Tiek akcentēts parādības procesuālais, dinamiskais aspekts; dažreiz līdzjušana pieaugot pāriet sevis personificēšanā ar citiem, vienlaikus rodas savstarpēja sapratne. Tai pat laikā tiek akcentēts šī procesa nerefleksīvais, jutekliskais, iracionālais raksturs. Otrajā tiek akcentēta izpratne. Tolerance pret citu nereducējas tikai uz jūtu sfēras izpausmi. Bez šaubām, tās ir empātiskās attiecības, taču, acīmredzams, ka tolerance var izpausties arī negatīvas emocionālas attieksmes gadījumā pret citu, pie tam empātija var izpausties arī kā tolerance sekas. Tolerance un empātijas savstarpējā saikne nav pilnīgi skaidra, drīzāk tai ir atgriezeniska vai tīklojuma struktūra.

Atrakcija/pievilcība ir tuva empātijai, drīzāk tā izpaužas kā empātisku attiecību rezultāts, kas parādās kā pieķeršanās pakāpe otram cilvēkam: draudzība, mīlestība, kaislība. Tolerance atkal var būt kā rezultējoša kvalitāte, sekas.

Sarežģītāk noteikt robežu starp konformismu un toleranci. No vienas puses, konformisms tiek noteikts kā cilvēka tendence izmainīt savu uzvedību citu cilvēku ietekmē tādā veidā, lai tā atbilstu citu cilvēku viedoklim, tieksmei pielāgot savu uzvedību viņu (citu cilvēku) prasībām.

Konformisms ir nepieciešams socializācijas procesā, veiksmīgai sociālo grupu funkcionēšanai. Konformisms tāpat ir atkarīgs no ietekmējamības pakāpes. Cits viedoklis: «Par konformismu sauc tādu cilvēka uzvedību, kuras gadījumā viņš, kad nesakrīt viņa viedoklis ar apkārtējo cilvēku viedokli, tomēr ārēji piekrīt apkārtējiem cilvēkiem.». Konformisms — tā ir sava veida pielāgošanās, kas orientēta uz to, lai neradītu sev liekas grūtības saskarsmei un sadarbībai ar apkārtējiem cilvēkiem. Neviennozīmīgās un mainīgās sociālās īstenības apstākļos šīs problēmas visvienkāršākais risinājums cilvēkam ir tāds, ka viņam jāpieturas pie kolektīvajām patiesībām, kuras palīdz saprast to pasauli, kurā viņš dzīvo.

Procesu veicināšana (*facilitation*) — tā ir starppersonu attiecību izpausme grupās, kas parādās kā cilvēku savstarpējās sadarbības veicināšana, izmantojot citu, grupai ārēju cilvēku klātbūtni, kas izraisa psiholoģisko barjeru likvidāciju, individuālās aktivitātes un darbaspēju pieaugumu. Tā rodas starppersonu telpā un nepazūd, telpu atstājot, ja vien procesa veicinātāji sadarbības gaitā ir veicinājuši iecietīgu sadarbību.

Vēl viens personības subjektīvās aktivitātes veids, kas nodrošina socializāciju — tā ir identifikācija, proti, neapzināts sevis identificēšanas ar citu subjektu, grupu, paraugu emocionāli kognitīvs process, kas noved pie to (cita subjekta, grupas, parauga) personisko simbolu apgūšanas. Identifikācija papildina empātiju.

Filosofs Džonatans Roulzs uzskata, ka «sabiedrībai ir jābūt tiesībām neadekvāta subjekta tiesību ierobežošanai paš aizsardzības nolūkos, ja neadekvātais subjekts sāk demonstrēt netoleranci, kura var apdraudēt sabiedrībā pieņemto kārtību». Viņš raksta, ka «cilvēkiem, kas ir izrādījuši netoleranci pret citiem, nekad nevajag sūdzēties, ja arī pret viņiem tiek izrādīta netolerance».

Terminā tolerance ir iekļauta iespēja apgūt jaunas un citas kultūras vērtības un sociālo attiecību pieredzi. Tolerantas attiecības ir iespējamās tikai tad, ja cilvēks pieņem otru cilvēku neatkarīgi no tā kultūras un sociālā statusa. Tolerance etimoloģiskā nozīme ir arī spēja pretoties stresiem, apkārtējās vides negatīvai iedarbībai, spēju paciest cita indivīda uzvedību. Tolerance var ietvert visdažādākās nokrāsas. Šeit ir gan «spēja pretoties jebkuriem mēģinājumiem

ierobežot cilvēktiesības, tai skaitā arī personisko brīvību», gan arī «kad sakostiem zobiem tiek pieņemta citu cilvēku uzvedība, uzskati un vērtības».

Toleranci var skaidrot kā «toleranci pret citādiem uzskatiem». Tas izskaidro «pārliecību par sevi un savu pozīciju drošumu, liecina ideju pieejamību, nevairīšanos tās salīdzināt ar citu cilvēku uzskatiem, nevairīšanos no garīgas konkurences». Aktīva tolerance kā dzīvesveids izpaužas:

- *Es* un citu izzināšana un atzīšana (pozīcijas, uzskati, pasaules uztvere) (gnostiskais līmenis);
- dialoga veidošanas taktika ar citiem (konstruktīvais līmenis);
- sadarbšanās ar citiem (būt kopā ar citiem, saglabājot savu *Es*) (darbīgais līmenis);
- sadarbības rezultātu analīze (analītiski — rezultatīvais līmenis).

Secinājums - aktīva pilsoniska pozīcija un psiholoģiskā gatavība būt iecietīgiem veido tolerances kā personības kvalitātes saturu.

Pilsonisku pozīciju kopā psiholoģisku gatavību mainīties var stimulēt/virzīt (vispirms iekšēji) un koriģēt mijiedarbība ar citu kultūru, uzskatu, pozīciju un orientāciju cilvēkiem.

Toleranci var veicināt šādi mijiedarbības tipi:

- dialogs;
- sadarbība;
- aizstāvība.

Dialogs palīdz izpausties individualitātei un palīdz saprast cita savdabīgumu, jo vienīgi dialogs piedāvā pozīciju vienlīdzību saskarsmē. Dialoga mijiedarbības struktūrā lielāks īpatsvars ir emocionāliem un kognitīviem komponentiem, kurus var raksturot ar augstu empātijas līmeni, partnera izjūtu, prasmi pieņemt viņu tādu, kāds viņš ir, stereotipu trūkumu cita uztverē, domāšanas elastību, saglabājot savu individualitāti, prasmi adekvāti novērtēt savu personību.

Par otra tipa mijiedarbību var uzskatīt sadarbību, saprotot ar to kopīgu darbības mērķu nospraušanu, kopīgu šo mērķu plānošanu, ņemot vērā katra iespējas, kopīgs darba ieguldījums un kopīgi ieguvumi. Sadarbību raksturo sekojošas pazīmes:

- kontaktēšanās;
- labvēlība;
- pieklājība;
- pacietība;
- lojalitāte;
- sociāla aktivitāte.

Ar aizstāvību saprot rūpes par otru, ar cieņu izturoties pret aizstāvamo, viņa interešu aizsardzību kontaktos ar trešajām personām. Šis mijiedarbības veids ir iespējams tikai tad, kad abas puses pieņem viena otru un iecietīgi viena pret otru izturas. Šo tolerances attiecību līmeni raksturo:

- emocionālā stabilitāte;
- augsts empātijas līmenis;
- ekstravertums;
- sociālā aktivitāte;
- prasme palīdzēt.

Cilvēks, kurš kā aktīvā puse iesaistās aizstāvībā, ir brīvs no dogmām, stereotipiem, bailēm, brīvs no centieniem nomākt apkārtējos. Izmantojot labvēlīgo mijiedarbības formu raksturojumu, secināms, ka tajos visos būtiska vieta ir indivīda brīvībai. Minētajās mijiedarbībās vēlas iesaistīties un iesaistās brīvi cilvēki.

Materiālu pēc Jura Tužikova un Skaidrītes Voiko apkopotajiem materiāliem sagatavojusi Liesma Ose

Literatūra

- Atšķirīgs klients daudzveidīgā Latvijā. Mācību līdzeklis to iestāžu darbiniekiem, kas sniedz pakalpojumus trešo valstu valstspiederīgajiem pilsoņiem. Latvijas cilvēktiesību centrs., 2010.
- Banks J., & McGee Banks, C. (ed.). Multicultural Education. Issues and Perspectives. Boston, London, Toronto: Allyn and Bacon, 1997.
- Beikers, K. Bilingvisma un bilingvālās izglītības pamati. Nordik, 2002.
- Bēgļi: Rokasgrāmata skolotājiem. R.: UNHCR, 1999.
- Bennett M. Basic Concepts of Multicultural Communication.- Portland: Portland State University, 1998.
- Bilingvālā izglītība: pasaules un Latvijas pieredze. Jelgava: LVAVA, 2008.
- Bogdzeviča A., Celmiņa E., & Grigule L. Vadlīnijas mācību grāmatu veidotājiem: dzimumu līdztiesības principu integrēšana mācību grāmatās. R.: Labklājības ministrija, 2005.
- Bogdzeviča A., Celmiņa E., & Grigule L. Vadlīnijas mācību grāmatu vērtēšanai no dzimumu līdztiesības aspekta. R.: Labklājības ministrija, 2005.
- Ceļvedis starpkultūru izglītībā. R.: ĪUMSILS, 2004.
- Council of Europe. Guide for the Development of Language Education Policies in Europe. From Linguistic Diversity to Plurilingual Education. Executive Version. 2007. Language Policy Division DGIV, Council of Europe, Strasbourg. www.coe.int/lang
- Daudzveidība mācību grāmatās. R.: Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs, 2004.
- Dialogs Latvijā: kultūru dažādība, robežas un saknes. D. Hanova red. R.: VA Akadēmisko programmu aģentūra, 2008.
- Dirba M. Latvijas identitāte: Pedagoģiskais aspekts. R.: RaKa, 2003.
- Dirba M. Mijkultūru izglītības daudzveidība. R.: RaKa, 2006.
- Druviete I., Gavriļina M. Minoritātes bērni latviešu mācībvalodas skolās. R.: Puse Plus, 2003.
- Druviete I. et.al. Divvalodīgi bērni: Vecāku rokasgrāmata. R.: SFL, projekts "Atvērtā skola", 2002.
- Eiropas Kopienų komisija. Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas ekonomikas un sociālo lietu komitejai un reģionu komitejai. Daudzvalodība: Eiropas priekšrocība un kopīga apņemšanās. http://ec.europa.eu/education/languages/pdf/com/2008_0566_lv.pdf
- Eiropas Padome. Valodas politikas nodaļa. Eiropas kopīgās pamatnostādnes valodu apguvei: mācīšanās, mācīšana, vērtēšana. Rīga: Madonas poligrāfists, 2006.
- Gavriļina M., Vulāne A. Valoda veldzējas tautas dvēselē. Rīga: SIA „Mācību grāmata”, 2008.
- Goldmanis J. (red.) Mazākumtautību vēsture Latvijā. Eksperimentāls metodiskais līdzeklis. R.: Zvaigzne ABC, 1998.
- Gundare I., Batelaan B., Driel B. Holokausts. Mācību materiālu apkopojums. R.: N.I.M.S., 2001.
- Ideju vārdnīca. R.: Zvaigzne ABC, 1999.
- Inter ceļvedis. Praktisks ceļvedis interkulturālās izglītības realizācijai skolās. Socrates Comenius 2.1 INTER Project, no. 106223 – CP – 1 – 2002 – 1 – COMENIUS – 21 R.: Latvijas Universitāte, 2006.
- Konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu. 1965, <http://www.coe.lv/tulkojumi.php?id=105>
- Konvencija par visu diskriminācijas veidu novēršanu, kas vērsta pret sievieti. 1979, <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw>
- Konvencija pret diskrimināciju izglītībā. UNESCO, 1960, http://www.tiesibsargs.lv/lat/tiesibu_akti/ano_dokumenti/?doc=77
- Krastiņa E., Bērziņa Ž., Lūciņa Z., Zaķe D. Čigānu identitāte multikulturālā skolā. R.: Izglītības iniciatīvu centrs, 2005.
- Kritiskās domāšanas attīstīšanas pieejas izmantošana izglītības sistēmā – ietekme un efektivitāte Latvijā. Pētījuma rezultāti un ieteikumi. Izglītības attīstības centra (IAC) projekts. 2008.

Kultūru daudzveidība un iecietība Latvijā: Dati, fakti, viedokļi. R.: ĪUMSILS, 2003.

Kultūru daudzveidība, kultūru dialogs un kultūrkompetence. Lekciju kurss. Autori Liesma OSE, Margarita LAICĀNE, Ivans Jānis MIHAILOVS, Anna STROJA. <http://iecieta.lv/article.php?id=1693#2>

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam. Pārlūks. - http://www.nap.lv/upload/2030parlaks_saeima.pdf

Managing Interethnic Relations. J. Javakhishvili and N. Sarjveladze (eds.). Foundation for the Development of Human Resources. Tbilisi, 2007. 72

Margeviča, I. Skolotāju starpkultūru izglītība multikulturālā sabiedrībā. Promocijas darbs. Latvijas Universitāte. Rīga, 2008.

Maslo I. et al. Divvalodīgi bērni. R.: SFL, projekts "Atvērtā skola", 2001.

Mēs visi līdzīgi un atšķirīgi? Starpkultūru izglītības antoloģija. R.: SFL, projekts "Atvērtā skola", 2003.

Migrācijas ietekme uz valodas vidi Latvijā. Latviešu valodas aģentūra. R.: Zinātne, 2009.

Nacionālā programma iecietības veicināšanai. R.: ĪUMSILS, 2004.

Nākotnes izglītības meti UNESCO Starptautiskās komisijas "Izglītība divdesmit pirmajam gadsimtam" ziņojumā. – Rīga: Vārti.

Piņukāne E., Ķikule I., & Zemīte S. Dzimuma lomu attēlojums mācību grāmatās latviešu valodā. R.: Latvijas Dzimumu līdztiesības apvienība, 2002, www.politika.lv.

Pilsoniskās izglītības jēdziens, prakse un rezultāti: virzība uz darbībā balstītu modeli sabiedrības saskaņas veicināšanai. Latvijas Valsts Prezidenta Stratēģiskās analīzes komisijas izglītības pētījums. Darba grupas vadītāja Aija Tūna. 2008. – www.saki.lv/component/attachments/download/359

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca. R.: Zvaigzne ABC, 2000.

Priedītis A. Kultūru dialogs. R.: Pasaules kultūru fonds, 2006.

Rubene Z. (2006). Dzimumlīdztiesības meklējumi un kritiskā domāšana. Skolotājs, 6 (60): 9–12.

Sabiedrības integrācija Latvijā: valsts programma. Rīga, 2001.

Sabiedrības integrācija un iecietība Latvijā: pētījumos balstīts skatījums. R.: Baltijas Sociālo Zinātņu institūts, 2008.

Situācijas analīze izglītības sistēmā par dzimumu līdztiesības jautājumiem. Ziņojums. R.: Labklājības ministrija, 2005, http://www.lm.gov.lv/doc_upl/Zinojums_dz_l_situacija_izglitiba.pdf

Sorosa fonda – Latvija projekta „Atvērtā skola” materiāli.

Stenforda K., Danielsa E.R. Iekļaujošas klases radīšana. R.: SFL, 1999.

Towards an Equitable Classroom. Cooperative Learning in Intercultural Education in Europe. P. Batelaan (ed.). IAIE, 1998.

Vadlinijas mācību grāmatu vērtēšanai no dzimumu līdztiesības aspekta. R.: Labklājības ministrija, 2005.

Valsts pamatzglītības standarts. IZM ISEC. Atbild. Par izdevumu A. Rāte. Lielvārde: Lielvārds, 1998.

Vecāku rokasgrāmata. Divvalodīgi bērni. Ose L. (red.). R.: SFL, 2002.

Zepa, B., Šūpule I., Krastiņa L., Peņķe I., Krišāne J. Etniskā tolerance un Latvijas sabiedrības integrācija. R.: Baltijas Sociālo Zinātņu institūts, 2004.

Zini savas tiesības, izvēloties valodu. R.: SFL, projekts "Atvērtā skola", 2000.

Žurnāls "Tilts". R.: SFL, projekts "Atvērtā skola", 1999.

Citi interneta resursi:

www.antibullying.net

www.bm.gov.lv

www.bti.gov.lv (Metodiskais materiāls "Iecietības veicināšana izglītības iestādēs")

www.bullying.co.uk

www.dialogi.lv

www.iecietiba.lv

www.humanrights.org.lv

www.politika.lv

www.stopbullying.com

www.vjic.gov.lv (Klases stundu programmu paraugs)

UNITED for Intercultural actions – www.unitedagainstracism.org

Taking It Global – www.takingitglobal.org

Educational Resources Information Center (ERIC) datu bāze – <http://www.eric.ed.gov>

Electronic Magazine of Multicultural Education – <http://www.eastern.edu:93/publications/emme/previous.html>

Multicultural Pavilion – <http://www.edchange.org/multicultural/>

Multicultural Education and Ethnic Groups: Selected Internet Sources – <http://www.library.csustan.edu/lboyer/multicultural/main.htm>

Clearinghouse for Multicultural/Bilingual Education – <http://departments.weber.edu/mbe/htmls/mbe.html>

Multicultural Education Internet Resource Guide – <http://jan.ucc.nau.edu/~jar/Multi.html>

Projekta gaitā izstrādātās **pedagogu profesionālās pilnveides 36 stundu programmas**
„Skolotāju profesionālās kompetences pilnveide starpkultūru izglītībā” (A)

(Programmas saskaņojums ar IZM Nr.33)

SATURS

Kas ir starpkultūru komunikācija? Šajā tematiskajā blokā apskatīts starpkultūru komunikācijas jēdziens, ņemot vērā pastāvošo situāciju dažādos valsts reģionos, kur gan mazākumtautību, gan latviešu klasēs mācās citu tautību un rasu skolēni. Īpaši akcentēti valodas, kultūras, sociālie un pilsoniskie aspekti, to ietekme uz pedagogu un skolēnu pašsajūtu skolā un skolēnu mācību sasniegumiem.

Starpkultūru komunikācijas pedagogiskie un psiholoģiskie aspekti. Metodiski ieteikumi, kā noskaidrot situāciju klasē, kā nepieļaut konfliktsituāciju veidošanos un risināt esošās problēmas. Piemēri, kā modelēt risinājumus dažādām ikdienas darbā sastopamām starpkultūru komunikācijas situācijām.

Valodu vide. Dalībniekiem tiek dota iespēja apzināt problēmas, kas var būt saistītas ar daudzveidīgu valodu vidi klasē. Sniegti metodiski ieteikumi un rekomendācijas darbam latviešu mācībvalodas klasēs ar skolēniem, kam ir cita dzimtā valoda.

Kultūras aspekts starpkultūru komunikācijā. Kā iepazīt citu tautu kultūru un kā ar savu kultūru iepazīstināt skolēnus, kuri pārcēlušies no citām valstīm. Metodiski ieteikumi, kā toleranti uztvert dažādo, nezaudējot savas tautas kultūras vērtības.

Starpkultūru komunikācijas sociālais aspekts veidots, lai labāk izprastu viesstrādnieku, bēgļu, patvēruma meklētāju un repatriantu problēmas, spētu tās saskatīt un palīdzēt šiem cilvēkiem integrēties Latvijas sabiedrībā. Dažādās indivīda lomas un statusi sabiedrībā, iespējas statusu apzināti mainīt, uzlabot savas dzīves kvalitāti.

Starpkultūru komunikācijas pilsoniskais aspekts. Kā veicināt aktīvas dzīves pozīcijas veidošanos, kā ieinteresēt par valstī notiekošajiem procesiem un iesaistīt tajos. Daudzveidīgas metodiskas pieejas dažādu aktivitāšu organizēšanai.

Skola kā sociāla sistēma. Iespēja izzināt, kā savas klases un skolas situācijas izpēte veicina starpkultūru komunikācijas jautājumu risināšanu. Kā pilnveidot prasmes sistēmiskas pieejas izstrādāšanā, lai starpkultūru komunikācija sniegtu nepieciešamo atbalstu ikvienas skolas izglītības programmā, mācību priekšmetu apgūvē un katras klases un indivīda ikdienā.

Makets

masterprint

IZGLĪTĪBAS ATTĪSTĪBAS CENTRS

Dzirnavu iela 34a – 8, Rīga, LV-1010

Tālrunis +371 67503730; fakss +371 67503729

E-pasts iac@latnet.lv

www.iac.edu.lv

Izglītības attīstības centra mērķis ir sniegt ieguldījumu izglītotas, demokrātiskas sabiedrības attīstībā, sekmējot indivīdu profesionālo kapacitāti, konkurētspēju, sadarbību un pilsonisko līdzdalību mūsdienu mainīgajā pasaulē. Tā īstenošanai IAC izmanto projektus un citas darbības formas, dodot ieguldījumu izglītības pieejamības un kvalitātes paaugstināšanā visos izglītības līmeņos un dažādu mērķgrupu mūžizglītības veicināšanā Latvijā, atbilstoši valsts interesēm un darba tirgus prasībām, t.sk., izstrādājot un ieviešot mūsdienīgas profesionālās pilnveides un citas programmas; izstrādājot, īstenojot un lobējot uz iekļaujošu izglītību un mūžizglītību vērstus pasākumus un politiku; sniedzot ieguldījumu sabiedrības vienotības un pilsoniskās sabiedrības stiprināšanā Latvijas un starptautiskā mērogā.

IAC piedāvājumu klāstā ir licenzētas tālākizglītības programmas pedagogiem, semināri dažādām mērķauditorijām, mācību programmu un materiālu izstrāde atbilstoši konkrētas organizācijas vajadzībām, konferenču, semināru un darba grupu organizēšana un vadīšana, konsultācijas projektu vadībā, stratēģiskajā plānošanā, organizācijas tēla veidošanā, sadarbības tīklu veidošanā un citos jautājumos. IAC piedāvā arī plašu pedagoģiskās literatūras bibliotēku un semināru telpas.